

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

**Οι παιδικοί ήρωες πρόσφυγες μέσα στην παιδική λογοτεχνία
τα τελευταία δέκα χρόνια**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Γκοζίνα Ευφροσύνη

A.M.: 519

Εξεταστική επιτροπή

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Δ. Καψάλης, Καθηγητής του Παιδαγωγικού
Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων

Μέλη: Σμαράγδα Παπαδοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού
Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων

Μαριάννα Σπανάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών
Ιωαννίνων

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2019

Στην οικογένειά μου

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και Παιδική λογοτεχνία	10
1.1 Διαπολιτισμική εκπαίδευση	11
1.2 Παιδική λογοτεχνία.....	15
1.3 Η διαπολιτισμική εκπαίδευση μέσα από την παιδική λογοτεχνία	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Παρουσίαση λογοτεχνικών βιβλίων	23
2.1 «Χάρης και Φάρις»	24
2.2 «Σκληρό καρύδι»	28
2.3 «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ».....	32
2.4 «Φτου ξελύπη».....	36
2.5 «Ο Αντίλ έχει πατρίδα»	41
2.6 «Ζαχρά και Νικόλας»	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Κριτική θεώρηση και ανάλυση των βιβλίων	48
3.1 «Χάρης και Φάρις»	49
3.2 «Σκληρό καρύδι»	54
3.3 «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ»	59
3.4 «Φτου ξελύπη»	64
3.5 «Ο Αντίλ έχει πατρίδα»	69
3.6 «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους»	73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Σύγκριση βιβλίων.....	77
4.1 Σύγκριση ως προς τους κεντρικούς ήρωες	78
4.2 Σύγκριση ως προς τις ιστορίες	85
4.3 Σύγκριση ως προς την προσέγγιση της κάθε συγγραφέα	89
 Συζητήσεις- Συμπεράσματα.....	 97
Παράρτημα- Εικόνες.....	99
Βιβλιογραφία	101

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιδιώκει να προσεγγίσει, να μελετήσει και να παρουσιάσει το προσφυγικό κοινωνικό ζήτημα και πως αυτό παρουσιάζεται μέσα από την παιδική λογοτεχνία. Στα πλαίσια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της ένταξης των αλλοδαπών και προσφύγων μαθητών στα ελληνικά σχολεία, επικεντρωνόμαστε στους ήρωες - πρόσφυγες των βιβλίων, προκειμένου να αντιληφθούν οι αναγνώστες τη ζωή και τα συναισθήματα των παιδιών αυτών. Αφού παρουσιάσουμε τα βιβλία στο σύνολό τους, προσπαθούμε να εστιάσουμε στη γλώσσα που χρησιμοποιεί κάθε συγγραφέας και, κυρίως, στον τρόπο που παρουσιάζει τους ήρωες - πρόσφυγες. Τέλος, επιχειρούμε τη σύγκριση των συμπερασμάτων που καταλήξαμε για κάθε βιβλίο. Έτσι, διαπιστώνουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους και προτείνουμε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν τα βιβλία αυτά να είναι χρήσιμα τόσο στην καθημερινή ζωή όσο και στην εκπαιδευτική πράξη.

Λέξεις - κλειδιά: Διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ελληνική παιδική λογοτεχνία, τελευταία δεκαετία, πρόσφυγες, παιδιά - ήρωες.

Abstract

Through the present dissertation we focus at approaching, studying and presenting on the social problem of refugees and how it is presenting through the children's literature. In the framework of intercultural education and integration of foreign and refugees students in greek schools, we focus on the characters- refugees of the books, in order to understand the life and the feelings of these children. After the presentation of the books, we try to study the language, that every writer uses, and, mostly, the way he presents the characters. Finally, we try to compare the conclusions that we came about each book. This way we conclude at the similarities and the differences of the books and we recommend some ways that these books can be useful and the everyday life and at education life, too.

Key - words: Intercultural education, Greek children's literature, last decade, refugees, children- characters.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, έπειτα από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, τα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας έχουν αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό. Το προσφυγικό ζήτημα αποτελεί ένα από τα φαινόμενα αυτά και έχει απασχολήσει πολλούς ειδικούς, ιδιαίτερα από το 2011 με την έναρξη του Συριακού πολέμου. Η Ελλάδα είναι μία χώρα που έχει πληγεί πάρα πολύ και με το πέρασμα του χρόνου το πρόβλημα γίνεται εντονότερο. Η γεωγραφική της θέση, εφόσον θεωρείται σταυροδρόμι τριών ηπείρων, η ύπαρξη πολυάριθμων νησιών ως θαλάσσια σύνορα, τα οποία είναι αδύνατο να ελεγχθούν, αλλά και η υπογραφή ευρωπαϊκών συνθηκών που δεν επιτρέπουν στους εισερχόμενους να περάσουν σε άλλες χώρες και τους εγκλωβίζουν ευνοούν την αύξηση του προσφυγικού πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο και δυσχεραίνουν την κατάσταση.

Η μεγάλη εισροή προσφύγων άλλαξε τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας και αποτέλεσε σημείο αναφορά για μελετητές και ειδικούς. Δεν θα μπορούσε φυσικά να μην αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τους δημιουργούς λογοτεχνημάτων. Ο αριθμός των λογοτεχνικών έργων με θέμα τους πρόσφυγες έχει αυξηθεί σημαντικά, τόσο στη λογοτεχνία για ενήλικες όσο και στην παιδική λογοτεχνία, την τελευταία δεκαετία, κατά την οποία το προσφυγικό ζήτημα έχει ενταθεί.

Αρκετοί συγγραφείς παιδικών λογοτεχνικών έργων έστρεψαν το ενδιαφέρον τους προς την κατεύθυνση αυτή και επέλεξαν μέσα από το λογοτεχνήματα τους να προβάλλουν τον κόσμο των προσφύγων τα τελευταία δέκα χρόνια. Άλλοι εμπνευσμένοι από πραγματικά γεγονότα, άλλοι στηριζόμενοι στη δημιουργικότητα τους, φτιάχνουν ο καθένας τη δική του ιστορία, προκειμένου να γνωστοποιήσουν στους μικρούς αναγνώστες το κοινωνικό ζήτημα. Προσπαθούν ο καθένας με τον δικό του τρόπο να παρουσιάσουν τη ζωή των προσφύγων από τη στιγμή που ξεσπά ο πόλεμος στην πατρίδα τους μέχρι και τη στιγμή που φτάνουν, εγκαθίστανται και προσπαθούν να επιβιώσουν στη νέα χώρα.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μία απόπειρα παρουσίασης των παιδικών λογοτεχνικών έργων από Έλληνες συγγραφείς που γράφτηκαν την τελευταία δεκαετία, των οποίων οι ήρωες αποτελούν παιδιά - πρόσφυγες. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο, δίνονται οι ορισμοί της διαπολιτισμική εκπαίδευσης και της παιδικής λογοτεχνίας. Αφού αποσαφηνιστούν οι όροι, γίνεται η μεταξύ τους σύνδεση.

Αναφέρεται, δηλαδή, πως η παιδική λογοτεχνία μπορεί μέσα από τα έργα της να φέρει το νεαρό αναγνωστικό κοντά στο φαινόμενο της προσφυγιάς και να φωτίσει τις πτυχές του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση των βιβλίων που θα χρησιμοποιηθούν στην εργασία. Τα βιβλία είναι έξι: «Χάρης και Φάρις» της Γιώτας Κ. Αλεξάνδρου, «Σκληρό καρύδι» της Ελένης Σβορώνου, «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ» της Άννας Κοντολέων, «Φτου ξελύπη» της Μαριέττας Κόντου, «Ο Αντίλ έχει πατρίδα» της Εύης Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου και «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους» της Σοφίας Πανίδου.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται λεπτομερώς για κάθε βιβλίο η επιλογή της γλώσσας και των αφηγηματικών τεχνικών κάθε συγγραφέα. Παράλληλα αναλύεται το προφίλ των παιδικών ηρώων - προσφύγων, έτσι όπως προκύπτει μέσα από τα γεγονότα της εκάστοτε ιστορίας.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται η σύγκριση των βιβλίων μεταξύ τους σε τρία επίπεδα, ως προς τους κεντρικούς ήρωες, ως προς τις ιστορίες και ως προς την προσέγγιση της συγγραφέα. Τέλος, δίνονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα καθώς επίσης και προτάσεις πιθανής χρήσης των συγκεκριμένων βιβλίων στην εκπαιδευτική πράξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και Παιδική λογοτεχνία

Οι όροι «διαπολιτισμική εκπαίδευση» και «παιδική λογοτεχνία» είναι δύο όροι που δεν έχουν διασαφηνιστεί πλήρως από την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα. Και οι δύο αποτελούν αδιευκρίνιστους όρους αφού τα χαρακτηριστικά και του ενός και του άλλου δεν έχουν αποδοθεί πλήρως.

Τι σημαίνει διαπολιτισμική εκπαίδευση; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει μία εκπαιδευτική πρακτική προκειμένου να χαρακτηριστεί διαπολιτισμική; Όλες οι εκπαιδευτικές μέθοδοι δεν ακολουθούν την πολιτική της ισότητας μεταξύ των ανθρώπων; Γιατί κάποιες ονομάζονται διαπολιτισμικές και κάποιες όχι; Σε τι βαθμό εφαρμόζονται τέτοιες μέθοδοι στην Ελλάδα; Έχει υπάρξει εξέλιξη σε αυτόν τον τομέα; Αυτά είναι κάποια από τα ερωτήματα που προσπαθούν να απαντηθούν μέχρι και σήμερα σχετικά με τον ορισμό της «διαπολιτισμικής εκπαίδευσης» και τον καθορισμό των πρακτικών και των μεθόδων της. Στην προσπάθειά μας, λοιπόν, να προσεγγίσουμε το θέμα θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά και τα αποσαφηνίσουμε.

Εκτός από το θέμα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μας απασχόλησε και το ζήτημα της παιδικής λογοτεχνίας. Τι είναι παιδική λογοτεχνία; Ποια τα χαρακτηριστικά της; Πως διακρίνεται από τη λογοτεχνία για ενήλικες; Πως λειτουργεί το παιδί ως αναγνώστης; Η ηλικία κάθε παιδιού - αναγνώστη επηρεάζει τον τρόπο ανάγνωσης και κατανόησης ενός βιβλίου; Πως μπορούν τα λογοτεχνικά έργα να επηρεάσουν το παιδί σαν προσωπικότητα και με ποια μέσα;

Απαντώντας τα ερωτήματα αυτά και διευκρινίζοντας τους όρους «διαπολιτισμική αγωγή» και «παιδική λογοτεχνία» μπορέσαμε να εστιάσουμε στον τρόπο που οι δύο αυτές έννοιες αλληλεπιδρούν. Πως, δηλαδή, η παιδική λογοτεχνία μπορεί να συνδράμει στις πρακτικές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, σε ποιο βαθμό και τι αποτελέσματα θα έχει μία τέτοια σύμπραξη.

1.1 Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Προκειμένου να εστιάσουμε και να εντρυφήσουμε στον ορισμό, τις έννοιες και τις πρακτικές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, θα επιχειρήσουμε, αρχικά, να διαχωρίσουμε και να διασαφηνίσουμε τους όρους «διαπολιτισμική εκπαίδευση» και «πολυπολιτισμική εκπαίδευση». Οι όροι αυτοί είναι δύο όροι που συχνά συγχέονται μεταξύ τους.

Με τον όρο πολυπολιτισμικότητα, και κατ' επέκταση πολυπολιτισμική εκπαίδευση, ορίζουμε τη συνύπαρξη και την αποδοχή πολλών πολιτισμών σε έναν συγκεκριμένο χώρο, είτε αφορά σε μακροκοινωνιολογικό επίπεδο μία κρατική οντότητα, είτε σε μικροκοινωνιολογικό μία τάξη. Με τον όρο διαπολιτισμικότητα, τώρα, ορίζουμε τη θετική στάση απέναντι στην ετερότητα και την αλληλεπιδραστική διαδικασία μεταξύ «ταυτοτήτων» που δεν θεωρούνται ιεραρχικά κείμενες και άρα δεν αξιολογούνται με βάση κάποια «προνομιακή» ανάμεσά τους, ούτε ανταγωνιστικές. Ως διαδικασία η διαπολιτισμικότητα, λοιπόν, συχνά σημαίνει ηθελημένη επαφή και αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτισμών και άρα στήριξη της πολυπολιτισμικότητας¹.

Ο όρος διαπολιτισμική εκπαίδευση αφορά μία «ευρεία ποικιλία σχολικών πρακτικών, προγραμμάτων και υλικών που σχεδιάζονται για να βοηθήσουν τα παιδιά από διαφορετικές ομάδες να βιώσουν την εκπαιδευτική ισότητα»². Δηλαδή, τα παιδιά διαφορετικών πολιτισμών και κουλτούρας, μέσα από τις εκπαιδευτικές πρακτικές αλλά και τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, αποκτούν κοινές εμπειρίες και βιώματα. Μαθαίνουν να σέβονται τις διαφορές τους και εντοπίζουν τις ομοιότητες.

Μία άλλη προσέγγιση αναφέρει πως ο όρος διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν έχει διασαφηνιστεί πλήρως και δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς το τι αφορά και ποιες τακτικές ακολουθεί. Ωστόσο, όλες οι προσπάθειες που έγιναν για τη διασαφήνιση του όρου, έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό το γεγονός πως οι μέθοδοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης πραγματοποιούνται σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο και πως η παιδαγωγική πρέπει να συμμετέχει στη δημιουργία προϋποθέσεων για την υλοποίησή

1. Βλ. Ελένη Καρασαββίδου, *Παιδική λογοτεχνία και ετερότητα: η εικόνα του άλλου στην ελληνική παιδική λογοτεχνία ή από τον φολκλορικό εαυτό στον φολκρορικό άλλον: μία συγκριτική μελέτη*, Διδακτορική διατριβή, Εθνικό αρχείο διδακτορικών διατριβών 2012, σσ. 33-34. Ανακτήθηκε από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/27425#page/1/mode/2up>

2. Βλ. Χρήστος Γκοβάρης, *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, εκδ. Ατραπος, Αθήνα² 2004, σ. 56.

τους³. Αυτό σημαίνει αφενός πως η διαπολιτισμική εκπαίδευση αφορά όλους τους λαούς και οφείλει να γίνεται στα πλαίσια της όποιας κοινωνίας, ξεκινώντας από μία τοπική κοινότητα και καταλήγοντας στην παγκόσμια κοινωνία όλων των εθνών. Αφετέρου όλες οι παιδαγωγικές μέθοδοι και πρακτικές οφείλουν να συνδυαστούν κατάλληλα από τους εκπαιδευτικούς προκειμένου να προάγουν το πνεύμα, τις αρχές και τις αξίες αυτού του μοντέλου εκπαίδευσης.

Η ανάγκη για μία πολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή γεννήθηκε στην Ελλάδα με τα πρώτα βήματα μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας στη χώρα μας, στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, με την άφιξη των παλιννοστούντων Ελλήνων μεταναστών από αγγλόφωνες και γερμανόφωνες χώρες αλλά και ορισμένων, λίγων την περίοδο αυτή, ρωσόφωνων και αλβανόφωνων.

Έτσι, τη δεκαετία του 1970, οι πρώτες κινήσεις που έγιναν προσπάθησαν να είναι κυρίως πιο πρακτικές απέναντι στη δυσκολία που γεννήθηκε και προέβλεπαν την αντιμετώπιση των μαθητών αυτών με επιείκεια, κυρίως στα γλωσσικά μαθήματα. Οι μαθητές αυτοί μοιράστηκαν ανά την Ελλάδα. Δημιουργήθηκαν δύο σχολεία που θα φιλοξενούσαν τα παιδιά, ένα στην Αθήνα για τους αγγλόφωνους και ένα στη Θεσσαλονίκη για τους γερμανόφωνους, όπου αργότερα προστέθηκαν εκεί και οι ρωσόφωνοι και αλβανόφωνοι μαθητές⁴.

Τα σχολεία αυτά, βέβαια, δεν προωθούσαν σε καμία περίπτωση τη γνωριμία και την αλληλεπίδραση των αλλοδαπών μαθητών ή και των παλιννοστούντων Ελλήνων με τους Έλληνες μαθητές, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στη χώρα, αλλά ούτε και τη δημιουργία μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Αντίθετα, ο σκοπός των σχολείων αυτών ήταν να λύσουν «πρόχειρα» και «εύκολα» την όποια αναστάτωση γεννήθηκε στην εκπαιδευτική κοινωνία με την εμφάνιση των νέων μαθητών. Το αποτέλεσμα της δημιουργίας των σχολείων αυτών ήταν όχι μόνο να μην καταφέρουν να εντάξουν στη σχολική κοινότητα τους νέους μαθητές αλλά και να τους απομονώσουν περαιτέρω. Αφενός το σχολείο της Θεσσαλονίκης αναπτύσσοντας μία αρνητική φήμη συγκριτικά με εκείνο της Αθήνας οδήγησε τους μαθητές στην ανάπτυξη μίας συμπεριφοράς που

3. Βλ. Ανδρέας Ζωγράφου, *Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής στην Ελλάδα*, εκδ. ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ, Πάτρα 1997, σ. 196.

4. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο*, εκδ. πεδίο, Αθήνα 2011, σσ. 60-61.

θύμιζε γκέτο, ενώ, αφετέρου το σχολείο της Αθήνας γέννησε μία ελιτιστική συμπεριφορά από τους αγγλόφωνους μαθητές⁵.

Στη δεύτερη χρονική περίοδο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 ως το 1996, η ανάγκη υιοθέτησης και υλοποίησης νέων εκπαιδευτικών μεθόδων στο ζήτημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης γίνεται πιο επιτακτική. Σε αυτό συνέβαλε τόσο η αποτυχία του προηγούμενου μοντέλου που εφαρμόστηκε όσο και η αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών μαθητών με την έλευση στην χώρα μας μεταναστών και ομογενών Ποντίων και Βορειοηπειρωτών⁶.

Τη δεύτερη αυτή περίοδο γεννήθηκε ο εκπαιδευτικός θεσμός των Τμημάτων Υποδοχής και των Φροντιστηριακών Τμημάτων. Τα νέα αυτά τμήματα εισήλθαν στο ελληνικό σχολείο της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προκειμένου να βοηθήσουν τους μαθητές στην ένταξη της ελληνικής κοινωνίας και εκπαίδευσης. Η πολιτική που πρότεινε η υπουργική απόφαση για τα τμήματα αυτά προέβλεπε να διδάσκονται στα Τμήματα Υποδοχής και τα Φροντιστηριακά Τμήματα η γλώσσα και ο πολιτισμός της χώρας προέλευσης των μαθητών για δύο με τρεις ώρες⁷, προκειμένου να διατηρήσουν επαφή με τη χώρα από την οποία έρχονται και να θυμούνται και να τιμούν τις ρίζες τους. Εκτός αυτού, από την ίδια απόφαση προβλεπόταν και η πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού (ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών κ.α.) προκειμένου να στηριχθεί τόσο το εγχείρημα πρακτικά, όσο και οι ίδιοι οι μαθητές ψυχολογικά και κοινωνικά⁸.

Βέβαια, σε πρακτική εφαρμογή αυτό δεν υλοποιήθηκε ποτέ, αφού ο στόχος ήταν η γρήγορη ένταξη και προσαρμογή των αλλοδαπών μαθητών στα ελληνικά εκπαιδευτικά και κοινωνικά δεδομένα, χωρίς να δίνεται η πρέπουσα προσοχή στο πολιτισμικό στοιχείο, τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα της χώρας προέλευσης των μαθητών αλλά ούτε και στην ψυχολογική και συναισθηματική τους στήριξη. Έτσι, για τα τμήματα αυτά, παρά τις θετικές επιδράσεις τους σε ορισμένες περιπτώσεις, αμφισβητήθηκαν τα αποτελέσματά τους από το σύνολο των εκπαιδευτικών, καθώς θεωρήθηκαν μία έκτακτης ανάγκης που δεν ανταποκρίθηκε και δεν υλοποίησε πλήρως τις ανάγκες των αλλοδαπών μαθητών⁹.

5. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σ. 61.

6. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σ. 59.

7. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σ. 62.

8. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σ. 62.

9. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σσ. 63-64.

Η τρίτη χρονική περίοδος στη διαμόρφωση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αγωγής περιλαμβάνει το χρονικό διάστημα από το 1996 ως και σήμερα. Την περίοδο αυτή, εκτός από την ύπαρξη των παραπάνω τμημάτων στα σχολεία, προβλέπεται και η δημιουργία εξ ολοκλήρου σχολείων που αφορούν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, η μετατροπή, δηλαδή, ή και η ίδρυση εκ νέου Διαπολιτισμικών Σχολείων στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση¹⁰.

Η ίδρυση τέτοιων σχολείων, ωστόσο, είναι σε πρώιμο ακόμα επίπεδο με ελάχιστες σχολικές μονάδες ανά την Ελλάδα. Τα σχολεία αυτά έχουν πολλές προοπτικές εφαρμογής και εξέλιξης μίας διαπολιτισμικής αγωγής αν περιλαμβάνουν μαθητές και γηγενείς και αλλοδαπούς¹¹. Με αυτόν τον τρόπο και οι δύο ομάδες μαθητών θα μάθουν να συμβιώνουν, να συνεργάζονται και να επικοινωνούν. Μπορεί να δημιουργηθεί μία μικρογραφία μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας που θα βοηθήσει στην ένταξη στην κοινωνία και τους μεν και τους δε.

Προσεγγίζοντας, λοιπόν, ετυμολογικά τον όρο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αλλά και παρακολουθώντας σε βάθος χρόνου την εξέλιξη των πρακτικών της διαπιστώνουμε, πως, παρά τις όποιες αδυναμίες και αστοχίες μπορεί να τη διατρέχουν, η διαπολιτισμική εκπαίδευση στη χώρα μας έχει ως άμεσο σκοπό την ενσωμάτωση των αλλοδαπών μαθητών στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο, στην προσπάθεια αυτής της ενσωμάτωσης δίνεται κυρίως βάση στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής παράδοσης και νοοτροπίας. Δηλαδή, επιδιώκεται περισσότερο μία αφομοίωση των αλλοδαπών μαθητών στην ελληνική κοινωνία χωρίς να προσδίδεται η πρέπουσα σημασία στη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου προέλευσης και καταγωγής των μαθητών.

Σκοπός, επομένως, για την εξέλιξη των πρακτικών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη χώρα θα πρέπει να τεθεί η υπέρβαση των ιδιαίτερων πολιτισμών και πολιτισμικών διαφορών¹². Οι Έλληνες μαθητές θα είναι σε θέση και οφείλουν όχι μόνο να διδάξουν τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους στους αλλοδαπούς μαθητές, αλλά και να γνωρίσουν και να μάθουν να σέβονται τους πολιτισμούς και τα βιώματα των νέων συμμαθητών τους.

10. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σσ. 65-66.

11. Βλ. Γιώργος Νικολάου, *ό.π.*, σ. 68.

12. Βλ. Χρήστος Γκοβάρης, *ό.π.*, σ. 81.

1.2 Παιδική λογοτεχνία

Ο όρος λογοτεχνία, σύμφωνα με τον Leavis, απευθύνεται μόνο σε αυτούς που έχουν μία τριβή, μία μύηση με το λογοτεχνικό κείμενο¹³. Αλλά και σύμφωνα με την Elaine Moss, η λογοτεχνία είναι ένα είδος γραφής στο οποίο επιστρέφει ο αναγνώστης και κάθε φορά που επιστρέφει του δίνεται κάτι επιπλέον¹⁴. Οι δύο αυτοί ορισμοί της λογοτεχνίας θέτουν γερές βάσεις υπαινιγμού πως ο αναγνώστης ενός λογοτεχνικού έργου δεν μπορεί να είναι παιδί.

Αφενός, στον ορισμό του Leavis, η παρουσία των λέξεων «τριβή» και «μύηση» είναι αυτή που φέρει τον υπαινιγμό, καθώς προϋποθέτει την πλήρη και ενδελεχή μελέτη και κατανόηση ενός λογοτεχνικού κειμένου, γεγονός δύσκολο να επιτευχθεί από ένα παιδί οποιασδήποτε ηλικίας, ακόμα και από έναν έφηβο. Αφετέρου, στον ορισμό της Elaine Moss, η αναφορά πως η λογοτεχνία είναι ένα είδος γραφής στο οποίο ο αναγνώστης επιστρέφει, προϋποθέτει πως ο αναγνώστης έχει ήδη βιώσει και αντιληφθεί στο παρελθόν την εμπειρία της ανάγνωσης ενός λογοτεχνικού βιβλίου και αυτό είναι δύσκολο να έχει πραγματοποιηθεί από ένα παιδί.

Οι παραπάνω ορισμοί του όρου λογοτεχνία καθιστούν ακόμα πιο δύσκολο τον προσδιορισμό του όρου παιδική λογοτεχνία. Η παιδική λογοτεχνία, λοιπόν, σαν όρος μπορεί να προσεγγιστεί και να διασαφηνιστεί συγκριτικά και σε συνάρτηση με τον όρο λογοτεχνία, αφού είναι δύο έννοιες αλληλένδετες μεταξύ τους. Συγκριτικά, λοιπόν, με τη λογοτεχνία που απευθύνεται σε ενήλικες, η παιδική λογοτεχνία, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, δεν ακολουθεί ξεχωριστό δρόμο αλλά προσαρμόζει τα λογοτεχνικά δεδομένα στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες του παιδικού αναγνωστικού κοινού.

Έτσι, ο Marcus Crouch τοποθετείται επισημαίνοντας πως ένας συγγραφέας που απευθύνεται σε παιδιά θα πρέπει να κινείται με την ίδια λογική που κινείται ένας συγγραφέας που απευθύνεται σε ενήλικες, ακολουθώντας μία συγγραφική γραμμή εύληπτη στους μικρούς αναγνώστες¹⁵. Την προσέγγιση αυτή για τον όρο παιδική λογοτεχνία έρχεται να συμπληρώσει ο Nicholas Tucker που θεωρεί πως ο

13. Βλ. Μένη Δ. Κανατσούλη, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη² 2007, σ. 17.

14. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *ό.π.*, σ. 17.

15. Βλ. Peter Hunt, *Criticism Theory and Children's Literature*, εκδ. Basic Blackwell, Οξφόδη 1991, σσ. 43-45.

συγγραφέας της παιδικής λογοτεχνίας αντιμετωπίζει ως μόνο και αναγκαστικό περιορισμό την κάποια ελλιπή εμπειρία που μπορεί να έχει ένα παιδί - αναγνώστης και το λεξιλόγιο, που οφείλει να είναι κατανοητό¹⁶. Οι δύο αυτοί μελετητές, λοιπόν, θέτουν τις βάσεις για τον ορισμό της παιδικής λογοτεχνίας στη λογοτεχνία για ενήλικες και επισημαίνουν πως η πρώτη δεν διαφέρει δεν θα έπρεπε να διαφέρει σε τίποτα από τη δεύτερη, αλλά χρήζει ενός λεπτού χειρισμού και προσέγγισης.

Σε μία άλλη προσέγγιση του όρου, η Λότη Πέτροβιτς - Ανδρουτσοπούλου επιλέγει να διασαφηνίσει τον όρο θέτοντας τα σημεία που τον χαρακτηρίζουν και όχι παρουσιάζοντας έναν ορισμό. Αναφέρεται στη χρήση λιτού και κατανοητού λεξιλογίου, την απουσία απρεπών εκφράσεων, βωμολογιών και σαρκασμού, την σύντομη και ουσιαστική περιγραφή προσώπων και καταστάσεων, την απλή και άμεση αφήγηση και την παρουσίαση των χαρακτήρων χωρίς την προσπάθεια της ψυχογράφησής τους. Όσον αφορά το περιεχόμενο των έργων της παιδικής λογοτεχνίας, η Πέτροβιτς αναφέρει πως χαρακτηρίζεται από μία υπόθεση με ξεκάθαρο πλαίσιο με γρήγορη και έντονη πλοκή¹⁷.

Λαμβάνοντας υπόψη, λοιπόν, και τις τρεις αυτές προσεγγίσεις του όρου καταλήγουμε πως η παιδική λογοτεχνία σαν είδος δεν χαρακτηρίζεται ως ξεχωριστό από τη λογοτεχνία που απευθύνεται σε ενήλικες. Οφείλει, ωστόσο, να σέβεται το παιδί - αναγνώστη και να διατρέχεται εξ ολοκλήρου από το γεγονός και το σκεπτικό πως απαιτείται μία διαφορετική προσέγγιση, αφού το παιδί - αναγνώστης επηρεάζεται από το περιεχόμενο της και διαμορφώνει χαρακτήρα και απόψεις.

Το παιδί ως αναγνώστης ενός λογοτεχνικού κειμένου τόσο επηρεάζεται όσο και επηρεάζει το ίδιο το κείμενο. Ο τρόπος που κάθε αναγνώστης διαβάσει ένα κείμενο διαφέρει, αφού σημαντικό ρόλο καταλαμβάνουν τα βιώματα, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα του εκάστοτε αναγνώστη. Ωστόσο, σε έναν ενήλικο διατρέχει σημαντικό ρόλο η ηλικία που βρίσκεται, καθώς έχει ωριμάσει και έχει περάσει τις σημαντικές γνωστικές, ψυχολογικές και αντιληπτικές μεταβολές που περνά ένα παιδί. Ένα παιδί - αναγνώστης, τώρα, αλληλεπιδρά με το λογοτεχνικό κείμενο διαφορετικά

16. Βλ. Nicholas Tucker, *Suitable for Children? Controversies in Children's literature*, εκδ. Sussex University Press, Λονδίνο 1976, σ. 19.

17. Βλ. Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, *Η παιδική λογοτεχνία στην εποχή μας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1990., σσ. 138-140.

ανάλογα με την ηλικία στην οποία βρίσκεται. Έτσι, ο Appleyard διαχωρίζει τα παιδιά - αναγνώστες σε τρεις φάσεις με βάση την ηλικιακή ομάδα που ανήκουν.

Στην πρώτη φάση τα παιδιά ανήκουν στην κατηγορία του αναγνώστη ως παίκτη¹⁸. Εδώ συναντάμε τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Σε αυτή τη φάση το παιδί δεν είναι σε θέση να διαβάσει μόνο του το λογοτεχνικό κείμενο και έτσι έρχεται σε επαφή μαζί του ως ακροατής και όχι ως αναγνώστης. Με τη μεσολάβηση, λοιπόν, ενός τρίτου προσώπου το παιδί γνωρίζει διαφορετικές πραγματικότητες, φόβους και επιθυμίες που σιγά - σιγά μαθαίνει να βάζει σε τάξη και να ελέγχει¹⁹.

Ως αναγνώστης - παίκτης το παιδί της νηπιακής ηλικίας καλείται να κινηθεί πάνω σε μία λεπτή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό. Έτσι, μέσα από μία παιγνιώδη και καθαρά και μόνο ακουστική επαφή με το λογοτεχνικό κείμενο το παιδί πρέπει να ξεχωρίσει το πραγματικό από το φανταστικό γεγονός και παρόλα αυτά να εξακολουθεί να εμπιστεύεται τον κόσμο της φαντασίας.

Στη δεύτερη φάση συναντάμε το παιδί ως πρωταγωνιστή²⁰. Στη φάση αυτή ανήκουν τα παιδιά σχολικής ηλικίας. Τα παιδιά, δηλαδή, του Δημοτικού Σχολείου, ηλικίας από επτά ως δώδεκα ετών, Τα παιδί εδώ είναι πια αναγνώστης το ίδιο και έρχεται σε άμεση επαφή με το λογοτεχνικό κείμενο χωρίς την παρέμβαση κάποιου τρίτου. Ταυτίζεται με τον πρωταγωνιστικό ήρωα ή ηρωίδα του βιβλίου²¹.

Επομένως, η εκάστοτε ιστορία που παρατίθεται σε κάποιο λογοτεχνικό βιβλίο βιώνεται ξανά και ξανά από το παιδί - αναγνώστη των ηλικιών αυτών. Σε κάθε ανάγνωση, ωστόσο, βιώνεται διαφορετικά, αφού το παιδί προβάλλει πάνω στον ήρωα ή την ηρωίδα επηρεασμένο κάθε φορά από διαφορετικά γεγονότα, συναισθήματα και σκέψεις. Το παιδί, λοιπόν, ως αναγνώστης αυτής της φάσης αναζητά μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα μία διασαφήνιση και μία διευκρίνιση της ιδέας που έχει για τον κόσμο γενικότερα αλλά και για τον ίδιο τον άνθρωπο και τις ποικίλες συμπεριφορές του.

Σε αυτή τη φάση τα παιδιά επιλέγουν βιβλία τα οποία χαρακτηρίζονται κυρίως από έντονη δράση και πλοκή και περιλαμβάνουν σε σημαντικό βαθμό το στοιχείο της περιπέτειας. Έτσι, τα έργα αυτά έχουν ως κοινά χαρακτηριστικά τις απλές προτάσεις,

18. Βλ. Μάρθα Καρπόζηλου, *ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ*, ΕΚΔ. Καστανιώτη, Αθήνα¹¹ 2009, σ. 38.

19. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *ό.π.*, σ. 32.

20. Βλ. Μάρθα Καρπόζηλου, *ό.π.*, σ. 39.

21. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *ό.π.*, σ. 32.

τις σύντομες παραγράφους, τις συνοπτικές περιγραφές χαρακτήρων και τις ελάχιστες μεταφορές²². Μέσα, λοιπόν, από μία απλή και γεμάτη δράση πλοκή και με τη χωρίς ιδιαίτερους λογοτεχνισμούς αφήγηση της ιστορίας, τα παιδιά που ανήκουν στη φάση του αναγνώστη - πρωταγωνιστή ανακαλύπτουν τον κόσμο και τον εαυτό τους.

Στην τρίτη και τελευταία φάση που μπορούν να διακριθούν τα παιδιά ως αναγνώστες σύμφωνα με τον Appleyard, συναντάμε τον αναγνώστη ως διανοητή²³. Στη φάση αυτή ανήκουν τα παιδιά που έχουν περάσει στη εφηβική ηλικιακή ομάδα. Τα παιδιά αυτά είναι σκεπτόμενα και μελετούν το εκάστοτε λογοτεχνικό κείμενο σε βάθος, αναζητώντας μέσα σε αυτό το νόημα της ζωής αλλά και αξίες, πεποιθήσεις και πρότυπα²⁴.

Βέβαια, η ικανότητά τους να εισχωρούν σε βάθος σε ένα κείμενο αλλά και η γενικότερη αμφισβήτηση με την οποία αντιμετωπίζουν όλα τα πράγματα σε αυτή την ηλικία, καθιστά τα παιδιά- αναγνώστες ιδιαίτερα αυστηρούς κριτές. Αναζητούν μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα αξίες, πεποιθήσεις και πρότυπα, όμως απαιτούν αυτά να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και φυσικά έχουν την ικανότητα να αντιληφθούν τότε αυτό συμβαίνει και τότε όχι. Έχοντας γνωρίσει ένα σημαντικό μέρος του κόσμου και ωριμάσει, το παιδί - αναγνώστης στην εφηβική του ηλικία σταματά να αναζητά μέσα στα αναγνώσματά του την περιπέτεια και τη δράση και επικεντρώνεται κυρίως σε ιστορίες και κείμενα που εστιάζουν περισσότερο στη σκιαγράφηση και την παρουσίαση χαρακτήρων²⁵.

Σε μία αντίπερα όχθη, η Rosenblatt θεωρεί τη συσχέτιση του πως αντιλαμβάνεται το κείμενο το παιδί - αναγνώστης με την ηλικιακή του εξέλιξη ως μία απόλυτη γενίκευση, καθώς δεν επισημαίνονται σημαντικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη διαδικασία, όπως η κοινωνική τάξη και τα ατομικά και γνωστικά χαρακτηριστικά. Έτσι, η Rosenblatt διαχωρίζει, αρχικά, το ίδιο το κείμενο από τη δράση, αναφέροντας πως το πρώτο είναι «το σύνολο των σημείων που προσφέρονται για να ερμηνευτούν ως σύμβολα» και το δεύτερο αυτό «που ο αναγνώστης συνάγει από τη συναλλαγή του με το κείμενο»²⁶.

22. Βλ. Μένη Καντασούλη, *ό.π.*, σ. 36

23. Βλ. Μάρθα Καρπόζηλου, *ό.π.*, σ. 39.

24. Βλ. Μένη Καντασούλη, *ό.π.*, σ. 33.

25. Βλ. Μένη Καντασούλη, *ό.π.*, σ. 37.

26. Βλ. Μένη Καντασούλη, *ό.π.*, σ. 38.

Δίνει, λοιπόν, μεγαλύτερη βαρύτητα στον αναγνώστη τον ίδιο σαν οντότητα και όχι στο λογοτεχνικό κείμενο. Δηλαδή, ο εκάστοτε αναγνώστης αντιλαμβάνεται το ίδιο κείμενο με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με το δικό του υπόβαθρο σαν άνθρωπος αλλά και με το τι ζητάει από το ίδιο το κείμενο. Διακρίνει την ανάγνωση ενός κειμένου σε μη αισθητική, πληροφοριακή ανάγνωση και σε αισθητική ανάγνωση²⁷. Στο πρώτο είδος ανάγνωσης, ο αναγνώστης ενδιαφέρεται και μελετά το λογοτεχνικό κείμενο μόνο για την άντληση συγκεκριμένων πληροφοριών. Στο δεύτερο είδος ανάγνωσης, ο αναγνώστης ενδιαφέρεται κυρίως για τα συναισθήματα και τις ιδέες που εμπεριέχονται στο κείμενο ή τις δημιουργεί.

Σε κάθε μία από τις δύο προσεγγίσεις για το ποιοι παράγοντες παίζουν ρόλο στο πως εκλαμβάνει ένα λογοτεχνικό κείμενο ένα παιδί - αναγνώστης διαπιστώνεται πως κυρίαρχη θέση έχει κυρίως ο ίδιος ο αναγνώστης. Είτε αυτός έχει ως γνώμονα την ηλικιακή ομάδα που ανήκει, όπως τοποθετείται ο Appleyard, είτε το κοινωνικό και ατομικό του υπόβαθρο και το τι αναζητά, όπως τοποθετείται η Rosenblatt, κάθε αναγνώστης εκλαμβάνει το ίδιο λογοτεχνικό κείμενο διαφορετικά από έναν άλλο και ασκεί σημαντική επιρροή σε αυτό.

1.3 Η διαπολιτισμική εκπαίδευση μέσα από την παιδική λογοτεχνία

Το μεταναστευτικό κύμα που ξεκίνησε να φτάνει στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1990, κυρίως από τη γειτονική χώρα της Αλβανίας (το 57,5%²⁸), δημιούργησε μία πολυπολιτισμική κοινωνία στη χώρα και κατ' επέκταση και στο εκπαιδευτικό σύστημα και στα σχολεία. Σταδιακά, το φαινόμενο αυτό έγινε και γίνεται όλο και πιο έντονο καθώς τα τελευταία χρόνια, και πιο συγκεκριμένα την τελευταία δεκαετία, εκτός από τους οικονομικούς μετανάστες στην Ελλάδα έφτασαν και συνεχίζουν να φτάνουν πρόσφυγες προερχόμενοι στην πλειονότητά τους από χώρες της Ανατολής.

Η άφιξη των ανθρώπων αυτών αναδιοργάνωσε την ελληνική κοινωνία και έθεσε εντελώς νέες βάσεις. Στο γενικότερο, λοιπόν, πλαίσιο της κοινωνίας, ανακατατάξεις υπήρξαν και συνεχίζουν να υπάρχουν και στα σχολεία, ιδίως τα Δημοτικά, αφού εκεί

27. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *ό.π.*, σ. 39.

28. Βλ. Ανδρέας Καρακίτσιος, *ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ... αναπαραστάσεις του μικρού άλλου, του ειδικού παιδιού και του αστικού τοπίου*, εκδ. ΖΥΓΟΣ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 120.

προσχώρησαν οι περισσότεροι αλλοδαποί μαθητές προκειμένου να διδαχθούν εξ αρχής τη νέα γλώσσα. Επομένως, τα παιδιά, τόσο τα Ελληνόπουλα όσο και τα μη, ήρθαν και έρχονται σε επαφή με μία νέα πραγματικότητα και τάξη πραγμάτων. Τα Ελληνόπουλα βιώνουν τη δημιουργία μία νέας πολυπολιτισμικής κοινωνίας με διάφορες αλλά και διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμούς.

Εκτός από τις εκπαιδευτικές πρακτικές γνωριμίας των μεν και των δε, η παιδική λογοτεχνία αποτελεί έναν σημαντικό φορέα εξοικείωσης. Επιδρώντας στην ψυχολογία, τα συναισθήματα και τις απόψεις του παιδιού και ενημερώνοντάς το με έναν πιο ενδιαφέροντα τρόπο από ότι οι συνήθεις εκπαιδευτικές πρακτικές, το βοηθά να αντιμετωπίσει τη νέα κατάσταση, να γνωρίσει τους νέους του συμμαθητές και το τι μπορεί να περάσουν και πως μπορεί να νιώθουν και να αντιληφθεί την ισότητα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Ως όρος η «πολυπολιτισμική λογοτεχνία», η λογοτεχνία δηλαδή που εμπεριέχει τις ιστορίες της συνύπαρξης ποικίλων πολιτισμών και απευθύνεται κατά κύριο λόγο σε παιδιά και εφήβους τόσο σε μυθοπλαστική όσο και σε μη μυθοπλαστική βάση, μπορεί να θέσει τις βάσεις της σε τρεις απόψεις. Η πρώτη άποψη υποστηρίζει πως μία τέτοιου είδους λογοτεχνία οφείλει να αναφέρεται σε πολλούς πολιτισμούς χωρίς να θέτει κάποιον κυρίαρχο²⁹.

Αυτό σημαίνει πως τα λογοτεχνικά βιβλία με τέτοιο περιεχόμενο οφείλουν να παρουσιάζουν τόσο τον πολιτισμό του ήρωα τους όσο και τον ίδιο τον ήρωα ως ένα καθαρά ισότιμο μέλος με την πλειονότητα, παρά το γεγονός πως εκείνη πρεσβεύει άλλον πολιτισμό. Έτσι, διακρίσεις δεν θα πρέπει να γίνονται ούτε έχοντας, φυσικά, αρνητικό σκοπό, αλλά ούτε και θετικά. Μία ιστορία θα πρέπει να παρουσιάζεται με σχετική αντικειμενικότητα χωρίς να χρησιμοποιεί στοιχεία που θα καθιστούν ως κυρίαρχο ούτε τον μεν λαό, που ανήκει η πλειοψηφία, ούτε τον δε, που ανήκει η μειοψηφία.

Η δεύτερη άποψη εστιάζει κυρίως σε φυλετικά και εθνοτικά θέματα³⁰. Στην περίπτωση αυτή δεν έρχονται στο προσκήνιο οι εκάστοτε πολιτισμοί της κάθε χώρας ούτε οι διαφορές σε ήθη, έθιμα και θρησκείες, αλλά οι διαφορές σε φυλή και χρώμα. Συνήθως, λοιπόν, γίνεται αναφορά σε αντιρατσιστικές πρακτικές με σκοπό να

29. Βλ. Γιάννης Σ. Παπαδάτος, *ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ και ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 2016, σ. 151.

30. Βλ. Γιάννης Σ. Παπαδάτος, *ό.π.*, σ. 152.

συνειδητοποιήσουν οι μικροί αναγνώστες πως καμία φυλή και κανένα έθνος δεν είναι ανώτερο ή κατώτερο από κάποιο άλλο.

Η τρίτη και τελευταία άποψη υποστηρίζει πως κάθε ανθρώπινο ον είναι πολυπολιτισμικό, επομένως και η ίδια η λογοτεχνία είναι πολυπολιτισμική³¹. Αυτό σημαίνει πως ένα λογοτεχνικό έργο για να ανήκει στην «πολυπολιτισμική λογοτεχνία» δεν θα πρέπει απαραίτητα να αναφέρεται στη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών, φυλών ή εθνών. Κάθε έργο κρύβει μέσα του την αναφορά σε έναν πολιτισμό, σε όποιον πολιτισμό, από τη στιγμή που θέτει ως ήρωες και πρωταγωνιστές ανθρώπινα όντα. Η άποψη αυτή υποστηρίζει πως κάθε ανθρώπινη οντότητα φέρει μέσα της ένα κράμα πολιτισμών, αφού ανά τους αιώνες οι άνθρωποι πολιτισμοί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και εξελίσσονται αλλά και αφού η ίδια η φύση της ανθρώπινης ύπαρξης είναι να μαθαίνει το καινούριο και να συμφιλιώνεται με αυτό.

Στις ηλικίες που απευθύνεται, λοιπόν, η «πολυπολιτισμική λογοτεχνία», τα παιδιά βρίσκονται σε μία κρίσιμη φάση, στην οποία αντιλαμβάνονται τόσο σε αρχικό στάδιο όσο και μετέπειτα σε βαθύτερο στάδιο τον εαυτό τους, τον κόσμο και τους συνανθρώπους τους. Επομένως, τα παιδιά καθορίζουν την ατομική τους ταυτότητα, τις πεποιθήσεις και τις απόψεις τους και αντίστοιχα έρχονται αντιμέτωπα και με τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Τα ερεθίσματα που λαμβάνουν σε γενικότερο πλαίσιο είναι εκείνα που τα κάνουν να ενστερνιστούν ή όχι αυτά τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις.

Η λογοτεχνία είναι ένας ευχάριστος τρόπος να αντιληφθούν τα παιδιά σε βάθος κάποια πράγματα και να διαμορφώσουν χαρακτήρα. Στηριζόμενη, κυρίως, στο συναίσθημα η «πολυπολιτισμική λογοτεχνία» διδάσκει με τον τρόπο της τη διαφορετικότητα και την ισότητα και βοηθά, έτσι, στην αρμονική συνύπαρξη ανθρώπων, λαών και πολιτισμών και στην καταπολέμηση ακραίων πεποιθήσεων και ιδεολογιών.

Βέβαια, αυτό που θα πρέπει να προσεχθεί στα λογοτεχνικά αυτά έργα, όπως και κάθε λογοτεχνικό έργο και ιδιαίτερα σε εκείνα που ασχολούνται με κάποιο κοινωνικό ζήτημα, από τους ίδιους τους συγγραφείς, είναι να μην προωθούν τον στείρο και

31. Βλ. Γιάννης Σ. Παπαδάτος, *ό.π.*, σ. 152.

μονόπλευρο διδακτισμό³². Δηλαδή, οι συγγραφείς οφείλουν να παραθέτουν γεγονότα και στοιχεία για την ιστορία που θέλουν να διηγηθούν και να αφήνουν στον αναγνώστη τη δυνατότητα και την ευκαιρία να οδηγηθεί στα δικά του συμπεράσματα χωρίς καθοδήγηση.

Ο συγγραφέας χειριζόμενος ένα τόσο λεπτό κοινωνικό ζήτημα, όπως αυτό της αναρμόνισης ανθρώπων και πολιτισμών, οφείλει να μην προσπαθεί να παραθέσει τη γνώμη του υπό τη μορφή διδαχής ώστε να την ενστερνιστεί το παιδί - αναγνώστης, αφενός χωρίς να αντιληφθεί σε βάθος και αφετέρου χωρίς να οδηγηθεί σε αυτή ως μασημένη τροφή. Ο συγγραφέας, λοιπόν, θα πρέπει να ασκεί θετική επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού αναγνώστη και στις επιλογές του³³, αλλά όχι υπό τη μορφή καθοδηγητή.

Αντλώντας θέματα από την καθημερινότητα των παιδιών, η παιδική λογοτεχνία έχει την ευκαιρία να παρουσιάσει στα παιδιά όλων των ηλικιών ανθρώπους από άλλες χώρες, άλλους λαούς και άλλους πολιτισμούς και να βοηθήσει στην αρμονική του συνύπαρξη και την αποδοχή πως ότι είναι διαφορετικό από εμάς δεν είναι και απαραίτητα λάθος.

Θέματα όπως η προσφυγιά, η μετανάστευση, η παλιννόστηση και η ιδιαιτερότητα λόγω φυλής ή εθνικότητας μπορούν να τεθούν μέσα από τα λογοτεχνικά βιβλία και είναι δυνατόν να συμβάλλουν στην εκπλήρωση των στόχων μίας ουσιαστικότερης διαπολιτισμικής συλλογιστικής, ειδικότερα στον χώρο του σχολείου και γενικότερα στον χώρο της ανθρωπιστικής οικοδόμησης της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών³⁴.

Δημιουργείται, έτσι, μία πρωταρχική κοινωνία στο σχολείο που αποδέχεται και αγκαλιάζει το διαφορετικό και κατ' επέκταση αυτό δημιουργεί και θέτει τα θεμέλια για μία κοινωνία χωρίς διακρίσεις και ρατσισμό και πλάθει νέους πολίτες που δεν διακατέχονται από όποιας μορφής φανατισμό.

32. Βλ. Γεώργιος Δ. Καψάλης, *Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998, σ. 3.

33. Βλ. Γεώργιος Δ. Καψάλης, *ό.π.*, σ. 3.

34. Βλ. Γιάννης Σ. Παπαδάτος, *ό.π.*, σ. 151.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Παρουσίαση λογοτεχνικών βιβλίων

Τα λογοτεχνικά βιβλία που επιλέξαμε καλύπτουν μία ευρεία ποικιλία εικονογράφησης, αλλά και διαχείρισης του κοινωνικού ζητήματος που παρουσιάζουν. Κάποια από αυτά απευθύνονται σε ηλικιακές ομάδες παιδιών νηπιακής ηλικίας, κάποια σε ηλικιακές ομάδες προεφηβικής ηλικίας (οχτώ ως δώδεκα ετών) και κάποια σε ηλικιακές ομάδες εφηβικής ηλικίας (από δώδεκα ετών και πάνω).

Εκτός από τον τρόπο που ένας συγγραφέας διαχειρίζεται την ιστορία που θα πει στους αναγνώστες τους, η ηλικιακή ομάδα που αυτοί ανήκουν επηρεάζει και το βιβλίο στο σύνολό του και σε όλα του τα χαρακτηριστικά. Ανάλογα, λοιπόν, με την ηλικιακή ομάδα που απευθύνεται ως αναγνωστικό κοινό κάθε βιβλίο χειρίζεται διαφορετικά το θέμα της διαμόρφωσής του (σκληρό ή μαλακό εξώφυλλο), του αριθμού των σελίδων, της εικονογράφησης και του κειμένου. Τα μικρότερα παιδιά αναζητούν μικρότερα κείμενα και περισσότερες εικόνες που τους κρατούν το ενδιαφέρον και βοηθούν στην ανάπτυξη της φαντασίας τους. Ωστόσο, παιδιά σε μεγαλύτερες ηλικίες δεν έλκονται, τόσο από τις εικόνες ενός βιβλίου, όσο από το θέμα και το περιεχόμενό του.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί εστίασαμε, αρχικά, στην παρουσίαση των λογοτεχνικών βιβλίων όπως κάποιος τα βλέπει με μία πρώτη ματιά, προτού διαβάσει την ιστορία τους. Ξεκινώντας από το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο, το εξωτερικό μέρος του βιβλίου δηλαδή, και καταλήγοντας στο εσωτερικό του βιβλίου, προσπαθήσαμε να δώσουμε μία πλήρη περιγραφή για το πώς κάθε βιβλίο παρουσιάζεται στα παιδιά.

Στο εσωτερικό, τώρα, του βιβλίου, σημαντικό ρόλο παίζουν, τόσο το κείμενο που εμπεριέχεται, τον χώρο που καταλαμβάνει στη σελίδα, τη θέση που έχει και το μέγεθος της γραμματοσειράς, όσο και η εικονογράφηση που το συνοδεύει, αν αυτή υπάρχει. Και τα δύο στοιχεία είναι αυτά που παρουσιάζουν μία ιστορία στο σύνολό της. Βέβαια, εκτός από τα στοιχεία που περιλαμβάνει το λογοτεχνικό κείμενο αυτό καθ' αυτό, στο εσωτερικό τους τα λογοτεχνικά βιβλία περιέχουν και άλλες πληροφορίες, όπως βιογραφικά των συγγραφέων, αφιερώσεις ή άλλα στοιχεία πάνω

στο θέμα που διαπραγματεύονται. Έτσι, στο ακόλουθο κεφάλαιο, παρατίθεται η παρουσίαση των λογοτεχνικών βιβλίων οπτικά, ως μία πρώτη ματιά.

2.1 «Χάρης και Φάρις»

«Χάρης και Φάρις», Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου³⁵.

Η Γιώτα Αλεξάνδρου γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και ολοκλήρωσε το μεταπτυχιακό της στο Πανεπιστήμιο του Exeter στην Αγγλία.

Εργάστηκε ως ηθοποιός και ως υπεύθυνη θεατρικής αγωγής σε Δημοτικά σχολεία και από το 2005 εργάζεται ως νηπιαγωγός. Είναι μέλος του Σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών (ΣΕΗ), του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς και της Society of Children's Book Writers and Illustrators (SCBWI) Greece.

Έχει λάβει τον Ά Έπαινο Παραμυθιού από την Εταιρεία Τεχνών, Επιστήμης και Πολιτισμού Κερατσινίου το 2013 για το βιβλίο «Ο Αλέκος στη Χώρα των Παθημάτων». Έχει τιμηθεί με τον Έπαινο από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά για το βιβλίο «Φένια, η αγαπημένη των ήχων» αλλά και από την Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών το 2008 για το βιβλίο «Οι Νταήδες του Βυθού και ο Ρομπέν των Θαλασσών».

Εικονογράφος: Κατερίνα Χαδουλού: Η Κατερίνα Χαδουλού γεννήθηκε στη Νάπολη το 1980. Σπούδασε ζωγραφική στο ΣΤ΄ εργαστήριο της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών και παρακολούθησε μαθήματα Γραφικών Τεχνών της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών και έχει συμμετάσχει σε πολλές ομαδικές εκθέσεις.

Κέρδισε το δεύτερο βραβείο Νέων Καλλιτεχνών στον 6^ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Κόμικς του ένθετου περιοδικού «9» της «Ελευθεροτυπίας» το 2006 και το δεύτερο βραβείο στον 2^ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό COMIX το 2007. Τιμήθηκε με το βραβείο ΕΒΓΕ Γενικής Εικονογράφησης το 2009 και το βραβείο Εικονογράφησης IBBY το 2010 για το βιβλίο «Η περιπέτεια των 4 εποχών». Το 2012 έλαβε έπαινο εικονογράφησης στα βραβεία ΕΒΓΕ για το βιβλίο «Πινόκιο».

35. Βλ. Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου, *Χάρης και Φάρις*, εκδ. Βιβλιόφωνο, Αθήνα 2013.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 64 σελίδες, αριθμός διαχειρίσιμος από ένα μεγάλο εύρος ηλικιών. Η πρώτη έκδοση, την οποία και χρησιμοποιήσαμε, κυκλοφόρησε τον Νοέμβριο του 2013. Το εξωτερικό του μέρος είναι λίγο πιο σκληρό από το εσωτερικό του. Οι διαστάσεις του είναι 21x14 cm και ο κωδικός ISBN 9606714640.

Εξώφυλλο: Στο εξώφυλλο του βιβλίου απεικονίζονται οι δύο πρωταγωνιστές, ο Χάρης και ο Φάρις. Ο Χάρης στέκεται πάνω στη γέφυρα που διασχίζει καθημερινά για να πάει στο σχολείο, όπως αναφέρεται στο βιβλίο, ενώ ο Φάρις κάτω από τη γέφυρα στην όχθη του ποταμού. Τα δύο παιδιά είναι ντυμένα εμφανώς διαφορετικά. Ο Χάρης φορά παντελόνι και ένα κόκκινο πουκάμισο, ενώ τα μαλλιά του είναι καλοχτενισμένα. Ο Φάρις, από την άλλη, μοιάζει εξαντλημένος, φορά σκισμένα ρούχα και έχει θλιμμένο ύφος. Με τις αντιθέσεις στην εξωτερική εμφάνιση και τη διάθεση των παιδιών δηλώνεται και εντελώς διαφορετικές ζωές που ζουν.

Γενικά στην εικόνα του εξώφυλλου κυριαρχούν οι χρωματικοί τόνοι του μπλε και του πράσινου, αφού το μεγαλύτερο μέρος της περιλαμβάνει τον ποταμό, τον ουρανό και πυκνή βλάστηση. Μοιάζει με σκίτσο ζωγραφισμένο στο χέρι, που έχει χρωματιστεί με ξυλομπογιές, λόγω των χαρακτηριστικών γραμμών που δημιουργούνται όταν κάποιος ζωγραφίζει με αυτό το υλικό.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται στην κορυφή, σχεδόν, της σελίδας και εκτείνεται ημικυκλικά από τη μία άκρη της ως την άλλη. Έχει λευκό χρώμα και τα γράμματα μοιάζουν να έχουν γραφτεί από παιδί. Το όνομα της συγγραφέα είναι γραμμένο, με το ίδιο είδος γραμματοσειράς, πάνω από τον τίτλο και έχει μωβ χρώμα. Στη μέση περίπου της σελίδας, με λευκά γράμματα ίδιας γραμματοσειράς με τα άλλα στοιχεία, βρίσκεται το όνομα της εικονογράφου, Κατερίνας Χαδουλού.

Στην κάτω δεξιά πλευρά της σελίδας, μέσα σε λευκό κύκλο, δηλώνεται πως το βιβλίο ανήκει στο επίπεδο 3 - πεταλούδα από τη σειρά «διαβάζω μόνος μου» του συγκεκριμένου εκδοτικού οίκου, όπως επισημαίνεται και στο οπισθόφυλλο. Το επίπεδο αυτό απευθύνεται σε παιδιά που αποκτούν σιγά - σιγά την εμπειρία της ανάγνωσης μόνα τους. Στον ίδιο λευκό κύκλο δηλώνεται πως το βιβλίο μπορεί να αξιοποιηθεί στο μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης. Στο κάτω κεντρικό μέρος του εξώφυλλου αναφέρεται ο εκδοτικός οίκος, BIBΛΙΟΦΩΝΟ, και το λογότυπό του.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο κινείται σε εντελώς διαφορετικούς χρωματικούς τόνους από το εξώφυλλο. Το μεγαλύτερο μέρος του έχει κόκκινο φόντο, ενώ το

υπόλοιπο έχει κίτρινο ύφος. Στο κόκκινο φόντο βρίσκεται, με κόκκινα γράμματα μικρής γραμματοσειράς, μία μικρή περίληψη του βιβλίου. Κάτω από την περίληψη, με λευκό χρώμα, στην ίδια γραμματοσειρά αλλά με πλάγια γραφή, υπάρχει περιγραφή για την ιστορία που διηγείται το βιβλίο, αλλά και αναφορά στις άλλες πληροφορίες που εμπεριέχονται σε αυτό. Στο πλάι από τα στοιχεία αυτά, στο αριστερό μέρος του οπισθόφυλλου, υπάρχει το σκίτσο του μικρού Φάρις να τρώει ένα μπισκότο. Αυτή είναι και η μόνη εικόνα στο οπισθόφυλλο του βιβλίου.

Στο κίτρινο φόντο αναγράφεται, με μικρά μαύρα γράμματα, η σειρά στην οποία ανήκει το βιβλίο και σε ποια παιδιά αυτή απευθύνεται. Κάτω από αυτές τις πληροφορίες υπάρχει ο εκδοτικός οίκος με το λογότυπό του, καθώς και η διεύθυνση και τα στοιχεία επικοινωνίας.

Στη δεύτερη σελίδα του βιβλίου συναντάμε ξανά τον τίτλο του, με την ίδια γραμματοσειρά που χρησιμοποιείται στο εξώφυλλο αλλά με γαλαζοπράσινο χρώμα. Πάνω από τον τίτλο βρίσκεται το όνομα της συγγραφέα, στην ίδια γραμματοσειρά και χρώμα με το εξώφυλλο. Στο ίδιο, μωβ, χρώμα είναι γραμμένο και το όνομα της εικονογράφου, κάτω από τον τίτλο. Στο σύνολό της η σελίδα είναι λευκή χωρίς καμία εικόνα. Στο κάτω κεντρικό μέρος της αναφέρεται ο εκδοτικός οίκος και το λογότυπό του.

Στην τρίτη σελίδα του βιβλίου βρίσκουμε και πάλι τον τίτλο, τη συγγραφέα και την εικονογράφο, στην ίδια γραμματοσειρά και χρώματα με τη δεύτερη σελίδα. Ωστόσο, στο κάτω μέρος της σελίδας αυτής υπάρχει η εικόνα του Χάρη και του Φάρις να παίζουν με τα σπαθιά τους. Κάτω από την εικόνα αναφέρεται ξανά ο εκδοτικός οίκος και το λογότυπό του.

Στην τέταρτη σελίδα η συγγραφέας αφιερώνει το βιβλίο της στους Φάρις αυτού του κόσμου που αποχωρίζονται πρόωρα την παιδική τους ηλικία, με την ευχή να ξαναβρουν μία μέρα το κλεμμένο τους χαμόγελο. Κάτω από την αφιέρωση η συγγραφέας παραθέτει τρία άρθρα από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1989.

Στο εσωτερικού του βιβλίου η γραμματοσειρά είναι μεσαίου μεγέθους χωρίς, έτσι, να κουράζει τα παιδιά, που τώρα εξοικειώνονται με την ανάγνωση λογοτεχνικών έργων. Σε αυτό συμβάλλει και το γεγονός πως το βιβλίο δεν είναι πυκνογραμμένο, αφού το κείμενο συνοδεύεται από εικόνες, που καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος των σελίδων. Η εικονογράφηση που πλαισιώνει το κείμενο και την αφήγηση έχει τα ίδια

χαρακτηριστικά με την εικόνα εξωφύλλου, δηλαδή περιλαμβάνει εικόνες που μοιάζουν με σκίτσα ζωγραφισμένα με ξυλομπογιά. Αρχικά τα χρώματα είναι πιο μουντά, όμως όσο προχωρά η ιστορία και ο Φάρις εντάσσεται στην κοινωνία και όσο πιο χαρούμενος γίνεται τόσο πιο πολύ ζωηρεύουν και οι χρωματισμοί.

Μετά το τέλος της διήγησης ακολουθούν ορισμένες πληροφορίες. Στο πρώτο δισέλιδο μετά την ιστορία αναφέρεται το πώς λέγεται η λέξη «καλημέρα» σε επτά χώρες, τις χώρες από τις οποίες προέρχονται τα παιδιά στο σχολείο της ιστορίας μας. Στη συνέχεια παρατίθεται ένα παιχνίδι που παίζεται σε κάθε μία από τις χώρες αυτές, με επεξήγηση για τον τρόπο με τον οποίο παίζεται.

Στις σελίδες που ακολουθούν βρίσκονται κάποιες προτάσεις για τους εκπαιδευτικούς, για το πώς μπορούν να αξιοποιήσουν το βιβλίο και την ιστορία του Φάρις στις εκπαιδευτικές πρακτικές. Οι τελευταίες δύο σελίδες του βιβλίου περιέχουν πληροφορίες για τα ασυνόδευτα παιδιά, όπως ο Φάρις. Στο τέλος του βιβλίου συναντάμε τα βιογραφικά της συγγραφέα και της εικονογράφου.

Περίληψη: Ο Χάρης κάθε μέρα πηγαίνει σχολείο ακολουθώντας πάντα τον ίδιο δρόμο. Κάθε φορά που φτάνει στη γέφυρα ξεκινούν οι περιπέτειες. Κάποιες φορές παλεύει με δράκους και τέρατα, άλλες με στρατιές πολεμιστών πάντα, όμως, βγαίνει νικητής. Συμπολεμιστής του ο Μαύρος Ιππότης του.

Τον τελευταίο καιρό, βέβαια, βλέπει μόνο ένα γκρι κουβάρι κάτω από τη γέφυρα. Στην αρχή νομίζει πως πρόκειται μόνο για πεταμένα κουρελιασμένα ρούχα, όταν, όμως, το κουβάρι κουνιέται καταλαβαίνει πως πρόκειται για παιδί. Έτσι, παίρνει την απόφαση μία μέρα γυρίζοντας από το σχολείο να το πλησιάσει. Είναι διστακτικός, αλλά όσο περνάει η ώρα βλέπει πως το παιδί είναι φοβισμένο. Του αφήνει, λοιπόν, ένα σάντουιτς και απομακρύνεται. Το παιδί το πλησιάζει και το καταβροχθίζει. Το μεσημέρι ο Χάρης επιστρέφει και παρατηρεί ότι το αγόρι είναι βρώμικο και αδύνατο. Του δίνει το φαγητό που είχε φέρει από το σπίτι και φεύγει πάλι. Το παιδί συγκινημένο πλησιάζει και το τρώει.

Την επόμενη μέρα ο Χάρης είναι και πάλι εκεί. Αυτή τη φορά το μικρό αγόρι τον πλησιάζει περισσότερο και, όταν ο Χάρης του αφήνει φαγητό, χαμογελάει. Τα παιδιά συστήνονται. Το γκρι κουβάρι ονομάζεται Φάρις. Οι δυο τους ξεκινούν να παίζουν και να πολεμούν μαζί. Αργότερα, ο Χάρης μιλά για τον Φάρις στους γονείς του. Ο πατέρας του είναι διστακτικός, αλλά η μητέρα του επικροτεί την κίνηση του. Τελικά η οικογένεια γνωρίζει τον Φάρις, τον φροντίζει και σκέφτονται να τον γνωρίσουν

στον δάσκαλο του Χάρη, τον κύριο Αριστείδη, που μεγάλωσε στην Αλεξάνδρεια και μιλάει αραβικά.

Ο κύριος Αριστείδης μιλά με τον μικρό Φάρις, που ξεσπά σε κλάματα. Ο Χάρης χωρίς να καταλαβαίνει τι συμβαίνει θυμώνει με τον δάσκαλό του, που στενοχώρησε τον φίλο του. Ο Φάρις τότε πιάνει τα χρώματα και ξεκινά να ζωγραφίζει κλαίγοντας. Η μία ζωγραφιά έδειχνε το χωριό του, ένα σπίτι και πέντε άτομα να στέκονται έξω από αυτό. Ήταν γεμάτη χρώματα. Η άλλη, όμως, ζωγραφιά δεν είχε ούτε χωριό, ούτε σπίτια, ούτε ανθρώπους. Είχε μόνο όπλα, κόκκινο και μαύρο χρώμα. Μαθαίνει, έτσι, πως ο Φάρις είναι ένα προσφυγόπουλο που πάλεψε μόνο του να φτάσει ως εκεί, καθώς, πίσω στην πατρίδα του, οι γονείς του σκοτώθηκαν και τα αδέρφια του στρατολογήθηκαν.

Τελικά, ο Φάρις μένει προσωρινά σε ξενώνα φιλοξενίας ασυνόδευτων παιδιών και ξεκινά το σχολείο. Στο σχολείο υπάρχουν παιδιά διαφορετικών εθνικοτήτων, που υποδέχονται τον Φάρις μιλώντας στη γλώσσα τους. Η παρουσία του, όμως, δεν είναι αρεστή σε όλους τους μαθητές. Στη συνέχεια ακούν την ιστορία της Ζαχρά, που διηγείται ένα παιχνίδι με χρώματα που παίζουν πίσω στην πατρίδα της, την Ινδία. Παίζουν όλοι μαζί χρωματοπόλεμο και γίνονται πολύχρωμοι και χαμογελαστοί. Ακόμα και ο Φάρις ήταν χαρούμενος, κάνοντας, έτσι, ευτυχισμένο τον Χάρη.

2.2 «Σκληρό καρύδι»

«Σκληρό καρύδι», Ελένη Σβορώνου³⁶.

Η Ελένη Σβορώνου γεννήθηκε στην Αθήνα το 1965. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και πήρε το μεταπτυχιακό της στη Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς στο Πανεπιστήμιο του Birmingham.

Από το 1994 εργάζεται στη WWF Ελλάς ως συντονίστρια της εθελοντικής εργασίας, του παιδικού τμήματος της οργάνωσης, του Panda Club και των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Σήμερα εργάζεται ως υπεύθυνη της ομάδας Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Ευαισθητοποίησης, που παράγει προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

36. Βλ. Ελένη Σβορώνου, *ΣΚΛΗΡΟ ΚΑΡΥΔΙ*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα² 2016.

Έχει εκδώσει δεκατέσσερα παιδικά βιβλία και αρθρογραφεί στην εφημερίδα «Ερευνητές», ενώ κάποια από τα διηγήματά της για ενηλίκους έχουν δημοσιευτεί σε συλλογικό έργο στο περιοδικό (Δε)κατά. Διδάσκει δημιουργική γραφή με θέμα το Παιδικό Βιβλίο στο Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ). Έχει ασχοληθεί και έχει γράψει μελέτες και άρθρα για τον οικοτουρισμό και τον ήπιο τουρισμό.

Εικονογράφος: Ευαγγελία Γουτιάνου: Η Ευαγγελία Γουτιάνου γεννήθηκε το 1976 στη Νάουσα, όπου και μεγάλωσε. Σπούδασε στη Σχολή Γραφικών Τεχνών και Καλλιτεχνικών Σπουδών στο ΤΕΙ Αθηνών. Έκανε το μεταπτυχιακό της πάνω στην ψηφιακή επικοινωνία στην πόλη της Μαδρίτης, όπου και έμεινε για δέκα χρόνια. Τα πρώτα της βιβλία τα εικονογράφησε σε συνεργασία με τις εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 51 σελίδες, αριθμός που μπορεί εύκολα να διαβαστεί από τα παιδιά των ηλικιών που απευθύνεται. Η πρώτη του έκδοση κυκλοφόρησε τον Ιούλιο του 2015, ενώ εμείς χρησιμοποιήσαμε τη δεύτερη έκδοση, το 2016. Το εξωτερικό μέρος του βιβλίου είναι λίγο πιο σκληρό από το εσωτερικό του, αφού τα παιδιά αυτών των ηλικιών φροντίζουν τα πράγματά τους. Οι διαστάσεις του είναι 21x14 cm και ο ISBN κωδικός του 9789604710874.

Εξώφυλλο: Το εξώφυλλο του βιβλίου είναι λευκό. Στο κέντρο του υπάρχει η εικόνα ενός νεαρού κοριτσιού, που, από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της και τη μαντίλα που φορά, φαίνεται να κατάγεται από τους λαούς της Μέσης Ανατολής.

Το κορίτσι, η πρωταγωνίστρια, Αϊσέ, είναι ντυμένη με πολύχρωμα ρούχα, στα χρώματα του καφέ, του μωβ, του κόκκινου, του μπλε και του πράσινου. Φοράει μαντίλα υποδηλώνοντας έτσι την πίστη της στον μουσουλμανισμό. Τα μαγουλά της φαίνονται ροδαλά, όπως ενός μικρού παιδιού, και έχει ένα ελαφρύ χαμόγελο. Στα μάτια της διακρίνεται η σκιά ενός άλλου, ξένου χεριού, ενός χεριού που κρύβει τον ήλιο της μικρής Αϊσέ, πιθανότατα παραπέμποντας σε όσους την ανάγκασαν να φύγει από την πατρίδα της ή σε όσους δε της φέρθηκαν σωστά στη νέα πατρίδα.

Στο κάτω μέρος της σελίδας βρίσκεται το μισό κέλυφος ενός καρυδιού από το οποίο φαίνεται να βγαίνει η μικρή πρωταγωνίστρια για αυτό και ένα μέρος του ρούχου της είναι στο ίδιο χρώμα με το κέλυφος. Η εικόνα συνάδει με τον τίτλο του βιβλίου δηλώνοντας πως το σκληρό καρύδι είναι η Αϊσέ. Φαίνεται να έχει σχεδιαστεί με τη βοήθεια του υπολογιστή.

Ανάμεσα στο κορίτσι και το κέλυφος αναγράφεται ο τίτλος του βιβλίου, με κεφαλαία μωβ γράμματα, που μοιάζουν να τα έχει γράψει παιδί. Πάνω από τον τίτλο

βρίσκεται, με μικρά μαύρα γράμματα σε μαύρο έντονο χρώμα, το όνομα της συγγραφέα και κάτω από τον τίτλο το όνομα της εικονογράφου, Ευαγγελίας Γουτιάνου, με λιγότερο έντονα μαύρα γράμματα.

Στο κάτω αριστερό μέρος του εξώφυλλου αναγράφεται ο εκδοτικός οίκος, Καλειδοσκόπιο, και στο δεξί μέρος, στην ίδια ευθεία, οι ηλικίες που απευθύνεται το βιβλίο, από οχτώ ετών και πάνω. Στην πάνω δεξιά πλευρά της σελίδας υπάρχει το λογότυπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, η οποία εξέδωσε το βιβλίο σε συνεργασία με τις εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

Οπισθόφυλλο: Στη βάση του το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι και αυτό λευκό. Στο πάνω μέρος της σελίδας υπάρχει η εικόνα της μικρής Αϊσέ και ενός αγοριού, πιθανότατα του αδερφού της. Τα παιδιά στέκονται έξω από ένα σπίτι που από την αρχιτεκτονική του μοιάζει να σε κάποια περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Κάτω από την εικόνα υπάρχει μία σύντομη περίληψη του βιβλίου. Κάτω από την περίληψη, στην αριστερή πλευρά της σελίδας, υπάρχει το σκίτσο μίας καμήλας με τον αναβάτη της, αναφέροντας έτσι, κατά κάποιο τρόπο την πατρίδα της Αϊσέ.

Στη δεύτερη σελίδα του βιβλίου συναντάμε πάλι τον τίτλο του αλλά και μία νέα εικόνα της μικρής πρωταγωνίστριας, τελείως διαφορετική από εκείνη του εξώφυλλου. Εδώ η Αϊσέ δεν φορά τα ρούχα που συνηθίζονται σε χώρες όπως η πατρίδα της, ούτε τη μαντίλα. Είναι ντυμένη με ρούχα που συνάδουν πιο πολύ με τους ενδυματολογικούς κώδικες του δυτικού πολιτισμού. Επίσης, το κορίτσι στην εικόνα αυτή δε χαμογελά, αντίθετα είναι λυπημένο.

Στην τρίτη σελίδα βρίσκουμε και πάλι τον τίτλο αυτή τη φορά με την εικόνα των παπουτσιών που έδωσε στη μικρή Αϊσέ η γιαγιά της, πριν φύγει από την πατρίδα της. Στη σελίδα αυτή υπάρχουν, επίσης το όνομα της συγγραφέα και της εικονογράφου, καθώς και ο εκδοτικός οίκος. Στις δύο επόμενες σελίδες ακολουθεί ένας πολύχρωμος χάρτης που δείχνει τη χώρα καταγωγής της πρωταγωνίστριας, το Αφγανιστάν, και την Ελλάδα, δίνοντας έτσι στους μικρούς αναγνώστες την ευκαιρία να αντιληφθούν την τοποθεσία των δύο χωρών και το μακρύ ταξίδι της Αϊσέ. Πριν την έναρξη της αφήγησης υπάρχει ένας πρόλογος γραμμένος από την ίδια τη συγγραφέα. Όπου αναφέρεται πως το βιβλίο στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα.

Στο εσωτερικό του βιβλίου η γραμματοσειρά είναι μεσαίου μεγέθους καθιστώντας το βιβλίο ευανάγνωστο στα παιδιά. Ωστόσο, το βιβλίο δεν είναι πυκνογραμμένο, καθώς σε κάθε δισέλιδο η μία σελίδα είναι εικονογραφημένη, ενώ και η σελίδα που

περιέχει το κείμενο δεν είναι γεμάτη από αυτό. Η εικονογράφηση στο εσωτερικό είναι πλούσια σε χρώματα και συνδράμει στην αφήγηση της ιστορίας απεικονίζοντας όσα διηγείται η πρωταγωνίστρια.

Μετά το τέλος της ιστορίας, η συγγραφέας θίγει το κοινωνικό ζήτημα για τα παιδιά - πρόσφυγες παραθέτοντας ένα κείμενο πέντε σελίδων με πληροφορίες και στοιχεία πάνω στο θέμα. Το κείμενο αυτό ακολουθεί ένα σύντομο γλωσσάρι όπου διευκρινίζονται όροι που αφορούν το συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Στην προτελευταία σελίδα παρατίθενται οι στίχοι ενός δημοτικού τραγουδιού για την ξενιτιά. Στην τελευταία σελίδα υπάρχει βιογραφικό και φωτογραφία της συγγραφέα.

Περίληψη: Η Αϊσέ είναι ένα εννιάχρονο κορίτσι, το οποίο μαζί με τη μητέρα και τον αδερφό της, έχουν προσφύγει στην Ελλάδα. Το μικρό κορίτσι από την πρώτη μέρα στο σχολείο αντιμετωπίζει τη σκληρή πραγματικότητα, όταν στο μάθημα της Γυμναστικής, οι συμμαθητές της την κάνουν να νιώσει άσχημα, επειδή γελούν με τα καινούρια της παπούτσια. Τα παπούτσια αυτά ήταν δώρο της γιαγιάς της και η Αϊσέ θεωρεί το γεγονός αυτό προσβολή. Ήταν το πρώτο πράγμα που πήρέ μαζί της φεύγοντας από την πατρίδα της.

Ανάμεσα στις άλλες προσευχές της η Αϊσέ εύχεται και να αποκτήσει κι εκείνη αθλητικά παπούτσια. Στο επόμενο μάθημα Γυμναστικής, η ευχή της πραγματοποιείται, όταν η γυμνάστρια της, κυρία Περσεφόνη, της κάνει δώρο, κρυφά, ένα ζευγάρι. Από εκείνη τη μέρα η μικρή Αϊσέ αρχίζει να δείχνει τον θαυμασμό της απέναντι στη δασκάλα της και τη θέτει ως πρότυπο για να ακολουθήσει τα επαγγελματικά της βήματα. Παίρνει την απόφαση να εκπληρώσει την επιθυμία του πατέρα της, να μορφωθεί, παρά το γεγονός ότι το διάβασμα στο σπίτι, με τόσα άτομα, είναι πολύ δύσκολο. Είναι, όμως, μία πολύ καλή μαθήτρια, ένα ώριμο παιδί και, όπως η ίδια υποστηρίζει, ένα «σκληρό καρύδι» που παλεύει.

Στη διήγησή της η Αϊσέ αναφέρεται και στα όνειρα που βλέπει. Από τη μία πλευρά στα όνειρά της επικρατεί ο θάνατος, λόγω του πολέμου, ενώ από την άλλη η ζωή, η ελπίδα και η ευτυχία, στα όνειρα όπου είναι πλέον ενήλικη με τους γονείς της δίπλα της, εργάζεται ως γυμνάστρια και είναι παντρεμένη με τον παιδικό της έρωτα, τον Ντίνο. Τη διήγηση αυτή η Αϊσέ την κάνει στους αστυνομικούς, μαζί με άλλες λεπτομέρειες της καθημερινότητας της, οι οποίοι ήρθαν να πραγματοποιήσουν την απέλαση της οικογένειάς της, λόγω της έλλειψης απαραίτητων εγγράφων. Στο τέλος

της διήγησης η Αϊσέ ζητά χρόνο και τους ρωτά τι χρειάζεται να κάνει για να βρει αυτά τα έγγραφα.

2.3 «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ»

«Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», Άννα Κοντολέων³⁷.

Η Άννα Κοντολέων γεννήθηκε το 1974 στην Αθήνα και είναι κόρη του γνωστού Έλληνα πεζογράφου, διηγηματογράφου και κριτικού, Μάνου Κοντολέων. Σπούδασε θεατρολογία και υποκριτική και εργάζεται ως θεατρολόγος στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, αλλά και σχεδιάζει και εμψυχώνει εκπαιδευτικά προγράμματα φιλιαναγνωσίας και επιμορφώσεις εκπαιδευτικών.

Από το 1993 ασχολείται με τη συγγραφή και τη μετάφραση λογοτεχνικών βιβλίων. Έχει μεταφράσει περισσότερα από τριάντα βιβλία από τις γλώσσες των αγγλικών, των γαλλικών και των γερμανικών. Επίσης, έχει εκδώσει αρκετά παραμύθια και μυθιστορήματα για παιδιά και εφήβους.

Τόσο για τα έργα όσο και για τις μεταφράσεις της έχει τιμηθεί από το Ελληνικό Τμήμα της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY), τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και την Ελληνική Εταιρεία Μεταφραστών Λογοτεχνίας.

Εικονογράφος: Αλεξία Λουγιάκη: Η Αλεξία Λουγιάκη γεννήθηκε στην Αθήνα και ξεκίνησε τις σπουδές της στη ζωγραφική παρακολουθώντας έναν χρόνο μαθήματα στο εργαστήρι ελεύθερων σπουδών του Σπύρου Ορνεράκη και τις ολοκλήρωσε σπουδάζοντας γραφιστική και εικονογράφηση σε δημόσιο ΙΕΚ. Ακόμα, παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής και ελεύθερου σχεδίου στο εργαστήριο ελεύθερου σχεδίου και ζωγραφικής Παππάς- Εσσίλιν.

Αρχικά εργάστηκε στον χώρο της γραφιστικής. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια ασχολείται με την εικονογράφηση παιδικών και εκπαιδευτικών βιβλίων, τη δημιουργία κόμικ και τη ζωγραφική. Στον τομέα της εικονογράφησης κύριες επιρροές της αποτελούν «Ο μικρός Νικόλας» του Ρενέ Γκοσινί, «Ο μικρός πρίγκιπας» του Αντουάν ντε Σαίντ- Εξυπερύ, η ελληνική μυθολογία εικονογραφημένη από τη Σοφία Ζαραμούκα, οι εικόνες της Μπέατριξ Πότερ, το

37. Βλ. Άννα Κοντολέων, *Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2015.

κόμικ «Μαφάλντα» του Κίνο, ο ήρωας «Σνούπι» από το κόμικ «Peanuts» του Τσάρλς Σούλτς και τα κινούμενα σχέδια manga.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 88 σελίδες, αριθμός διαχειρίσιμος από τα παιδιά αυτής της ηλικίας, που απευθύνεται. Η πρώτη έκδοση, η οποία είναι και η έκδοση που χρησιμοποιήσαμε, έγινε τον Απρίλιο του 2016. Το εξωτερικό μέρος του βιβλίου δεν είναι ιδιαίτερα σκληρό αφού τα παιδιά σε αυτές τις ηλικίες μπορούν να φροντίζουν τα πράγματά τους. Οι διαστάσεις του είναι 21x14 cm και ο κωδικός ISBN 9601665714.

Εξώφυλλο: Στο εξώφυλλο του βιβλίου απεικονίζεται ένα αγόρι αγκαλιά με τον σκύλο του, οι δύο πρωταγωνιστές του έργου, ο Αμίρ και ο Μαλίκ. Και οι δύο μοιάζουν χαρούμενοι που είναι ο ένας με τον άλλον, αναπαριστώντας πιθανότατα τη σκηνή που ο Μαλίκ εντοπίζει και πάλι τον φίλο του Αμίρ. Στο βάθος, ως φόντο της εικόνας, υπάρχει ένας οικισμός που μοιάζει να ανήκει σε χώρα της Μέσης Ανατολής, κυρίως λόγω της αρχιτεκτονικής των σπιτιών που εικονίζονται αλλά και του ξερού, χωρίς βλάστηση, τοπίου.

Στην εικόνα, πάνω από την πόλη, βρίσκεται ο έναστρος ουρανόσ. Στο μπλε του ουρανού απεικονίζεται πλήθος μικρών αστεριών και κάποιοι μικροί πλανήτες. Θα μπορούσαμε να πούμε πως συνολικά του ύφους της εικονογράφησης του εξώφυλλου θυμίζει κατά πολύ εκείνο του «Μικρού πρίγκιπα». Το βιβλίο του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ χρησιμοποιείται και μέσα στο κείμενο, καθώς αποτελεί σημείο αναφοράς για τον μικρό πρωταγωνιστή.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται στο κέντρο του εξώφυλλου γραμμένος με λευκά καλλιγραφικά γράμματα. Πάνω από τον τίτλο υπάρχει το όνομα της συγγραφέα γραμμένο με λευκά γράμματα και αυτό αλλά σε τυπική γραμματοσειρά υπολογιστή. Ο εκδοτικός οίκος, εκδόσεις Πατάκη, και το λογότυπό του υπάρχουν στο κάτω δεξί μέρος του βιβλίου.

Στο κέντρο της σελίδας, στη δεξιά πλευρά, αναφέρεται σε κίτρινο κύκλο, ότι το βιβλίο ανήκει στη συλλογή Χελιδόνια. Στη συλλογή αυτή ανήκουν βιβλία των εκδόσεων Πατάκη που κοστολογούνται από πέντε ως δεκαπέντε ευρώ και απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας οκτώ ως δώδεκα ετών.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο του βιβλίου κινείται στους ίδιους χρωματικούς τόνους με το εξώφυλλο. Ωστόσο, οι εικόνες των δύο εξωτερικών πλευρών του βιβλίου δεν έχουν συνοχή μεταξύ τους, ώστε να συμπληρώνει η μία την άλλη. Τα

μόνα κοινά στοιχεία είναι ο νυχτερινός ουρανός και η άκρη από το πράσινο κασκόλ του μικρού πρωταγωνιστή που συνεχίζει στην εικόνα εξωφύλλου.

Στο οπισθόφυλλο απεικονίζεται μία απέραντη θάλασσα με ένα μικρό βαρκάκι γεμάτο ανθρώπους να τη διασχίζει. Πιθανώς η εικόνα αυτή να παραπέμπει στη στιγμή που ο Αμίρ αναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα του και στο μακρύ και επικίνδυνο ταξίδι προς την νέα πατρίδα.

Στο μεγαλύτερο μέρος της η εικόνα διακόπτεται από έναν κύκλο σε λευκό χρώμα. Στον κύκλο αυτό βρίσκεται μία μικρή περίληψη του βιβλίου. Η περίληψη χωρίζεται σε δύο διαφορετικά μέρη. Στο πρώτο αναφέρεται η ζωή του Αμίρ στην πατρίδα του και στο δεύτερο το πώς η ζωή αυτή άλλαξε μετά τον πόλεμο. Πάνω από την περίληψη αναγράφεται ξανά ο τίτλος του βιβλίου με έντονα μαύρα γράμματα και κάτω από τον τίτλο με λίγο μικρότερα γράμματα το όνομα της συγγραφέα. Στην κορυφή του τίτλου αναφέρεται πάλι πως το έργο ανήκει στη συλλογή Χελιδόνια και δίπλα πως απευθύνεται σε ηλικίες από οχτώ ετών και άνω.

Κάτω από την περίληψη βρίσκεται το όνομα της εικονογράφου, Αλεξίας Λουγιάκη. Τον λευκό αυτόν κύκλο πλαισιώνει ένας άλλος σε κίτρινο χρώμα όπου αναγράφεται πως το βιβλίο ανήκει στη σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους. Στο κάτω δεξί μέρος της σελίδας, σε ένα μικρό κίτρινο πλαίσιο, αναφέρονται τα κοινωνικά θέματα τα οποία θίγει το βιβλίο, η μετανάστευση, ο ρατσισμός, η κρίση, ο πόλεμος και η φιλοζωία.

Στην πρώτη σελίδα του βιβλίου συναντάμε τον τίτλο και τη συλλογή που ανήκει. Τα ίδια στοιχεία βρίσκουμε και στη δεύτερη σελίδα. Εκεί υπάρχουν, επίσης, με κεφαλαία γράμματα στο πάνω κεντρικό μέρος της σελίδας, το όνομα της συγγραφέα αλλά και της εικονογράφου του βιβλίου. Στη μέση της σελίδας βρίσκεται ένα ασπρόμαυρο σκίτσο των δύο πρωταγωνιστών, που καθισμένοι κοιτούν τον ουρανό. Στο τέλος της σελίδας αναφέρεται ο εκδοτικός οίκος με το λογότυπό του.

Βιογραφικό της συγγραφέα δεν υπάρχει. Το βιβλίο αφιερώνεται από την ίδια στον πατέρα της, που της είπε την ιστορία του Μαλίκ. Στο εσωτερικό του βιβλίου, αντίθετα με το εξώφυλλο, η εικονογράφιση είναι ασπρόμαυρη. Οι εικόνες έχουν την μορφή σκίτσου και οι μουντές αποχρώσεις του άσπρου, του μαύρου και του γκρι συνάδουν με το θλιβερό κλίμα της αφήγησης. Στο σύνολό τους τα σκίτσα των προσώπων και του γενικότερου περιβάλλοντος και οι διάσπαρτοι πλανήτες στις σελίδες του βιβλίου, θυμίζουν, όπως και το εξώφυλλο, την χαρακτηριστική

εικονογράφηση του «Μικρού πρίγκιπα». Το μέγεθος της γραμματοσειράς στο εσωτερικό του βιβλίου είναι μεσαίο, ώστε να είναι ευανάγνωστο στα παιδιά των ηλικιών που απευθύνεται.

Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου, μετά την αφήγηση της ιστορίας, η συγγραφέας θίγει στα παιδιά το κοινωνικό ζήτημα των προσφυγόπουλων, όπως ο Αμίρ. Έτσι, ξεκινά εξηγώντας πως γεννήθηκε η ιστορία του πρωταγωνιστή και συνεχίζει γενικεύοντας το θέμα σε όλα τα ασυνόδευτα παιδιά. Μιλά στους μικρούς αναγνώστες για αυτό αναφέροντας ποια είναι τα ασυνόδευτα παιδιά, από πού προέρχονται και για ποιον λόγο, τι ανάγκες έχουν και πως μπορούμε να τα βοηθήσουμε. Συνδυαστικά, λοιπόν, με το τελευταίο ζήτημα, της βοήθειας που μπορούμε να παρέχουμε, αναφέρει την οργάνωση «ΜΕΤΑδραση» επισημαίνοντας το σπουδαίο έργο της.

Περίληψη: Ο Αμίρ είναι ένα ασυνόδευτο προσφυγόπουλο, που φτάνει στη νέα πατρίδα, προκειμένου να αναζητήσει μία καλύτερη τύχη. Ξεκινά από μία μακρινή πόλη της Ανατολής, μόνος του, γεμάτος ελπίδα, αφήνοντας πίσω τη μητέρα και τον μικρό του αδερφό με σκοπό να βρει μία καλύτερη ζωή ωριμάζοντας και αναλαμβάνοντας ευθύνες.

Στη νέα χώρα συναντά τυχαία, στο παγκάκι ενός πάρκου, έναν αδέσποτο σκύλο και τον ονομάζει Μαλίκ, το όνομα του μικρού του αδερφού. Από τη μέρα εκείνη οι δυο τους γίνονται αχώριστοι φίλοι και οι περιπέτειες τους αρχίζουν. Προσπαθούν να επιβιώσουν πολλές φορές αντιμετωπίζοντας τόσο τις άσχημες καιρικές συνθήκες όσο και το σκληρό πρόσωπο της κοινωνίας.

Παράλληλα με τα γεγονότα, οι δύο ήρωες αφηγούνται ο ένας στον άλλο τις ιστορίες τους. Ο Αμίρ μιλάει για τη ζωή του στην πατρίδα του και το ταξίδι του για τη νέα χώρα. Στο ταξίδι αυτό περίπου εκατόν πενήντα, μαζί τους και ο Αμίρ, επιβιβάζονται κρυφά τη νύχτα σε μια βάρκα των πενήντα ατόμων και ξεκινούν για έναν άλλο τόπο. Ξεσπά καταιγίδα και όλοι οι επιβαίνοντας βρέθηκαν στη θάλασσα. Ο Αμίρ, παρόλο που δεν γνωρίζει κολύμπι, προσπαθεί να σώσει ένα μωρό μα δεν τα καταφέρνει και νιώθει υπεύθυνος για τον πνιγμό του βρέφους. Μόνο τριάντα άτομα σώζονται από την τραγωδία. Ο πρωταγωνιστής σώζεται από έναν ψαρά που τον βάζει στο πλοίο για τη μεγάλη πόλη. Εκεί ο Αμίρ φτάνει μόνος του, χωρίς όνομα, χωρίς χαρτιά.

Ο Μαλίκ, από την άλλη πλευρά, θυμάται τη ζωή στο σπίτι της οικογένειας που τον είχε αναλάβει, την εγκατάλειψή του και τις μέχρι τώρα περιπέτειές του. Ως κουτάβι

ήταν το επίκεντρο της προσοχής της οικογένειας, όσο, όμως, περνούσε ο καιρός η αγάπη λιγόστευε και μία μέρα βρέθηκε να παλεύει για την επιβίωσή του στον δρόμο.

Στο παρόν τους οι δύο φίλοι βρίσκονται πολλές φορές σε κίνδυνο, αλλά πάντα ο ένας σώζει τον άλλο. Ο Μαλίκ δείχνει στον Αμίρ τα καταφύγια που γνωρίζει στην πόλη και τον σώζει από τη φωτιά που ξεσπά σε ένα από αυτά. Μετά το γεγονός οι δύο φίλοι διαφεύγουν, καθώς ο Αμίρ φοβάται μήπως τα παιδιά απευθύνθηκαν στην αστυνομία προκειμένου να τον καταδώσουν, ενώ εκείνα θέλουν απλά να τον προστατέψουν. Στο νέο τους καταφύγιο βρίσκουν στα σκουπίδια παιχνίδια και το βιβλίο «Ο μικρός πρίγκιπας», που θυμίζει στον Αμίρ τον πατέρα του που του το διάβαζε. Όταν επιστρέφει ο ιδιοκτήτης του χώρου τους καταδίδει και η αστυνομία προσπαθεί να συλλάβει τον Αμίρ, ο οποίος γλιτώνει όταν ο Μαλίκ επιτίθεται στους αστυνομικούς. Έτσι, οι δύο φίλοι επιστρέφουν και πάλι στο παλιό τους καταφύγιο, όπου ένας ηλικιωμένος δηλητηριάζει τον Μαλίκ.

Ο Αμίρ σε μία προσπάθειά του να σώσει τον Μαλίκ από τη δηλητηρίαση, τον αφήνει στην πόρτα ενός φαρμακοποιού. Οι δύο φίλοι δεν έχουν επαφή για κάποιες μέρες. Όταν ο Αμίρ αρχίζει να εγκαταλείπει τη μάχη με τη ζωή, ο Μαλίκ τον εντοπίζει με τη συνοδεία μελών της οργάνωσης για τα ασυνόδευτα παιδιά, την οποία κάλεσε ο φαρμακοποιός αφού έσωσε τον σκύλο. Ο Αμίρ τώρα πια μπορεί να ζήσει και πάλι την παιδική του ηλικία και οι δύο φίλοι γίνονται αχώριστοι.

2.4 «Φτου ξελύπη»

«Φτου ξελύπη», Μαριέττα Κόντου³⁸.

Η Μαριέττα Κόντου γεννήθηκε το 1972 στην Αθήνα. Σπούδασε ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και έκανε το μεταπτυχιακό της στη Συστημική Θεραπεία Ζεύγους και Οικογένειας στο Αιγινήτειο νοσοκομείο και τη διδακτορική της διατριβή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Εργάστηκε σε κέντρα απεξάρτησης εφήβων, ενώ τα τελευταία χρόνια ασχολείται με τη θεραπεία ενηλίκων, ζευγαριών, οικογενειών και εφήβων. Ακόμα, αναλαμβάνει τον συντονισμό ομάδων θεραπείας και ευαισθητοποίησης και πραγματοποιεί βιωματικά σεμινάρια με σε συνεργασία με συλλόγους γονέων και σχολεία.

38. Βλ. Μαριέττα Κόντου, *Φτου ξελύπη*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2017.

Το παραμύθι της «Τα λευκά φτερά της Κορακίνας» έλαβε εύφημη μνεία το 2014 από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, ενώ το βιβλίο της «Τα μαγικά χέρια του Τσαγκαράκου» βραβεύτηκε το 2016 από τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου.

Εικονογράφος: Στάθης Πετρόπουλος: Ο Στάθης Πετρόπουλος γεννήθηκε το 1972 στην Αθήνα. Αποφοίτησε από τη Σχολή Μωραΐτη και σπούδασε βιομηχανικό σχέδιο στην Ελβετία και τις ΗΠΑ. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα εργάστηκε σε αρχιτεκτονικά γραφεία της Αθήνας. Το 2002 ίδρυσε με τον αδερφό του, Βασίλη, την εταιρεία Vast Design, η οποία σχεδιάζει και παράγει αντικείμενα για το σπίτι. Συνεργάστηκε, ακόμα, με τις εταιρείες Κορρές, Heineken, Accessorize και Nestle. Το 2009 ξεκίνησε να ασχολείται αποκλειστικά με την εικονογράφιση. Έχει λάβει μέρος σε ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ενώ το 2015 οργάνωσε την ατομική του έκθεση εικονογράφισης «Αναζητώντας το τέλος - Οδύσσεια» στη Skoufa Gallery.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 72 σελίδες, αριθμός που μπορεί με άνεση να διαβαστεί από τα παιδιά της ηλικίας που απευθύνεται. Η πρώτη έκδοση, την οποία και χρησιμοποιήσαμε, κυκλοφόρησε τον Απρίλιο του 2017. Το εξωτερικό μέρος είναι σκληρό, βοηθώντας στο να διατηρηθεί το βιβλίο σε καλή κατάσταση ακόμα και μετά από πολλαπλή χρήση. Οι διαστάσεις του είναι 21x15 cm και ο κωδικός ISBN 9786180308587.

Εξώφυλλο: Στο εξώφυλλο απεικονίζεται σε πρώτο πλάνο το θλιμμένο πρόσωπο της νεαρής πρωταγωνίστριας, που φορά τα κολυμβητικά της αξεσουάρ, μαγιό, σκουφάκι και γυαλιά κολύμβησης. Η Νουρ μοιάζει να στέκεται μέσα στη θάλασσα, σαν να έχει μόλις βγει στην επιφάνεια μετά από μία μεγάλη βουτιά. Στον αριστερό της ώμο κάθεται η γάτα της, Κιταμπάν.

Πίσω από την πρωταγωνίστρια υπάρχει ένα σύνολο ανθρώπων, που στέκεται μέσα στη θάλασσα. Στην αριστερή πλευρά σχηματίζεται μία ουρά ανθρώπων, που φαίνονται να κατάγονται από τις χώρες της Μέσης Ανατολής, αφού οι γυναίκες φορούν μαντίλες. Στο τέλος της ουράς διακρίνεται ένα σύννεφο καπνού, που πιθανότατα δείχνει πως πρόκειται για τη χώρα καταγωγής της Νουρ, την Συρία, όπου ο πόλεμος μαίνεται. Στη δεξιά πλευρά βρίσκονται λιγότεροι άνθρωποι, που ανήκουν, όπως φαίνεται από τον ενδυματολογικό τους κώδικα, μάλλον, σε διαφορετικό πολιτισμό και θρήσκευμα από τους ανθρώπους της αριστερής σειράς. Στο σύνολό της

η εικόνα είναι ασπρόμαυρη με τα μόνα χρώματα να υπάρχουν στο κόκκινο σκουφί της Νουρ, στα μπλε της μάτια και στο κόκκινο χρώμα της Κιταμπάν.

Ο τίτλος του βιβλίου είναι γραμμένος με μαύρα, κεφαλαία γράμματα, σαν σύνθημα, στην αριστερή πλευρά του εξώφυλλου, κατά μήκος του γκριζου πλαισίου που υπάρχει. Στην κορυφή της σελίδας αναφέρεται η σειρά στην οποία ανήκει το βιβλίο, Ιστορίες που ζεις δυνατά, μία νέα σειρά σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας, στην οποία αξιόλογοι, βραβευμένοι συγγραφείς γράφουν για θέματα σύγχρονα και επίκαιρα, πιάνοντας τον παλμό της εποχής και τους προβληματισμούς των νέων παιδιών.

Το όνομα της συγγραφέα βρίσκεται, με λευκά μεσαίας γραμματοσειράς γράμματα, σε κόκκινο πλαίσιο, ανάμεσα στον τίτλο και τη σειρά που ανήκει το βιβλίο. Στο ίδιο χρώμα και γραμματοσειρά είναι γραμμένο και το όνομα του εικονογράφου, Στάθη Πετρόπουλου, σε κόκκινο πλαίσιο, κάτω αριστερά του εξώφυλλου. Στο ίδιο πλαίσιο αλλά στη δεξιά πλευρά αναγράφεται ο εκδοτικός οίκος, Μεταίχμιο, με το λογότυπό του.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο κινείται στους ίδιους χρωματικούς τόνους, του κόκκινου και του γκρι, με το εξώφυλλο. Στο κέντρο της σελίδας υπάρχει, με μικρά έντονα μαύρα γράμματα, η περίληψη του βιβλίου. Πάνω από την περίληψη, στο ίδιο χρώμα και γραμματοσειρά με το εξώφυλλο, αναφέρεται η σειρά που ανήκει το βιβλίο. Κάτω από την περίληψη, με μαύρα μικρά γράμματα, υπάρχει μία περιγραφή για το τι βιβλία περιλαμβάνει η σειρά αυτή. Στο τέλος της σελίδας αναφέρεται οι ηλικίες των παιδιών που απευθύνεται το βιβλίο, από δέκα ετών και άνω.

Στην πρώτη σελίδα του βιβλίου συναντάμε τον τίτλο, με μαύρα έντονα κεφαλαία γράμματα, που μοιάζουν γραμμένα στο χέρι, όπως ακριβώς και στο εξώφυλλο. Η υπόλοιπη σελίδα είναι εντελώς λευκή.

Στη δεύτερη σελίδα υπάρχει και πάλι ο τίτλος του βιβλίου, με τον ίδιο τρόπο που είναι γραμμένος στο εξώφυλλο. Πάνω από τον τίτλο, με μικρά μαύρα έντονα γράμματα, βρίσκεται το όνομα της συγγραφέα, ενώ κάτω από τον τίτλο, με λιγότερο έντονα γράμματα, το όνομα του εικονογράφου. Στο κέντρο της σελίδας υπάρχει η εικόνα δύο κοριτσιών, η Νουρ και η καλύτερή της φίλη, Γιασμίν. Τα δύο κορίτσια φορούν τις τσάντες τους για να πάνε σχολείο. Η εικόνα σε γενικές γραμμές είναι ασπρόμαυρη με μόνο χρώμα την μπλε μπλούζα της Νουρ. Στο κάτω κεντρικό μέρος της σελίδας αναγράφεται ο εκδοτικός οίκος και το λογότυπό του.

Στην τρίτη σελίδα υπάρχει η αφιέρωση της συγγραφέα σε όλα τα ασυνόδευτα παιδιά που προέρχονται από λυπημένες πατρίδες και στον παππού Κωνσταντίνο, που ήταν κάποτε ένα από αυτά.

Στο εσωτερικό του βιβλίου η γραμματοσειρά είναι μεσαίου μεγέθους, κάνοντας το έτσι πια ευανάγνωστο στα παιδιά. Η εικονογράφηση συνοδεύει την αφήγηση της ιστορίας και καλύπτει αρκετές σελίδες του βιβλίου, ακόμα και ολόκληρα δισέλιδα. Οι εικόνες είναι ως επί το πλείστον ασπρόμαυρες, ωστόσο σε κάθε εικόνα ένα στοιχείο περιέχει χρώμα.

Μετά το τέλος της ιστορίας, η συγγραφέας παραθέτει ένα τετράστιχο για ασυνόδευτα παιδιά. Στη συνέχεια συναντάμε ένα τετρασέλιδο με πληροφορίες για τα ασυνόδευτα παιδιά και τις οργανώσεις που ασχολούνται με το θέμα. Στην επόμενη σελίδα βρίσκεται ένα απόφθεγμα της Yusra Mardini, κολυμβήτριας πρόσφυγα από τη Συρία, που πήρε μέρος στους Ολυμπιακούς αγώνες του Ρίο. Το βιβλίο είναι βασισμένο στην προσωπική ιστορία της κολυμβήτριας³⁹. Ακολουθούν τα βιογραφικά της συγγραφέα και του εικονογράφου, ενώ, τέλος, παρατίθενται άλλα βιβλία που ανήκουν στη σειρά «Ιστορίες που ζεις δυνατά».

Περίληψη: Η Νουρ είναι μία μικρή πρόσφυγας από τη Δαμασκό, η οποία μαζί με την αδερφή της Καλίνα, τη γάτα της Κιταμπάν και λίγα υπάρχοντα αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους για να αναζητήσουν την ασφάλεια μίας νέας. Στο ταξίδι τους με τη βάρκα προθυμοποιούνται να βοηθήσουν τους υπόλοιπους συνταξιδιώτες να φτάσουν γρήγορα και με ασφάλεια στη στεριά, σέρνοντας τη βάρκα κολυμπώντας, αφού ήταν και οι μόνες που ήξεραν κολύμπι.

Την ώρα που κολυμπά η Νουρ νοσταλγεί όσα άφησε στην πατρίδα της και υπόσχεται στον εαυτό της πως κάποια μέρα θα γυρίσει πίσω. Θυμάται, ακόμα, την υπόσχεση της να βοηθά όσους την έχουν ανάγκη και συνεχίζει την προσπάθειά της να σώσει τους συνταξιδιώτες της, όπως έσωσε κάποτε τη γάτα της την Κιταμπάν, που δεν αποχωρίζεται ποτέ. Κλείνει, λοιπόν, τα μάτια της, ονειρεύεται και αγωνίζεται να φτάσει στη στεριά, ρίχνοντας κάποιες ματιές στην αδερφή της, να δει μήπως κουράστηκε.

39. Βλ. Ανακτήθηκε στις 23/8/2019 από το διαδίκτυο: <https://www.literature.gr/ftou-xelypi-to-vivlio-pou-axizi-na-diavasi-kathe-pedi-metafrastike-sta-aravika-apo-tis-ekdosis-metechmio/>

Η μικρή ηρωίδα ανακαλεί στη μνήμη της τα πρωινά ξυπνήματα στην πατρίδα από τον πατέρα της, τις καθημερινές προπονήσεις και το σχολείο. Το κολύμπι ήταν η καθημερινότητά της και η αγάπη της. Ακόμα και αν ζήλευε τα άλλα παιδιά για τον ελεύθερο χρόνο που είχαν, δεν άλλαζε με τίποτα το αγαπημένο της άθλημα. Αρχικά η μητέρα της την ξεκίνησε μπαλέτο, μόλις, όμως, ο πατέρας της την έφερε σε επαφή με το κολύμπι, η Νουρ το αγάπησε γιατί συνδύαζε κίνηση, ελευθερία και αρμονία, ότι δηλαδή επιζητούσε. Προσπαθούσε, λοιπόν, να ανακαλύψει όλα τα μυστικά της κολύμβησης και φανταζόταν πως η Κολυμβησία είναι μία υπαρκτή, «νερένια» και ειρηνική χώρα.

Η επόμενη σκέψη της είναι η καλύτερη της φίλη, Γιασμίν, με την οποία πήγαιναν μαζί κολυμβητήριο και κάθονταν στο ίδιο θρανίο. Είναι αχώριστες μέχρι που η Γιασμίν αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη χώρα με την οικογένειά της, λόγω του πολέμου. Ο πόλεμος έκανε τους συμπατριώτες της να χάσουν το χαμόγελό τους και τον φόβο ως κυρίαρχο συναίσθημα. Το σχολείο της βομβαρδίστηκε και στο κολυμβητήριο έμειναν ελάχιστοι μόνο αθλητές.

Περισσότερο από όλους, όμως, η μικρή πρωταγωνίστρια σκέφτεται τη γάτα της, Κιταμπάν, την οποία πήρε μαζί της κρυφά από τη Δαμασκό. Οι τρεις τους, η Νουρ, η Κιταμπάν και η αδερφή της, Καλίντα, κάνουν μαζί αυτό το μακρύ ταξίδι. Οι γονείς τους έμειναν πίσω και υποσχέθηκαν πως θα τις συναντήσουν αργότερα. Η Νουρ, ωστόσο, πιστεύει πως οι συνθήκες δεν θα το επιτρέψουν. Σε όλο της το ταξίδι η Νουρ έμαθε πολλά για τους ανθρώπους και τη ζωή και ένιωσε να αντιμετωπίζεται σκληρά και υποτιμητικά, σαν κλέφτρα.

Οι φωνές της αδερφής της την επαναφέρουν στην πραγματικότητα. Η βάρκα φτάνει στη στεριά. Η άνθρωποι εκεί τους υποδέχονται και τους παρέχουν μία ειλικρινή βοήθεια, όχι μία βοήθεια από οίκτο. Ανάμεσα σε αυτούς είναι και ο Μύρωνας, ένα αγόρι από τα Παράκοιλα, που οι συνήθειες του μοιάζουν με εκείνες της Γιασμίν. Με τη Νουρ συνεννοούνται με βάση τα χρώματα. Μόλις η Νουρ συνέρχεται από την ταλαιπωρία, συνειδητοποιεί πως η Κιταμπάν λείπει. Τότε εκείνη, η Καλίντα και ο Μύρωνας ξεκινούν προσπάθειες προκειμένου να τη βρουν.

Παρόλο που αρχικά δεν τα καταφέρνουν, το ταξίδι των κοριτσιών πρέπει να συνεχιστεί. Από τη Δαμασκό μέχρι το Βερολίνο η ανησυχία της Νουρ, να μην ξεχάσει την πατρίδα και τη γλώσσα της, την κυριεύει. Πάντα ήθελε να ταξιδέψει, όχι όμως με αυτές τις συνθήκες. Μετά από αυτό το σκληρό ταξίδι, δέκα μήνες αργότερα,

η Νουρ φτάνει στη Γερμανία, τον τελικό προορισμό της. Εκεί ξεκινά και πάλι το κολύμπι με την υποστήριξη και τη βοήθεια μίας φιλανθρωπικής οργάνωσης.

Εκεί η κολύμβηση γίνεται η μόνη της διέξοδος. Αφιερώνεται σε αυτή εξ ολοκλήρου. Ο προπονητής της, κύριος Κλάους, γίνεται ο προστάτης της. Βλέπει στο πρόσωπο του όλα τα αγαπημένα τη πρόσωπα. Σε εκείνον στηρίζεται μέχρι που φτάνουν στη Γερμανία οι γονείς της και η Κιταμπάν, που της την έστειλε από τη Λέσβο ο Μύρωνας με τη βοήθεια των εθελοντών.

Η ζωή της Νουρ μπαίνει πια σε μία σειρά. Η σκέψη της τώρα είναι στη συμμετοχή της στους Ολυμπιακούς αγώνες του Ρίο, όπου θα συμμετάσχει για πρώτη φορά. Εκεί η Νουρ γνωρίζει αθλητές διαφόρων εθνικοτήτων και ακούει με προσοχή τις ιστορίες τους.

Ανήκει στην ομάδα προσφύγων που έχει τη δική της σημαία. Η πρωταγωνίστρια συνειδητοποιεί πως η προσφυγιά είναι μία κατάσταση που δεν την επέλεξε κανένας από αυτούς αλλά όλοι νιώθουν περήφανοι που την έβγαλαν εις πέρας. Μόλις εισέρχονται στο στάδιο ο κόσμος ξεσπά σε χειροκροτήματα. Το κλίμα χαράς και αισιοδοξίας που επικρατεί κάνει τη Νουρ να νοσταλγεί τους χαμογελαστούς ανθρώπους που συνάντησε στο ταξίδι της και να σκέφτεται πως όπου είναι ευπρόσδεκτη έχει και μία πατρίδα.

2.5 «Ο Αντίλ έχει πατρίδα»

«Ο Αντίλ έχει πατρίδα», Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου⁴⁰.

Η Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου γεννήθηκε το 1968 στην Αθήνα. Η καταγωγή της είναι από την Κρήτη και τον Πόντο. Σπούδασε στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών και στο τμήμα Διοίκησης Πολιτισμικών Μονάδων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Έχει εργαστεί σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και σε μη κυβερνητικές οργανώσεις με θέμα την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση σε θέματα πολιτισμού και περιβάλλοντος. Για δεκαέξι χρόνια αρθρογραφούσε στο παιδικό ένθετο «Οι Ερευνητές πάνε παντού» της εφημερίδας «Καθημερινή». Από το 2003 εργάζεται στη δημόσια εκπαίδευση.

40. Βλ. Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου, *Ο Αντίλ έχει πατρίδα*, εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα 2017.

Στον χώρο του παιδικού βιβλίου εμφανίζεται από το 2005 με παραμύθια, ιστορίες βραχείας φόρμας, διασκευές κλασικών έργων, βιβλία γνώσεων και δραστηριοτήτων και ποίηση. Το 2012 βραβεύτηκε από τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου για το βιβλίο της «Βυζαντινή Κωνσταντινούπολη».

Εικονογράφος: Κατερίνα Βερούτσου: Η Κατερίνα Βερούτσου γεννήθηκε το 1957 στην Πάτρα και μεγάλωσε στη Νέα Υόρκη και το Μόντρεαλ. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του Μόντρεαλ. Το 1982 επέστρεψε στην Αθήνα, όπου και ζει μόνιμα. Έχει εικονογραφήσει πάνω από εκατόν πενήντα εκπαιδευτικά και λογοτεχνικά παιδικά βιβλία, ενώ έχει συμμετάσχει και σε εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Έχει ασχοληθεί, επίσης, επαγγελματικά με τη φωτογραφία, τη ζωγραφική και τη ζωγραφική σκηνικών για την τηλεόραση.

Το 2009 βραβεύτηκε με το Κρατικό Βραβείο Εικονογράφησης για το βιβλίο «Νεράιδα στο έλατο» του Μάνου Κοντολέων και προτάθηκε για την τιμητική πλακέτα της IBBY. Το 2011 βραβεύτηκε από τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου για την καλύτερη συνεργασία συγγραφέα και εικονογράφου στο βιβλίο «Το ταλέντο του ήλιου» της Χρυσάνθης Καραϊσκού και το 2014 στο βιβλίο «Είναι κάτι που μένει» του Βασίλη Κουτσιαρή.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 26 σελίδες, αριθμός που μπορεί να απευθυνθεί σε μεγάλος εύρος ηλικιών. Η πρώτη έκδοση, την οποία και χρησιμοποιήσαμε, κυκλοφόρησε τον Σεπτέμβριο του 2017. Το εξωτερικό του μέρος είναι σκληρό, προστατεύοντάς το από τυχόν κακομεταχείριση που μπορεί να το φθείρει. Οι διαστάσεις του είναι 27x2 cm και ο κωδικός ISBN 9789605631635.

Εξώφυλλο: Στο εξώφυλλο υπάρχει μία από τις εικόνες που συναντάμε και στο εσωτερικό του βιβλίου. Ο μικρός Αντίλ, τυλιγμένος μέσα στην πολύχρωμη κουβέρτα του, καλύπτει τα θλιμμένα του μάτια για να μην τυφλωθεί από το φως του πεφταστεριού. Στο πρόσωπο του παιδιού κεντρικό ρόλο παίζουν τα μάτια του που είναι τόσο θλιμμένα όσο και ξαφνιασμένα στη θέα ενός πεφταστεριού. Σε γενικές γραμμές το εξώφυλλο είναι μουντό, λόγω της θλίψης που έχει το παιδί αλλά και λόγω του νυχτερινού σκηνικού που απεικονίζεται.

Στο πάνω μέρος της σελίδας αναγράφεται από τη μία πλευρά ως την άλλη ο τίτλος του βιβλίου, με λευκά γράμματα που μοιάζουν να έχουν γραφτεί από παιδί. Πάνω από τον τίτλο υπάρχει το όνομα της συγγραφέα, με λευκά γράμματα μικρής γραμματοσειράς. Κάτω από τον τίτλο, στο ίδιο χρώμα και γραμματοσειρά,

αναφέρεται το όνομα της εικονογράφου, Κατερίνας Βερούτσου. Στο τέλος της σελίδας, στη δεξιά πλευρά, υπάρχει ο εκδοτικός οίκος, Ελληνοεκδοτική, με το λογότυπό του.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο του βιβλίου κινείται σε λίγο πιο ανοιχτόχρωμους τόνους από το εξώφυλλο. Στην εικόνα βλέπουμε τον τόπο, όπου ο μικρός Αντίλ αντικρίζει το πεφταστέρι, έναν άγονο τόπο με πετρώδες έδαφος και ελάχιστη βλάστηση. Στο κέντρο της σελίδας υπάρχει, με μαύρα γράμματα μικρής γραμματοσειράς, μία μικρή περίληψη του βιβλίου. Κάτω από την περίληψη αυτή, με κόκκινα έντονα γράμματα ίδιας γραμματοσειράς, βρίσκεται μία περιγραφή του έργου και μία προσέγγιση για το είδος του.

Στην πρώτη σελίδα του βιβλίου συναντάμε, μέσα στην εικόνα ενός έναστρου ουρανού, την αφιέρωση της συγγραφέα στη μνήμη του σοφού παππού της, Εμμανουήλ Α. Χατζάκη.

Η δεύτερη σελίδα είναι στο σύνολό της λευκή, με εξαίρεση το κάτω μέρος της, όπου απεικονίζεται η θάλασσα με τον έναστρο ουρανό και ένα καράβι να πλέει αντιστοιχώντας ίσως στο ταξίδι του Αντίλ προς τη νέα πατρίδα. Κεντρικά της σελίδας βρίσκεται ο τίτλος του βιβλίου, με πορτοκαλί γράμματα αντίστοιχης γραμματοσειράς με το εξώφυλλο. Πάνω από τον τίτλο, με μαύρα γράμματα μικρής γραμματοσειράς, αναγράφεται το όνομα της συγγραφέα και κάτω από τον τίτλο το όνομα της εικονογράφου. Στο τέλος της σελίδας υπάρχει ο εκδοτικός οίκος και το λογότυπό του.

Στο εσωτερικό του βιβλίου η γραμματοσειρά είναι μικρού μεγέθους, ωστόσο, το βιβλίο δεν είναι πυκνογραμμένο και το μεγαλύτερο μέρος του καλύπτεται από εικόνες, κάνοντας το έτσι ευανάγνωστο στα παιδιά. Η εικονογράφιση πλαισιώνει το κείμενο και την αφήγηση. Οι χρωματικοί τόνοι που κυριαρχούν είναι μουντοί, όπως και στην εικόνα εξώφυλλου. Ο τρόπος που η εικονογράφος έχει καλλιτεχνήσει το εσωτερικό του βιβλίου, οι γραμμές, τα χρώματα και τα σχέδια μοιάζουν επηρεασμένα από την τεχνική και τα σχέδια του Βίνσεντ Βαν Γκόγκ.

Μετά το τέλος της ιστορίας ακολουθούν τα βιογραφικά της συγγραφέα και της εικονογράφου. Στη συνέχεια υπάρχει ένα δισέλιδο αφιερωμένο σε ένα βιβλίο του ίδιου εκδοτικού οίκου και παρόμοιου θεματικού περιεχομένου και η περίληψή του. Τέλος παρατίθεται ένα ακόμα δισέλιδο με βιβλία που εκδίδονται από τις συγκεκριμένες εκδόσεις.

Περίληψη: Ο μικρός Αντίλ είναι πρόσφυγας μαζί με την υπόλοιπη οικογένειά του. Ζουν όλοι μαζί σε ένα αντίσκηνο. Ένα βράδυ, που δεν τον παίρνει ο ύπνος, βγαίνει από τη σκηνή αθόρυβα, τυλιγμένος με την πολύχρωμη κουβέρτα του, και κάθεται στο χώμα. Μέσα στο σκοτάδι και την ησυχία, το παιδί κοιτάει τον ουρανό και αναλογίζεται όλα όσα άφησε πίσω του. Φέρνει στο μυαλό του τον παππού του, Αζίζ, που τον παρηγορούσε λέγοντας του πως πατρίδα είναι όπου μπορεί να ανθίζει το χαμόγελό του, και θαρρεί πως τον βλέπει μπροστά του να τον χαιρετά με στοργή, ακριβώς όπως πριν τον πάρουν τα κύματα.

Ξαφνικά εμφανίζονται με σειρά μπροστά στον μικρό Αντίλ τέσσερα πρόσωπα. Πρώτο ένα λαμπερό Πεφταστέρι, δεύτερη η Γοργόνα θάλασσα με τη συνοδεία ψαριών, άλλων θαλάσσιων ζώων και φυτών, τρίτος ο ταξιδιάρης Άνεμος και τέταρτη μία Καμήλα δρομάδα. Ο κάθε ένας από τους τέσσερις του ζητά να τον ακολουθήσει με την υπόσχεση ότι μόνο εκείνοι γνωρίζουν το μέρος που θα ανθίσει το χαμόγελό του. Ο Αντίλ αρνείται σε όλους ευγενικά και τους ευγνωμονεί για τις προσφορές τους.

Τη στιγμή εκείνη ακούει τη φωνή της μητέρας του, Αμάλ, που τον φωνάζει ανήσυχη. Τρέχει γρήγορα στην αγκαλιά της και τα μάτια του λάμπουν. Ένα μικρό χαμόγελο ανθίζει στο πρόσωπό του. Απευθύνεται, τότε, στον παππού του λέγοντας πως, πράγματι, πατρίδα είναι όπου ανθίζει το χαμόγελό του και πως για αυτόν πατρίδα είναι πλέον αυτό το αντίσκηνο που στεγάζει την αγκαλιά της μητέρας του, που του δίνει ελπίδα όπου και να είναι.

2.6 «Ζαχρά και Νικόλας»

«Ζαχρά και Νικόλας», Σοφία Πανίδου⁴¹.

Η Σοφία Πανίδου γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, σπούδασε στο τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Παιδαγωγικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές σπουδές της με αντικείμενο τις επιστήμες αγωγής και κατεύθυνση «Δημιουργική γραφή και εκδοτική παραγωγή για το παιδί». Έχει πάρει μέρος σε ερευνητικά που αφορούν τη γλώσσα και τη

41. Βλ. Σοφία Πανίδου, *Ζαχρα και Νικόλας, οι ιστορίες τους*, εκδ. Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018.

λογοτεχνία. Σήμερα ζει στη Θεσσαλονίκη και υπηρετεί στη δημόσια εκπαίδευση, ενώ παράλληλα γράφει στίχους και βιβλία για παιδιά.

Εικονογράφος: Mariona Cabassa: Η Mariona Cabassa γεννήθηκε και ζει στη Βαρκελώνη. Ξεκίνησε να σπουδάζει γραφιστικές τέχνες στη Σχολή Τεχνών και Χειροτεχνίας της La Massana, από όπου και αποφοίτησε το 2000. Συνέχισε τις σπουδές της στη Σχολή Καλών Τεχνών του Στρασβούργου. Μετά την αποφοίτησή της αποφάσισε να ασχοληθεί επαγγελματικά με τη ζωγραφική και έχει εικονογραφήσει ως τώρα σαράντα βιβλία στην Ισπανία, τα οποία έχουν μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες. Έχει λάβει αρκετά βραβεία για το έργο της και έχει συμμετάσχει σε διαφορετικές εκθέσεις. Έχει διδάξει σε διάφορες σχολές τέχνης και διοργανώνει τα δικά της εργαστήρια.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 24 σελίδες, αριθμός που μπορεί εύκολα να τον διαχειριστεί ένα μεγάλο φάσμα ηλικιών, ξεκινώντας ακόμα και από την ηλικία που απευθύνεται το βιβλίο, από τεσσάρων ετών και άνω. Η πρώτη έκδοση, την οποία και χρησιμοποιήσαμε, κυκλοφόρησε τον Απρίλιο του 2018. Το εξωτερικό του μέρος είναι σκληρό, προστατεύοντάς το, έτσι, από τη φθορά. Οι διαστάσεις του είναι 24x28 cm και ο κωδικός ISBN 9789605698294.

Εξώφυλλο: Το εξώφυλλο του βιβλίου είναι χωρισμένο σε δύο μέρη, αναπαριστώντας το μισό την πραγματικότητα της Ζαχρά και το άλλο μισό την πραγματικότητα του Νικόλα. Στην πλευρά που βρίσκεται η Ζαχρά το περιβάλλον χαρακτηρίζεται από μουντά, μαύρα χρώματα. Ακόμα και ο ήλιος φαίνεται θαμπός και άτονος και η θάλασσα μαύρη. Στην πλευρά του Νικόλα τα χρώματα είναι ζωντανά, τα λουλούδια είναι ανθισμένα, ο ήλιος φωτεινός και η θάλασσα καταγάλανη. Παρά τις εκ διαμέτρου αντίθετες πραγματικότητες που βιώνουν τα παιδιά αυτά, στέκονται στη μέση της εικόνας, κρατώντας το ένα το χέρι του άλλου και πορεύονται μαζί. Στο σύνολό της η εικόνα μοιάζει με παιδική ζωγραφιά.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται κάτω από την εικόνα των δύο παιδιών, με μπλε γράμματα μεγάλης γραμματοσειράς. Το κομμάτι του τίτλου που περιλαμβάνει τα ονόματα των παιδιών είναι πιο έντονο από τον υπόλοιπο τίτλο. Πάνω από τον τίτλο, στην αριστερή πλευρά, αναγράφεται το όνομα της συγγραφέα και κάτω από τον τίτλο, στη δεξιά πλευρά, το όνομα της εικονογράφου, Mariona Cabassa. Στο κάτω κεντρικό μέρος αναφέρεται ο εκδοτικός οίκος, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Οπισθόφυλλο: Στο οπισθόφυλλο του βιβλίου οι χρωματικοί τόνοι είναι εκείνοι που αναπαριστούν στο εξώφυλλο την πραγματικότητα του Νικόλα. Ίσως γιατί αν και η ιστορία της Ζαχρά ξεκινά από μία άλλη, τελείως διαφορετική πραγματικότητα, καταλήγει σε εκείνη του Νικόλα και τα δύο παιδιά συναντιούνται εκεί. Στο κέντρο του οπισθόφυλλου υπάρχει μία μικρή περίληψη έξι γραμμών.

Στην πρώτη σελίδα του βιβλίου συναντάμε και πάλι τον τίτλο, γραμμένο με τον ίδιο τρόπο όπως στο εξώφυλλο, αλλά με μαύρα γράμματα. Πάνω από τον τίτλο αναγράφεται, στο ίδιο χρώμα με μικρότερη γραμματοσειρά, το όνομα της συγγραφέα και κάτω από τον τίτλο το όνομα της εικονογράφου. Στο κάτω κεντρικό μέρος της σελίδας υπάρχει το όνομα του εκδοτικού οίκου. Η σελίδα στο σύνολό της είναι λευκή και στο κέντρο υπάρχει η εικόνα των δύο παιδιών. Εδώ, αντίθετα με το εξώφυλλο τα παιδιά κοιτάζουν σε αντίθετες κατευθύνσεις, παρουσιάζοντας, έτσι, πιθανότατα την εποχή πριν γνωριστούν. Στη δεξιά και αριστερή γωνία βρίσκονται εικόνες από τις δύο διαφορετικές πραγματικότητες των παιδιών.

Στο εσωτερικό του βιβλίου η γραμματοσειρά είναι μεγάλη και μοιάζει να έχει γραφτεί από παιδί. Το κείμενο καλύπτει πολύ μικρό μέρος του βιβλίου, με μία σειρά σε κάθε δισέλιδο, αφού κυρίαρχο ρόλο στην αφήγηση της ιστορίας έχει η εικονογράφιση.

Η εικονογράφιση ακολουθεί το ίδιο μοτίβο με το εξώφυλλο, εικόνες που μοιάζουν με παιδικές ζωγραφιές. Σε κάθε δισέλιδο η μία σελίδα παρουσιάζει την πραγματικότητα της Ζαχρά και η άλλη του Νικόλα, συνδυαστικά με το κείμενο. Στην πραγματικότητα της Ζαχρά τα χρώματα είναι πιο μουντά και σκοτεινά, αφού αναπαριστά τον πόλεμο, ενώ σε εκείνη του Νικόλα πιο ζωντανά και χαρούμενα, αφού αναπαριστά την ειρήνη.

Περίληψη: Τα δύο παιδιά ετοιμάζονται κάθε βράδυ για το σχολείο στο δωμάτιο τους με την συντροφιά των κατοικίδιων φίλων τους. Το δωμάτιο της Ζαχρά είναι πιο φτωχό από του Νικόλα. Δεν έχει τόσα παιχνίδια και έπιπλα και τα χρώματα στους τοίχους είναι πιο μουντά. Στις τάξεις τους συμμετέχουν ενεργά στο μάθημα. Η τάξη του Νικόλα είναι γεμάτη τετράδια και βιβλία και όλα γύρω έχουν χρώμα, οι τοίχοι, τα βιβλία, τα ρούχα. Η τάξη της Ζαχρά είναι πιο λιτή. Δεν υπάρχουν τετράδια και βιβλία. Τα παιδιά χρησιμοποιούν κάποιες κόλλες χαρτιού ή ακόμα και τίποτα, ενώ οι τοίχοι είναι μουντοί.

Όταν επιστρέφουν στο σπίτι τους το μεσημέρι το μεσημεριανό της Ζαχρά είναι φτωχικό και λιτό, ενώ στο σπίτι του Νικόλα το φαγητό είναι άφθονο. Το βράδυ, την ώρα του ύπνου, κάθε παιδί αντιμετωπίζει τον φόβο. Ο Νικόλας βρίσκει παρηγοριά στις κουβέντες της μητέρας για να κατευνάσει φόβους που υπόκεινται στην φαντασία του, ενώ η Ζαχρά ζει την φρίκη του πολέμου με τις βόμβες να πέφτουν γύρω της.

Τα παιδιά αποχαιρετούν το σχολείο τους για διαφορετικούς λόγους. Ο Νικόλας πάει διακοπές με τους γονείς του, ενώ η Ζαχρά αναγκαστικά εγκαταλείπει την πατρίδα της με την οικογένειά της. Τα δυο σχολεία διαφέρουν μεταξύ τους. Το σχολείο του Νικόλα είναι πολύχρωμο και περιποιημένο, ενώ εκείνο της Ζαχρά είναι βομβαρδισμένο, με σπασμένα παράθυρα και γκρεμισμένους τοίχους.

Μετά τον αποχαιρετισμό οι δύο οικογένειες για να κάνουν η καθεμία το δικό της ταξίδι. Η οικογένεια της Ζαχρά ταξιδεύει, στοιβαγμένη με πολλούς άλλους, σε μία βάρκα και η μικρή πρωταγωνίστρια κοιτάει πίσω νοσταλγώντας την πατρίδα της και αδημονώντας να τελειώσει το μακρύ αυτό ταξίδι. Η οικογένεια του Νικόλα ταξιδεύει με το αυτοκίνητο στον ταξιδιωτικό προορισμό της, απολαμβάνει την διαδρομή και το μικρό αγόρι αδημονεί να φτάσει για να παίξει και να χαρεί τις διακοπές του.

Φτάνοντας, τελικά, στον προορισμό τους και οι δύο οικογένειες διαμένουν σε σκηνές. Η οικογένεια της Ζαχρά στον χώρο φιλοξενίας προσφύγων, ενώ εκείνη του Νικόλα στο ύπαιθρο. Την ώρα του φαγητού, ο Νικόλα περιμένει να του γεμίσει η μητέρα του το μπολ με φαγητό, ενώ η Ζαχρά περιμένει να πάρει το γεύμα της από το συσσίτιο των εθελοντών. Ακόμα και η ιατρική τους φροντίδα είναι διαφορετική. Η Ζαχρά για τον εμβολιασμό της επισκέπτεται την σκηνή - ιατρείο του εθελοντή γιατρού, ενώ ο Νικόλας σε έναν παιδίατρο με χαρούμενο και φιλικό στα παιδιά περιβάλλον.

Όταν φτάνει η ώρα να πάνε και πάλι σχολείο, τα δυο παιδιά περιμένουν με ανυπομονησία έξω από το σπίτι τους πατεράδες τους να τα πάνε. Τα σπίτια των παιδιών είναι άκρως διαφορετικά. Ο Νικόλας έχει ένα μεγάλο σπίτι σε μία όμορφη γειτονιά, ενώ η Ζαχρά σε ένα κοντέινερ, όπως και οι υπόλοιποι πρόσφυγες. Οι δύο παράλληλες ιστορίες συναντούν η μία την άλλη, όταν οι μικροί πρωταγωνιστές βρίσκονται να κάθονται στο ίδιο θρανίο. Οι δύο εικόνες γίνονται μία και τώρα πια και η ζωή της Ζαχρά έχει χρώμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Κριτική θεώρηση και ανάλυση των βιβλίων

Επιλέγοντας τα έξι αυτά βιβλία που παρουσιάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, προσπαθήσαμε να εστιάσουμε στο περιεχόμενό τους, στους ήρωες αλλά και στην αφήγηση και την γλώσσα που χρησιμοποιεί κάθε μία από τις συγγραφείς.

Η αφήγηση και το γλωσσολογικό ύφος σε κάθε βιβλίο έχει μεγάλη σημασία και συνδέεται άρρηκτα τόσο με τις ηλικίες που αυτό απευθύνεται όσο και με το θέμα που προσεγγίζει. Το προσφυγικό ζήτημα, λοιπόν, αποτελεί ένα έντονο φαινόμενο στην χώρα μας, ειδικά τα τελευταία χρόνια με τους ανθρώπους αυτούς να προσπαθούν να ενταχθούν με επιτυχία στην ελληνική κοινωνία. Οι συγγραφείς επιλέγουν να μιλήσουν, επομένως, για το φαινόμενο αυτό στα παιδιά και χρησιμοποιούν διαφορετικό ύφος και γλώσσα. Θελήσαμε να εντυφήσουμε στον τρόπο που κάθε συγγραφέας επιλέγει, προκειμένου στην συνέχεια να φτάσουμε σε κάποια συμπεράσματα.

Συνολικά οι έξι ιστορίες που μελετήσαμε θέτουν το θέμα μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες και με την δικιά της σκοπιά η καθεμία. Οι έξι ήρωες - πρόσφυγες των βιβλίων είναι έξι άνθρωποι που βιώνουν τις ίδιες ή παρόμοιες καταστάσεις, όμως με έξι διαφορετικούς χαρακτήρες. Έτσι, εστιάσαμε περισσότερο στις έξι αυτές διαφορετικές προσωπικότητες, πως κάθε παιδί, κάθε ήρωας - πρόσφυγας ζει την εκάστοτε κατάσταση.

Ποια τα συναισθήματα και οι φόβοι του; Ποια η παρηγοριά του σε αυτές τις καταστάσεις; Πως αντιμετωπίζεται και αντιμετωπίζει τους ανθρώπους γύρω του; Με τι τρόπο αντιδρά σε όσα του συμβαίνουν; Πως βίωσε το μακρύ και δύσκολο ταξίδι της προσφυγιάς και πως την σκληρή πραγματικότητα μίας εμπόλεμης ζωής; Αυτά είναι τα καίρια ερωτήματα που θα απαντήσουμε στο κεφάλαιο που ακολουθεί, όντας επικεντρωμένοι στους πρωταγωνιστές, στα παιδιά- πρόσφυγες των βιβλίων.

3.1 «Χάρης και Φάρις»

Στο λογοτεχνικό βιβλίο της Γιώτας Αλεξάνδρου η εστίαση είναι εσωτερική, δηλαδή ο αφηγητής γνωρίζει όσα και ο ήρωας. Επομένως, ο αφηγητής είναι περιορισμένος, αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο και υπάρχει υποκειμενική θέαση των πραγμάτων⁴².

Με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης ζει την δράση και αισθάνεται τα συναισθήματα των ηρώων, όπως τα βιώνει και τα εξιστορεί ο πρωταγωνιστής. Ο συγγραφέας επιλέγει ως πρωταγωνιστή των ήρωα που πιστεύει πως θα επηρεάσει περισσότερο με τις ενέργειες και τα συναισθήματά του την εξέλιξη της ιστορίας⁴³. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο ήρωας αυτός είναι ο Χάρης. Έτσι, ο αφηγητής είναι ομοδιηγητικός γιατί έχει συμμετοχή στα γεγονότα⁴⁴.

Η Αλεξάνδρου στο βιβλίο της επιλέγει, λοιπόν, μία γλώσσα λιτή, απλή που θυμίζει προφορικό λόγο και χαρακτηρίζεται από διαύγεια και σαφήνεια, γεγονός που συνάδει απόλυτα με το ότι ο Χάρης είναι ο αφηγητής και όχι κάποιος τρίτος, ίσως μεγαλύτερος σε ηλικία. Έχουμε μικρές και κατανοητές περιόδους, η σύνταξη των προτάσεων είναι απλή και η σύνδεση παρατακτική, ώστε να γίνεται απολύτως αντιληπτή από παιδιά όλως των ηλικιών στις οποίες απευθύνεται.

Το πρώτο πρόσωπο είναι αυτό που κυριαρχεί σε όλο το σύνολο του κειμένου, είτε στον ενικό είτε στον πληθυντικό αριθμό. Δίνει, έτσι, έναν εξομολογητικό και προσωπικό τόνο στην αφήγηση του Χάρη και βοηθά στο να έχει το κείμενο ένα πιο άμεσο και οικείο ύφος προς τους μικρούς αναγνώστες, ώστε να προβάλλονται σε αυτούς εντονότερα οι σκέψεις και τα συναισθήματα του μικρού πρωταγωνιστή. Σε συνδυασμό με την χρήση καθημερινού λεξιλογίου το ύφος γίνεται απλό και κατανοητό. Ο ευθύς λόγος και ο διάλογος κάνουν την αφήγηση ζωντανή και γλαφυρή, όμως υπάρχει και το δραματικό στοιχείο στα σημεία όπου είναι απαραίτητο, βάσει την ιστορίας.

Κεντρικοί ήρωες στο βιβλίο μας είναι ο Χάρης, ο αφηγητής μας, και ο Φάρις, το μικρό αγόρι - πρόσφυγας. Ο Χάρης έχει και τον πρωταγωνιστικό ρόλο, αφού μας λέει

42. Βλ. Μένη Δ. Κανατσούλη, *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, εκδ. ΤΥΠΟΘΗΤΩ-ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα² 2004, σσ. 32- 33.

43. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *Θεωρίες λογοτεχνίας και ερμηνευτικές προσεγγίσεις κειμένων για παιδιά και για νέους*, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2009, σ. 416.

44. Βλ. Gerard Genette, *σχήματα III*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2007, σσ. 320- 321.

την ιστορία του. Ως δευτερεύοντες ήρωες παρουσιάζονται οι γονείς του Χάρης, ο δάσκαλός του κύριος Αριστείδης και οι συμμαθητές του, αφού ένα πολύ μεγάλο και καθοριστικό μέρος της ιστορίας διαδραματίζεται στο σχολείο και στην τάξη του Χάρη.

Ο δεύτερος πρωταγωνιστής του βιβλίου μας είναι ο Φάρις. Ο Φάρις είναι ένα παιδί - πρόσφυγας, το οποίο παλεύει να επιβιώσει μόνο του στη νέα χώρα, όπου έφτασε. Έχει βιώσει τις τραγικές καταστάσεις και συνέπειες ενός πολέμου πίσω στην πατρίδα του και έκανε ένα μακρύ και δύσκολο ταξίδι προς τη νέα χώρα με το καράβι, χωρίς την οικογένειά του. Παρουσιάζεται μέσα από τα μάτια του νέου του φίλου, Χάρη, ενώ ο ίδιος εμφανίζεται να μιλάει ελάχιστα, παρά μόνο σε κάποιους διαλόγους, τους οποίους μεταφέρει ο Χάρης.

Αγωνίζεται καθημερινά να επιβιώσει και να ζήσει έξω στους δρόμους, ψάχνοντας να βρει στέγη και φαγητό. Ο Φάρις έχοντας πια φτάσει στη νέα πατρίδα βρίσκει καταφύγιο κάτω από μία γέφυρα σε ένα χωριό, στο χωριό του Χάρη. Ο Χάρης είναι και εκείνος που τον βλέπει πρώτος, νομίζοντας αρχικά πως είναι ένα πεταμένο γκρι ρούχο και όχι άνθρωπος, έτσι κουλουριασμένος με τα λερωμένα ρούχα του, που μόνο για άνθρωπο δεν έμοιαζε. Το γεγονός πως ένα παιδί ζει σε τέτοιες συνθήκες, κάτω από μία γέφυρα, και δεν πάει σχολείο σοκάρει και τρομάζει τον Χάρη, που τον πλησιάζει με δισταγμό και καχυποψία.

Το κουλουριασμένο αγόρι είναι ένα αγόρι με σκούρο δέρμα και πολύ βρώμικο. Τα ρούχα του είναι παλιά και σκισμένα. Φαίνεται, λοιπόν, πως είναι ένα πολύ ταλαιπωρημένο παιδί που πέρασε πολλές κακουχίες για να φτάσει μέχρι εδώ. Ο φόβος του μεγαλώνει όταν ο Χάρης προσπαθεί να τον πλησιάσει, γι αυτό και κουλουριάζεται ακόμα περισσότερο. Έτσι, ο αναγνώστης μπορεί να υποψιαστεί πως ίσως το ταλαιπωρημένο αυτό παιδί να μην αντιμετωπίστηκε με την προσοχή που θα έπρεπε στο μέχρι τώρα ταξίδι του και να γνώρισε ένα από τα σκληρότερα πρόσωπα της κοινωνίας και των ανθρώπων.

Ο Φάρις, λοιπόν, μένει έκπληκτος από τη γενναιοδωρία και την ευγενική προσφορά του Χάρη και σαστίζει όταν καταλαβαίνει πως το αγόρι θέλει να τον βοηθήσει. Στο φαγητό που του προσφέρει ο Χάρης το μικρό αγόρι δείχνει την ευγνωμοσύνη του και συγκινείται. Ο Φάρις παρόλο που έχει βιώσει το σκληρό πρόσωπο της κοινωνίας παραμένει ακόμα ευαίσθητος και ξέρει να εκτιμά όσα καλά του προσφέρονται.

Σιγά σιγά το παιδί αρχίζει να νιώθει πιο άνετα με την ευγενική συμπεριφορά του Χάρη και ο φόβος του απομακρύνεται όλο και περισσότερο, ωστόσο, είναι ακόμα διστακτικό. Τα δύο παιδιά αρχίζουν να γνωρίζονται και να παίζουν με τους ιπότες, με τον Φάρις να δείχνει τον ιπότη και να φωνάζει δυνατά. Έτσι, ο Χάρης καταλαβαίνει πως η λέξη «Φάρις» σημαίνει ιπότης («Κάνε ό,τι κάνω. «Φάρις», ξαναλέει και δείχνει τον ιπότη που κρατάω στο αριστερό μου χέρι. Λες το όνομά του να σημαίνει ιπότης; Λες στη χώρα του να είναι ένας γενναίος ιπότης; Έχει γούστο.»)⁴⁵.

Η επιλογή του ονόματος, επομένως, δεν γίνεται τυχαία από την Αλεξάνδρου. Το όνομα Φάρις σημαίνει ιπότης και ίσως, έτσι, να υποδηλώνει έναν χαρακτήρα και έναν άνθρωπο που πολεμάει για την ζωή. Ένα γενναίο παιδί που έκανε ένα μακρύ ταξίδι από την παλιά στην νέα πατρίδα, αναζητώντας μία καλύτερη ζωή και ένα παιδί που τώρα βρίσκει πλέον το θάρρος να παλεύει μόνο του για την επιβίωσή του, ερχόμενο αντιμέτωπο με την άσχημη πλευρά της νέας κοινωνίας που ζει.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα μίας τέτοιας συμπεριφοράς στην κοινωνία αποτελεί ο ίδιος ο πατέρας του Χάρη που αρχικά είναι ιδιαίτερα καχύποπτος απέναντι στον Φάρις και δεν θέλει να τον βοηθήσει. Παρόλα αυτά ο Φάρις βρίσκει τελικά συμμάχους στο πλαίσιο της κοινωνίας, με πιο σημαντικούς τον Χάρη και τη μητέρα του, που επιδοκιμάζει την βοήθεια που παρείχε ο γιος της στο μικρό αγόρι.

Οι ταλαιπωρίες και οι κακουχίες που πέρασε ο μικρός Φάρις είναι εμφανείς σε όλο το κείμενο. Το αγόρι παρουσιάζεται πολύ αδύνατο και η πείνα τον έφτασε σε έσχατο σημείο, με τα ρούχα του Χάρη να του κάνουν διπλάσια. Αν και το παιδί, μετά τη φροντίδα που λαμβάνει από την οικογένεια, είναι καθαρό και περιποιημένο η θλίψη στο πρόσωπό του παραμένει εμφανέστατη, αφού σε όλες τις εικόνες το παιδί δείχνει συνέχεια λυπημένο.

Η θλίψη αυτή εντείνεται ακόμα περισσότερο όταν ο Φάρις βλέπει την φωτογραφία των γονιών του Χάρη. Το μικρό αγόρι ξεσπά σε κλάματα δίνοντας, με τον τρόπο αυτό, στον αναγνώστη να καταλάβει πως οι γονείς του παιδιού - πρόσφυγα έχουν πεθάνει («Οι γονείς σου πού είναι;» τον ρωτάω, ξεχνώντας ότι δεν καταλαβαίνει λέξη. «Ο μπαμπάς σου; Η μαμά σου;» Δείχνω μία φωτογραφία που είμαι με τους δικούς μου. Οχ, τα μάτια του θόλωσαν. Έλα μην κλάψεις τώρα.»)⁴⁶. Η απώλεια της

45. Βλ. Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου, *ό.π.*, σ. 20.

46. Βλ. Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου, *ό.π.*, σ. 28.

οικογένειάς του τού γεννά συναισθήματα λύπης, στενοχώριας και έλλειψης, επηρεάζοντας έτσι την ψυχосύνθεσή του.

Ωστόσο, ο Φάρις φαίνεται να είναι ένας αγωνιστής που ακόμα και σε μία τόσο μικρή ηλικία, όπου η οικογένεια είναι το πιο σημαντικό κομμάτι της ζωής ενός παιδιού, συνεχίζει να παλεύει για την επιβίωση του χωρίς τη στήριξή της. Ένα μικρό αγόρι που δεν κατάφερε να ζήσει την παιδική του ηλικία και μεγάλωσε απότομα.

Όταν ο Φάρις παίρνει στα χέρια του τα χρώματα για να ζωγραφίσει, αποτυπώνει στα δύο χαρτιά όλη του τη μέχρι τώρα ζωή. Τοποθετεί στην μία ζωγραφιά την ειρήνη, απεικονίζοντας το χωριό του, και στην άλλη τον πόλεμο, απεικονίζοντας μόνο όπλα και αίμα. Όπως αναφέρει και η Molegon, μία μπογιά στα χέρια των παιδιών είναι ένα κλειδί που ξεκλειδώνει σκέψεις και συναισθήματα από τον κόσμο τους. Έτσι και για τον Φάρις οι μπογιές τον έκαναν να ανοίξει την ψυχή του στο χαρτί και να απεικονίσει όσα συναισθήματα είχε βιώσει μέχρι τώρα και την αντίφαση της ειρήνης και του πολέμου, την οποία έζησε.

Στην πρώτη ζωγραφιά, στη ζωγραφιά της ειρήνης, ο Φάρις χρησιμοποιεί έντονα χρώματα εκφράζοντας έτσι συναισθήματα χαράς και ευτυχίας. Στη δεύτερη ζωγραφιά, στη ζωγραφιά του πολέμου, ο Φάρις χρησιμοποιεί τα χρώματα του μαύρου και του κόκκινου, εκφράζοντας έτσι τον θάνατο, το αίμα και την απώλεια. Κανένα ίχνος ζωής και χαράς δεν υπάρχει στη ζωγραφιά αυτή, μόνο ερημιά θλίψη, στενοχώρια και πόνος. Όσα, δηλαδή, νιώθει ο μικρός πρόσφυγας τώρα που βρίσκεται μακριά από την πατρίδα του και χωρίς τους γονείς του («Μπαίνω στο σαλόνι. Ο φίλος μου έχει κάνει δύο ζωγραφιές. Η μία είναι ωραία, γεμάτη χρώματα. Έχει σχεδιάσει ένα χωριό και στη μέση ένα σπίτι πιο μεγάλο από τα άλλα... Η άλλη όμως ζωγραφιά έχει μόνο δύο χρώματα. Είναι πάλι το χωριό, άλλα σπίτι δεν υπάρχει. Μόνο όπλα. Όπλα και κόκκινο. Κόκκινο παντού. Και μαύρο. Πολύ μαύρο. Με τρομάζει»)⁴⁷.

Για τον μικρό Φάρις τα συναισθήματα αυτά συνοδεύονται ακόμα και τώρα, που βρίσκεται στο σχολείο με την φροντίδα του Χάρη και των υπόλοιπων ηρώων, από την αίσθηση της ανασφάλειας και της αγωνίας, αφού δεν γνωρίζει ακόμα, αν θα γίνει δεκτός στο άσυλο και θα παραμείνει στη νέα χώρα ή θα αναγκαστεί να επιστρέψει στην πατρίδα του.

47. Βλ. Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου, *ό.π.*, σ. 34.

Στο νέο του σχολείο ο Φάρις, ωστόσο, γνωρίζει παιδιά και άλλων εθνικοτήτων και αντιλαμβάνεται πως δεν είναι ο μόνος που έχει βιώσει μία παρόμοια κατάσταση. Οι νέες αυτές συνθήκες και γνωριμίες τον κάνουν να νιώθει πιο φιλικό το περιβάλλον και να θεωρεί πως μπορεί να αφομοιωθεί και να γίνει αποδεκτός πιο γρήγορα. Το σκληρό πρόσωπο της κοινωνίας φαίνεται, βέβαια, και σε αυτή την περίπτωση και οι αρνητικές συμπεριφορές υπάρχουν. Όμως, ο Φάρις δεν καταλαβαίνει την ελληνική γλώσσα και αντίστοιχα δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί τα άσχημα λόγια των παιδιών, με αποτέλεσμα να μην πτοείται η ψυχολογία του («Ουφ, ένας ακόμη ξένος! Λες και δεν είχαμε αρκετούς!» μουρμούρισαν θυμωμένα ο Κώστας και ο Πέτρος. Πάλι καλά που δεν καταλαβαίνει ελληνικά, σκέφτηκα.)⁴⁸.

Μετά την πρώτη του εμπειρία στο σχολικό περιβάλλον η ψυχολογική κατάσταση του Φάρις βελτιώνεται κατά πολύ. Το αγόρι, αν και αρχικά δείχνει ντροπαλό, σταδιακά συμμετέχει ενεργά στις δραστηριότητες και τα παιχνίδια που γίνονται στην τάξη. Η παιδική του τρυφερή ηλικία τελικά υπερτερεί της ωριμότητας και του φόβου που τον χαρακτηρίζουν μέχρι τότε. Μπορεί οι συνθήκες να τον έκαναν σκληρό και καχύποπτο με τους συνανθρώπους του, αλλά η ανάγκη για ξεγνοιασιά, παιχνίδι και ηρεμία, που αποζητά ένα παιδί, καταφέρνουν να επικρατήσουν. Μέσα από το παιχνίδι το παιδί νιώθει ευτυχισμένο και του δημιουργείται το αίσθημα της αποδοχής. Ο μικρός Φάρις νιώθει πια ότι ανήκει σε μία ομάδα.

Ο χαρακτήρας του Χάρη επιλέγεται, έτσι, από την Αλεξάνδρου σκόπιμα. Το γεγονός ότι ο μικρός Χάρης βοηθά τον Φάρις να ανακτήσει τις δυνάμεις του και να ενταχθεί σε μία νέα άγνωστη κοινωνία δείχνει στον μικρό αναγνώστη μία φιλεύσπλαχη στάση και συμπεριφορά που θα μπορούσε, ή καλύτερα θα έπρεπε, να ακολουθήσει και ο ίδιος. Χωρίς να περνά στο στρατόπεδο του διδακτισμού, η συγγραφέας χρησιμοποιεί τον χαρακτήρα του Χάρη για να περάσει το μήνυμα του σωστού τρόπου αντιμετώπισης, φροντίδας και αποδοχής των παιδιών αυτών, που έχουν περάσει δύσκολα.

Ο ήρωας πρόσφυγας στο βιβλίο της Αλεξάνδρου είναι ένας ήρωας που βιώνει τη σύγκρουση με την κοινωνία⁴⁹. Ο φόβος του Φάρις και η αρχική δυσπιστία του

48. Βλ. Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου, *ό.π.*, σ. 40.

49. Βλ. Rebecca J. Luckens, *A Critical Handbook of Children's Literature*, εκδ. Harper Collins College Publishers, Νέα Υόρκη⁵ 1995, σ. 68.

απέναντι στον Χάρη δείχνουν πως το αγόρι έχει βιώσει σκληρές συμπεριφορές και ελάχιστοι άνθρωποι θέλησαν και προσπάθησαν να τον βοηθήσουν. Τέλος, τη σύγκρουση αυτή ο Φάρις την ζει ακόμα και μέσα στο σχολικό περιβάλλον, αφού κάποια από τα παιδιά τον αντιμετωπίζουν με άσχημο τρόπο.

3.2 «Σκληρό καρύδι»

Στο «σκληρό καρύδι» η εστίαση είναι εσωτερική, δηλαδή ο αφηγητής γνωρίζει όσα και ο ήρωας του βιβλίου⁵⁰. Ο συγγραφέας, λοιπόν, επιλέγει ως πρωταγωνιστή των ήρωα που πιστεύει πως θα επηρεάσει περισσότερο με τις ενέργειες και τα συναισθήματά του την εξέλιξη της ιστορίας⁵¹, στην προκειμένη περίπτωση την Αϊσέ. Η μικρή Αϊσέ είναι η πρωταγωνίστρια της αφήγησης και όλα τα γεγονότα και τα συναισθήματα δίνονται στον αναγνώστη μέσα από την δική της οπτική γωνία. Αυτό καθιστά τον αφηγητή ομοδιηγητικός γιατί έχει πλήρη και συνολική συμμετοχή στα γεγονότα⁵².

Η Ελένη Σβορώνου επιλέγει να χρησιμοποιήσει στο βιβλίο της μία γλώσσα απλή, λιτή και κατανοητή προς τον μικρό αναγνώστη. Η σύνταξή της είναι απλή χωρίς ιδιαίτερες λογοτεχνικές τεχνικές και ο λόγος της αποτελείται από μικρές ευκατανόητες περιόδους και μοιάζει με προφορική ομιλία με κοφτό κοφτή και γοργή αφήγηση, κάνοντας πιο ευανάγνωστο το βιβλίο στα παιδιά. Ωστόσο, στις προσευχές της Αϊσέ η συγγραφέας χρησιμοποιεί λέξεις από τη γλώσσα της μικρής πρωταγωνίστριας («Αλαχού Ακμπάρ»).

Στο σύνολο της αφήγησης κυριαρχεί το πρώτο πρόσωπο, δίνοντας έτσι μία αμεσότητα και οικειότητα στο κείμενο και έναν εξομολογητικό και προσωπικό τόνο προβάλλοντας εντονότερα τις σκέψεις του ήρωα και κάνοντας τον αναγνώστη να έρθει πιο κοντά με την πρωταγωνίστρια και να βιώσει τις εμπειρίες της. Όταν, όμως, η Αϊσέ απευθύνεται στους αστυνομικούς, η συγγραφέα επιλέγει τη χρήση του δεύτερου πληθυντικού προσώπου, αφού η μικρή μιλά τόσο για εκείνη όσο και για την οικογένειά της. Με τη χρήση αυτού του προσώπου το κείμενο αποκτά ζωντάνια, ο λόγος γίνεται πιο πειστικός και έχει ως σκοπό μία συναισθηματική προσέγγιση.

50. Βλ. Gerard Genette, *ό.π.*, σ. 360.

51. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 416.

52. Βλ. Gerard Genette, *ό.π.*, σσ. 320- 321.

Οι απλές και καθημερινές λέξεις που επιλέγει στο κείμενό της η Σβορώνου κάνουν το συνολικό ύφος του κειμένου απλό, λιτό και κατανοητό. Ακόμα, η συχνή χρήση του ευθέως λόγου αλλά και του μονολόγου προσδίδουν ζωντάνια, γλαφυρότητα και αμεσότητα στο κείμενο. Βάζει τη μικρή Αϊσέ να αφηγείται την ιστορία της στους αστυνομικούς μιλώντας ακόμα και για πράγματα που είναι περιττά, δίνοντας έτσι ένα χαλαρό ύφος στο κείμενο, μίας ομιλίας που δεν είναι προσχεδιασμένη.

Στο «σκληρό καρύδι» κεντρικό και πρωταγωνιστικό ρόλο έχει η Αϊσε. Ως δευτερεύοντες ρόλοι παρουσιάζονται ο αδερφός της, Αλοντίν, η μητέρα της, ο πατέρας της, η γιαγιά της, η κυρία Περσεφόνη, οι αστυνομικοί, οι φίλες της Αϊσέ και ο Ντίνος, ο παιδικός της έρωτας.

Ο κεντρικός ήρωας, ωστόσο, η Αϊσε, δεν εμφανίζεται κατευθείαν από τον τίτλο του βιβλίου. Βέβαια το γεγονός πως το κορίτσι πραγματοποιεί την αφήγηση από τη δική της σκοπιά και πως αυτοαποκαλεί τον εαυτό της «σκληρό καρύδι» καθιστούν την Αϊσε ως πρωταγωνίστρια του έργου και της ιστορίας. Η Σβορώνου επιλέγει σκόπιμα να δώσει το συγκεκριμένο όνομα στην ηρωίδα του βιβλίου της, αφού το όνομα της μικρής, όπως αναφέρει και η ίδια, σημαίνει ζωή.

Η Αϊσέ, λοιπόν, είναι ένα παιδί γεμάτο ζωή, αυθόρμητο και ασυγκράτητο, όπως μαρτυρά ο χειμαρρώδης τρόπος που αφηγείται την ιστορία της στους αστυνομικούς. Από την πρώτη στιγμή εμφανίζεται ως ένα παιδί με όνειρα και φιλοδοξίες για τη ζωή. Λατρεύει το ποδόσφαιρο και ονειρεύεται να γίνει γυμνάστρια, όπως η κυρία Περσεφόνη.

Παρά τη θετική της ενέργεια και την καλή της διάθεση, η μικρή πρωταγωνίστρια επηρεάζεται αρνητικά συναισθηματικά και πληγώνεται από την άσχημη συμπεριφορά των συμμαθητών της. Η ίδια αναφέρει πως αυτή ήταν μία από τις λίγες φορές που λύγισε, αφού είναι ένα σκληρό και ώριμο παιδί («Γιατί εγώ δεν είμαι κανένα κλαψιάρικο! Έκλεισα τα εννέα εδώ και έξι μήνες, άρα τώρα είμαι εννιάμιση! Αλλά όλοι λένε ότι είμαι πολύ ώριμη και έξυπνη για την ηλικία μου.»)⁵³.

Η ευαισθησία της παιδικής της ηλικίας, όμως, φαίνεται όταν ξεσπά σε κλάματα στο μάθημα της Γυμναστικής επειδή οι συμμαθητές της γελούν με τα παπούτσια της. Η Αϊσε, βέβαια, υποστηρίζει πως η αντίδραση αυτή δεν οφείλεται στην ευαισθησία της αλλά στο γεγονός ότι η συμπεριφορά των παιδιών προσέβαλε τόσο το δώρο όσο

53. Βλ. Ελένη Σβορώνου, *ό.π.*, σ. 13.

και την ίδια την γιαγιά της. Η παραπάνω αντίδραση δείχνει πόσο πολύ αγαπούσε η μικρή πρωταγωνίστρια την γιαγιά της και πόσο σημαντική ήταν παρουσία της για εκείνη.

Το γεγονός με τα παπούτσια πλήγωσε αρκετά την Αϊσέ. Η μικρή ηρωίδα ακόμα και στις προσευχές της ζητούσε ένα ζευγάρι αθλητικά. Ωστόσο, είναι ένα παιδί που πάνω από τα υλικά αγαθά και τις μικροχάρεις θέτει τη «Μεγάλη Χάρη», δηλαδή τη ζωή του πατέρα της, να είναι καλά εκεί που βρίσκεται, γεγονός που μας κάνει να πιστεύουμε πως εκείνος έμεινε πίσω στην πατρίδα. Πάνω από τα δικά της θέλω και της δικές της ανάγκες βάζει τους δικούς της ανθρώπους, και συγκεκριμένα τον πατέρα της.

Στον πατέρα της η Αϊσέ έχει ιδιαίτερη αδυναμία και της λείπει πολύ. Άλλωστε, όπως και η ίδια λέει αυτός είναι ο λόγος που προσπαθεί να μορφωθεί, να πετύχει κάτι καλύτερο και να είναι άριστη μαθήτρια («Αλλά ο μπαμπάς μου μου είπε ότι αν πάω σχολείο και μορφωθώ, όλα θα μπορώ να τα πετύχω»)⁵⁴. Προσπαθεί παρά τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζει με την πολυκοσμία στο σπίτι τη να μελετήσει και να καταφέρει όσα θέλει και ελπίζει. Είναι επίμονη και δεν παρατά εύκολα τους στόχους της, πόσο μάλλον τώρα που θέλει να κάνει περήφανο τον πατέρα της.

Έκτος από τον πατέρα της, στην εξέλιξη αυτή της Αϊσέ, σημαντικό και καθοριστικό ρόλο παίζει και η κυρία Περσεφόνη. Η μικρή πρωταγωνίστρια έχει ως πρότυπο τη δασκάλα της και συγκινείται ακόμα περισσότερο όταν της δίνει το νέο ζευγάρι αθλητικά. Είναι ευγνώμων απέναντι της και εκτιμά ιδιαίτερα όλες τις προσπάθειες που κάνει για να την βοηθήσει. Η κυρία Περσεφόνη αποτελεί για την Αϊσέ μία πηγή έμπνευσης για το μέλλον. Θέλει να ακολουθήσει το ίδιο επάγγελμα με εκείνη, να γίνει γυμνάστρια, και προσπαθεί με όσους τρόπους μπορεί να το πετύχει.

Η Αϊσέ, όμως, δεν είναι ευγνώμων μόνο προς την κυρία Περσεφόνη αλλά και προς τον ίδιο τον Θεό που εισάκουσε τις προσευχές της. Το γεγονός πως ένα παιδί, λοιπόν, σε μία τόσο μικρή ηλικία είναι σε θέση όχι μόνο να αντιληφθεί την βοήθεια αλλά και να ευγνωμονήσει τον Θεό υποδεικνύει ένα παιδί με ήθος και βαθιά πίστη προς τη θρησκεία του.

Παρά το πείσμα και τον γενναίο και σταθερό χαρακτήρα της, η Αϊσε δεν παύει να είναι ένα εννιάχρονο παιδί. Σαν εννιάχρονο παιδί φοβάται και τρέμει για όσα συνέβησαν και όσα πρόκειται να συμβούν, παρόλο που ακόμα και τότε εκείνη

54. Βλ. Ελένη Σβορώνου, *ό.π.*, σ. 26.

αντιστέκεται και αντιδρά με χιούμορ. Οι μνήμες από τους θανάτους των πατεράδων των φίλων της κάνουν τη μικρή πρωταγωνίστρια να τρέμει για τη ζωή και την τύχη του πατέρα της. Φόβο της προκαλούν και στιγμές από την καθημερινή τωρινή ζωή της, όπως όταν συναντούν με τη φίλη της έναν χρήστη ουσιών στον δρόμο.

Τρόμο της προκαλεί και ο εφιάλτης που βλέπει στον ύπνο της σχεδόν κάθε βράδυ με τον άντρα της καλύτερης φίλης τη μαμάς της («Βλέπω τον άντρα της καλύτερης φίλης της μαμάς μου, τον Σαούν, σ' ένα χωράφι να πεθαίνει. Και το χωράφι γεμίζει από Σαούν, μισοπεθαμένους όλους, που με τραβάνε να με πάρουν μαζί τους. Αλλά δεν με κοιτάνε στα μάτια»)⁵⁵. Ο εφιάλτης της Αϊσέ δείχνει πως είναι ένα παιδί που έχει βιώσει τη σκληρή και απάνθρωπη πραγματικότητα του πολέμου και οι εικόνες του έχουν χαρακτηί υποσυνείδητα μέσα της, προκαλώντας της τους εφιάλτες.

Σύμφωνα με τον Φρόντ, το είδος των ονείρων που βλέπει κάθε παιδί επηρεάζεται άμεσα από τις συνθήκες ζωής και το περιβάλλον του. Εκτός από τα όνειρα εκπλήρωσης επιθυμίας, υπάρχουν και τα τραυματικά όνειρα, τα επαναληπτικά εφιαλτικά όνειρα των τραυματικών νευρώσεων ή η επαναφορά στην μνήμη ψυχικών τραυμάτων της παιδικής ηλικίας. Η επαναληπτικότητα έγκειται στο γεγονός ότι υπάρχει συνεχής προσπάθεια εύρεσης τρόπου κυριαρχίας απέναντι στο αρνητικό συμβάν του ονείρου⁵⁶. Έτσι και εδώ η Αϊσέ, προβάλλοντας όσες σκληρές εικόνες πολέμου αντίκρισε στην πατρίδα της, προσπαθεί μέσα από τα όνειρα της να δώσει μία λύση.

Παρά τα άσχημα όνειρα και τις φοβίες της η μικρή ηρωίδα δεν χάνει ποτέ την ελπίδα της, αφού εκτός από τους εφιάλτες βλέπει και όνειρα που την κάνουν χαρούμενη και ευτυχισμένη. Στο ένα παίζει και γελάει με τον πατέρα της και στο άλλο είναι ενήλικη έχει παντρευτεί με τον παιδικό της ήρωα, έχει τέσσερα παιδιά και εργάζεται ως γυμνάστρια. Σύμφωνα με τον Φρόντ τα παιδικά όνειρα είναι τρόποι εκπλήρωσης των επιθυμιών. Επιθυμίες και ματαιώσεις που δεν εκπληρώθηκαν μέσα στην μέρα ή σε προηγούμενο χρονικό διάστημα, προσπαθούν να εκπληρωθούν⁵⁷.

Σαν άνθρωπος και σαν παιδί η Αϊσέ είναι ιδιαίτερα κοινωνική, αφού δεν δυσκολεύεται να δημιουργήσει νέες φιλίες στο καινούριο της περιβάλλον και σαν μικρό κορίτσι βιώνει και τον πρώτο της παιδικό έρωτα με τον Ντίνο, ένα αγόρι στην

55. Βλ. Ελένη Σβορώνου, *ό.π.*, σ. 30.

56. Βλ. Sigmund Freud, *Η ερμηνεία των ονείρων*, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου, εκδ.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, Αθήνα⁸ 2013, σ. 452.

57. Βλ. Sigmund Freud, *ό.π.*, σ. 453.

ηλικία της. Ακόμα νιώθει ενθουσιασμένη γιατί στη νέα της αυτή πατρίδα μπορεί σαν γυναίκα να είναι πιο ελεύθερη από ότι πίσω στην χώρα της. Έχει το δικαίωμα να οδηγεί ποδήλατο και αργότερα μέχρι και αυτοκίνητο.

Σαν χαρακτήρας η Αϊσέ είναι ένα ώριμο, ευγενικό αλλά και σκληρό παιδί, που δεν φοβάται εύκολα, αφού παίρνει την πρωτοβουλία να μιλήσει εκείνη στους αστυνομικούς εκ μέρους της οικογένειάς της, όταν προσπαθούν να τους συλλάβουν και να τους απελάσουν. Φαίνεται, επίσης, ένα υπεύθυνο άτομο που θέλει να αναλάβει όποια ευθύνη και πρωτοβουλία χρειάζεται προκειμένου να προσκομίσει τα απαραίτητα χαρτιά για να μείνουν στην νέα τους πατρίδα.

Η ηλικία που ανήκει η ηρωίδα δεν επιλέγεται τυχαία από την Σβορώνου, αφού στις ίδιες ηλικίες ανήκουν και οι αναγνώστες που απευθύνεται. Με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης μπορεί να ταυτιστεί με τη μικρή Αϊσέ και να βιώσει, έστω και πνευματικά, τις φοβίες, τις ανησυχίες και τις ελπίδες της. Γίνεται συμπαθής λόγω του αυθορμητισμού, της ενέργειάς της και της αγωνιστικότητας να πετύχει και καταφέρνει να κερδίσει τη συμπόνια του αναγνώστη μέσα από τις αφηγήσεις των όσων σκληρών και δύσκολων συνθηκών βίωσε.

Στο «σκληρό καρύδι» η πρωταγωνίστρια βιώνει το είδος της σύγκρουσης με την κοινωνία⁵⁸. Αντιμετωπίζει ένα εχθρικό περιβάλλον τόσο μέσα στο σχολείο από τους συμμαθητές της, λόγω της διαφορετικής της ενδυμασίας, που οφείλεται σε εθνικά στοιχεία, όσο και μέσα στο σύνολο της κοινωνίας από τους αστυνομικούς, λόγω της έλλειψης των απαραίτητων δικαιολογητικών εγγράφων. Στην πρώτη περίπτωση, η ηρωίδα προσπαθεί να αφομοιωθεί στο σχολικό περιβάλλον, επιδιώκοντας να φορέσει τα ίδια παπούτσια με τα άλλα παιδιά, ενώ, στη δεύτερη περίπτωση, παλεύει να κερδίσει χρόνο για να μαζέψει τα απαραίτητα χαρτιά, ώστε εκείνη και η οικογένειά της να γίνουν δεκτοί στην νέα χώρα.

Χωροταξικά η αφήγηση του έργου πραγματοποιείται πιθανότατα στο σπίτι της μικρής ηρωίδας. Ωστόσο, το σκηνικό και ο χώρος αλλάζουν ανάλογα με την εξιστόρηση των γεγονότων. Αντίστοιχα με το σκηνικό αλλάζουν και τα συναισθήματα που βιώνει η Αϊσέ και κατ' επέκταση και εκείνα που εκλαμβάνει ο αναγνώστης.

58. Βλ. Rebecca J. Luckens, *ό.π.*, σ. 68.

Για παράδειγμα, στο συμβάν με τα αθλητικά παπούτσια και την άσχημη συμπεριφορά των συμμαθητών της, επικρατούν τα συναισθήματα της αδικίας, της λύπης, της στενοχώριας και της οργής. Παράλληλα, στο ίδιο συμβάν, δηλώνονται έντονα και τα συναισθήματα αγάπης και στοργής ανάμεσα στην γιαγιά και την εγγονή. Στην σκηνή που η κυρία Περσεφόνη δίνει το δώρο στην Αϊσέ, τα συναισθήματα αλλάζουν και πάλι. Εκεί επικρατεί η χαρά, η ευγνωμοσύνη, ο θαυμασμός και ο σεβασμός προς την δασκάλα της.

Στους εφιάλτες και στη συνάντηση με των χρήστη ουσιών, τα αισθήματα του φόβου και της αγωνίας είναι έκδηλα, ενώ κατά την διάρκεια των όμορφων ονείρων και των μελλοντικών σχεδίων, η χαρά και η ελπίδα υπερτερούν. Τέλος, στη σκηνή που η Αϊσέ απευθύνεται στους αστυνομικούς, πίσω στο σπίτι της, διαφαίνεται ένα αίσθημα υπευθυνότητας και ωριμότητας από τη μικρή ηρωίδα.

3.3 «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ»

Στο βιβλίο της Άννας Κοντολέων η εστίαση είναι μηδενική, δηλαδή ο αφηγητής γνωρίζει περισσότερα από ότι ο ίδιος ο ήρωας. Ο αφηγητής, επομένως, είναι παντογνώστης και αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο⁵⁹. Γνωρίζει κάθε λεπτομέρεια της ιστορίας, σκέψεις δράσεις και συναισθήματα. Μπορεί, λοιπόν, εκείνος να κρίνει και να πει οτιδήποτε πιστεύει ότι είναι σχετικό με την ιστορία. Ο αφηγητής είναι ετεροδιηγητικός, καθώς δεν έχει καμία συμμετοχή στα όσα συμβαίνουν⁶⁰.

Η γλώσσα που επιλέγει η συγγραφέας για να αφηγηθεί την ιστορία της είναι απλή και λιτή και ο λόγος της αποτελείται από μικρές περιόδους με απλή και κατανοητή σύνταξη με παρατακτική σύνδεση. Είναι ένας λόγος διαυγής, σαφής και αναλυτικός. Χρησιμοποιεί κυρίως το τρίτο ενικό πρόσωπο, χρησιμοποιώντας έτσι έναν αντικειμενικό παρατηρητή με επισημάνσεις γενικώς αποδεκτές. Μόνο στους διαλόγους η Κοντολέων χρησιμοποιεί το πρώτο πρόσωπο, δίνοντας έναν εξομολογητικό και προσωπικό τόνο στα σημεία αυτά του κειμένου.

Μέσα από το καθημερινό λεξιλόγιο η συγγραφέας επιτυγχάνει τη δημιουργία ενός ύφους απλού και λιτού και μέσα από την χρήση του διαλογικού στοιχείου προσδίδει

59. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 336.

60. Βλ. Gerard Genette, *ό.π.*, σσ. 320- 321.

ζωντάνια και γλαφυρότητα. Ωστόσο, τα γεγονότα και το περιεχόμενο της αφήγησης και της ιστορίας έχουν από μόνα τους ένα ύφος δραματικό.

Ο τίτλος του βιβλίου δεν επιλέγεται τυχαία από τη συγγραφέα. Αρχικά, τόσο κυριολεκτικά μπορεί να υπάρξει αυτή η αντιστοιχία, αφού η λέξη Αμίρ δηλώνει κάποιον ανώτερο από τους άλλους, κάποιον αρχηγό, όσο και μεταφορικά, δηλαδή η Κοντολέων να προσπαθεί να προσδώσει στον μικρό Αμίρ την ιδιότητα ενός πρίγκιπα. Θέλει, έτσι να τονίσει ότι κάθε παιδί αξίζει να είναι ένα μικρός πρίγκιπας, με μία ζωή όμορφη και γεμάτη.

Δεν είναι τυχαία άλλωστε και η αναφορά του βιβλίου του Εξυπερύ μέσα στο κείμενο, όταν ο Αμίρ βρίσκει τον «μικρό πρίγκιπα» στα σκουπίδια και αναπολεί το παρελθόν στην πατρίδα του, που ο πατέρας του τού το διάβαζε παραφράζοντας το με σκοπό να τον προετοιμάσει για τον ερχομό του μικρού του αδερφού. Το γεγονός, επίσης, της συντροφικότητας του Αμίρ με τον Μαλίκ θυμίζει αρκετά την ιδιαίτερη σχέση του μικρού πρίγκιπα με την αλεπού. Τέλος, κλείνοντας το βιβλίο η Κοντολέων τοποθετεί τον Αμίρ να αναρωτιέται απέναντι στον Μαλίκ τι θα έκανε χωρίς τον μικρό του πρίγκιπα.

Για ακόμα μία φορά ο Αμίρ παραλληλίζεται με έναν πρίγκιπα, υποδηλώνοντας πως ακόμα και αυτό το παιδί, που ζει πρόσφυγας σε μία ξένη χώρα χωρίς φανταχτερά ρούχα, με βρώμικο πρόσωπο και άσχημη μυρωδιά, αξίζει να είναι ένας μικρός πρίγκιπας και πρέπει να ζήσει μία ζωή χωρίς ελλείψεις, με χαρά, ευτυχία, όνειρα και ελπίδα.

Κεντρικοί ήρωες του βιβλίου είναι οι δύο φίλοι, ο Αμίρ και ο Μαλίκ. Ως δευτερεύοντες ήρωες παρουσιάζεται ο μικρός αδερφός του Αμίρ, Μαλίκ, η μητέρα του, ο πατέρας του, ο ιδιοκτήτης του μαγαζιού που έτρωγε το αγόρι, τα παιδιά που έμενα μαζί τους στο νεοκλασικό σπίτι, η μητέρα που του εμπιστεύτηκε το μωρό της, ο ψαράς που τον έσωσε, ο ιδιοκτήτης του σπιτιού στην εύπορη γειτονιά, οι αστυνομικοί, ο γέρος που δηλητηρίασε τον Μαλίκ, ο φαρμακοποιός που έσωσε τον Μαλίκ και τα τρία μέλη της οργάνωσης για ασυνόδευτα παιδιά που του παρέχουν βοήθεια.

Ένας από τους δύο κεντρικούς ήρωες του κειμένου, με πρωταγωνιστικό ρόλο, όπως διαφαίνεται και στον τίτλο του βιβλίου, είναι αυτός του Αμίρ. Ο Αμίρ είναι ένα αγόρι που σε παιδική ηλικία προσφεύγει μόνο του σε μία ξένη χώρα, αγνηφώντας τους κινδύνους του δύσκολου ταξιδιού και ελπίζοντας να ζήσει μια καλύτερη ζωή.

Είναι ένα δυνατό και πεισματάρικο παιδί, που παλεύει απέναντι σε όσα εμπόδια συναντά στον δρόμο του. Για να επιβιώσει αφήνει στην άκρη την ανεμελιά της παιδικής ηλικίας και με αποφασιστικότητα βγαίνει στην αγορά εργασίας.

Η συνάντησή του, όμως, με τον αδέσποτο σκύλο στο πάρκο μαρτυρά την ανάγκη του μικρού ήρωα να βρει τη συντροφικότητα, καθώς μέχρι τώρα το μοναχικό του ταξίδι έφερε στον δρόμο του ανθρώπους που δεν του έδειχναν τις περισσότερες φορές το φιλικό τους πρόσωπο. Η ευαισθησία του διαφαίνεται αρχικά όταν συνειδητοποιεί ότι ο σκύλος δεν έχει όνομα και σπεύδει να τον ονοματίσει με το όνομα του μικρού του αδερφού Μαλίκ, τον οποίο νοσταλγεί. Ο αδέσποτος σκύλος γίνεται η αφορμή να νοσταλγήσει και να θυμηθεί την οικογένειά του και ο Αμίρ του δείχνει την ευγνωμοσύνη του, δίνοντας του αυτό το όνομα («Αυτός ο σκύλος λοιπόν του είχε θυμίσει την οικογένειά του και τη ζωή του όπως ήταν πριν και έτσι ο Αμίρ ένιωσε ευγνωμοσύνη για το τετράποδο και του είπε: «Ένα όνομα πρέπει κανείς να το έχει. Για να τον θυμούνται και να τον μνημονεύουν. Έτσι έλεγε ο πατέρας μου. Θα σε βαφτίσω λοιπόν Μαλίκ. Το όνομα του μικρού μου αδερφού. Γεια σου τώρα!»)⁶¹.

Από την πρώτη στιγμή οι δύο φίλοι, λοιπόν, γίνονται αχώριστοι λόγω κυρίως των πολλών ομοιοτήτων που υπάρχουν μεταξύ τους. Όπως ο Μαλίκ έτσι και ο Αμίρ παρουσιάζεται αντιπαθής προς το κοινωνικό σύνολο. Η άσχημη μυρωδιά και το παρουσιαστικό τους, η πείνα, ο ύπνος στο πάρκο και η θλίψη στο βλέμμα είναι κάποια από τα κυριότερα κοινά τους χαρακτηριστικά. Τα στοιχεία αυτά είναι που κάνουν έντονη την αντιπάθεια των συνανθρώπων τους. Κυρίως, όμως, η θλίψη είναι εκείνη που κάνει τους γύρω τους να νιώθουν ακόμα πιο άβολα απέναντι στους δύο φίλους, γιατί αυτή τους θυμίζει κάτι από τον ίδιο τους τον εαυτό.

Ο Μαλίκ την συμπεριφορά αυτή την είχε συνηθίσει από πολύ μικρός, γιατί οι ιδιοκτήτες του τον εγκατέλειψαν ως κουτάβι, αλλά ο Αμίρ είχε, μέχρι τώρα, μεγαλώσει στο ζεστό και στοργικό του σπίτι, πίσω στην πατρίδα του, με ανθρώπους που τον αγαπούσαν και τον εκτιμούσαν. Με την έναρξη του πολέμου, στο χωριό του Αμίρ η ευτυχία, η χαρά αλλά και το φαγητό είναι δυσεύρετα. Το τελειωτικό χτύπημα, ωστόσο, για το μικρό αγόρι ήταν ο ξαφνικός θάνατος του πατέρα του, που λαβώθηκε από μία σφαίρα την ώρα που πήγαινε στην δουλειά.

61. Βλ. Άννα Κοντολέων, *ό.π.*, σ. 12.

Τότε όλος ο κόσμος μέσα του αλλάζει. Τα συναισθήματα της στενοχώριας της θλίψης και του πόνου, από τη μέρα αυτή, είναι πολύ πιο έντονα και τον ακολουθούν παντού. Μέσα μία στιγμή αφήνει την παιδική ηλικία, γίνεται ο υπεύθυνος της οικογένειας και ωριμάζει απότομα. Από εκείνη την στιγμή γίνεται ένα εργατικό και πεισματάρικο αγόρι, πρόθυμο να αγωνιστεί και απεχθάνεται την ελεημοσύνη.

Πριν το ταξίδι για τη νέα πατρίδα, είναι γεμάτος ελπίδα, αφού πιστεύει ότι θα βρει μία καλύτερη ζωή. Η απογοήτευση με όσα αντικρίζει εκεί είναι πολύ μεγάλη. Δεν σταματάει, όμως, να ελπίζει και να ονειρεύεται γιατί δεν θέλει να απογοητεύσει την οικογένειά του, επιστρέφοντας άφαντος. Σε μία νέα χώρα, που του δημιουργεί «γκρίζα» συναισθήματα και «γκρίζες» σκέψεις, αγωνίζεται να επιβιώσει. Η μοναξιά και η απογοήτευση τον έκανα πιο σκληρό απέναντι στην ζωή. Η πρόωρη ωρίμανση του οφείλεται στο γεγονός ότι αναγκάζεται να εργαστεί για να συντηρήσει τον εαυτό του.

Είναι, ωστόσο, ολιγαρκής διότι ακόμα και τα λιγοστά χρήματα που βγάζει του φτάνουν για να επιβιώσει. Επιπλέον, διακρίνονται έντονα τα χαρακτηριστικά της περηφάνιας και της εντιμότητας, καθώς δεν δέχεται την ελεημοσύνη και αρνείται να φύγει χωρίς να πληρώσει τον λογαριασμό για το φαγητό του στον ιδιοκτήτη («Κι αν ο μαγαζάτορας έκανε πως ξέχναγε να κάνει λογαριασμό, το αγόρι ακουμπούσε μπροστά στην ταμειακή μηχανή τα λιγοστά του κέρματα.»)⁶².

Ο Αμίρ αναγνωρίζει την καλή πρόθεση του ιδιοκτήτη και έτσι αποφασίζει να κάθεται πιο πέρα όταν τρώει, ώστε να μην ενοχλεί με την παρουσία του και την μυρωδιά του τους πελάτες του μαγαζιού. Δείχνει κατανόηση και δεν θέλει να φέρνει σε δύσκολη θέση τον ευγενικό καταστηματάρχη. Στις δύσκολες μέρες, όμως, λυγίζει λόγω της υπερβολικής πείνας και δέχεται την βοήθεια του άγνωστου ανθρώπου που του αφήνει φαγητό στο παλιό νεοκλασσικό, όπου διαμένει με τον φίλο του.

Τη μέρα μίας φοβερής κακοκαιρίας ο Αμίρ θυμάται το δύσκολο ταξίδι που έκανε με το καράβι, προκειμένου να φτάσει στην νέα χώρα. Νιώθει πληγωμένος, φοβισμένος, μελαγχολικός και θλιμμένος. Θυμάται τις άσχημες συνθήκες, όπου όλοι μαζί στοιβαγμένοι, ο ένας πάνω στον άλλον, ταξιδεύουν προς τη σωτηρία. Δεν μπορεί να ξεχάσει το καράβι να βυθίζεται και τους ανθρώπους να παλεύουν μέσα στη

62. Βλ. Άννα Κοντολέων, *ό.π.*, σ. 21.

θάλασσα για την ζωή τους. Οι σκληρές αυτές εικόνες χαραχτήκαν στη μνήμη του και τον ταλαιπωρούν εδώ και καιρό.

Η ευθύνη που είχε να σώσει το μικρό παιδί, που του είχε αφήσει στην αγκαλιά του μία μητέρα, ήταν μεγάλη και το γεγονός πως τελικά δεν τα κατάφερε τον στιγματίσει. Ένωσε ανεύθυνος και ανίκανος να σώσει τη ζωή του μωρού, αλλά και ντροπιασμένος απέναντι στην μητέρα του παιδιού, που τον εμπιστεύτηκε και εκείνος την πρόδωσε.

Οι δύσκολες μέρες του χειμώνα, που ζει τώρα πια στη νέα πατρίδα, δεν λυγίζουν την ελπίδα του Αμίρ. Είναι αισιόδοξος πως με την καλύτερευση του καιρού θα καλυτερεύσουν και τα πράγματα γενικότερα για εκείνον. Μόνο του άγχος είναι το ξέσπασμα της φωτιάς στο νεοκλασσικό και ο φόβος του μήπως τα παιδιά, που μένουν μαζί του, τον προδώσουν στους αστυνομικούς, θεωρώντας πως εκείνος δημιούργησε το πρόβλημα. Στο παρελθόν βίωσε έντονα την κακία του κόσμου και, επομένως, του δύσκολο να υποθέσει πως τα παιδιά απλώς ανησυχούν για την τύχη του. Έτσι, φοβισμένος και ανήσυχος, λοιπόν, δραπετεύει από το νεοκλασσικό για να γλιτώσει.

Καταφεύγει σε μία νέα εύπορη γειτονιά που του προσφέρει περισσότερο φαγητό και ρούχα. Εκείνο που τον κάνει πιο χαρούμενο σε αυτό το μέρος είναι τα παιχνίδια που βρίσκει πεταμένα και του δίνουν την ευκαιρία να ζήσει έστω και μερικές στιγμές ξεγνοιασιάς («Ο Αμίρ είχε επισκευάσει ένα σπασμένο παιδικό καροτσάκι για να κουβαλάει τους θησαυρούς που έβρισκε. Όπως το βιβλίο με το περίεργο ξανθό αγόρι στο εξώφυλλό του»)⁶³. Ξαναζεί λίγες από τις χαρές της παιδικής ηλικίας που του στέρησε ο πόλεμος και η προσφυγιά. Αυτές οι λίγες στιγμές χαράς τελειώνουν, καθώς ο Αμίρ για ακόμα μία φορά έρχεται αντιμέτωπος με το σκληρό πρόσωπο της κοινωνίας.

Ο ιδιοκτήτης της αποθήκης στην εύπορη γειτονιά, που μένουν οι δύο φίλοι, επιστρέφει και καλεί την αστυνομία, μόλις αντιλαμβάνεται την παρουσία τους. Έτσι, ο φόβος για την σύλληψη επανέρχεται για ακόμα μία φορά και κάμπτεται όταν ο Μαλίκ τον βοηθάει. Οι δύο φίλοι επιστρέφουν και πάλι στην παλιά τους γειτονιά για να βρουν καταφύγιο, όμως οι ακραίες καιρικές συνθήκες έχουν ταλαιπωρήσει αρκετά τον Αμίρ, που νιώθει κουρασμένος και εξαντλημένος.

63. Βλ. Άννα Κοντολέων, *ό.π.*, σ. 52.

Μετά την δηλητηρίαση του Μαλίκ, ο Αμίρ πανικοβάλλεται και αγχώνεται, αγαπάει τον νέο του φίλο πάρα πολύ και τρέμει στην ιδέα πως θα τον χάσει. Τότε σπεύδει φοβισμένος και αγχωμένος να αναζητήσει βοήθεια. Παρόλο που δεν θέλει να τον αποχωριστεί αναγκάζεται να τον αφήσει στην πόρτα του φαρμακοποιού, καθώς εκείνος φοβάται να του ανοίξει. Για άλλη μία φορά ο ήρωας αντιμετωπίζει τον ρατσισμό. Ακόμη και σε μία τέτοια κρίσιμη στιγμή που κινδυνεύει μία ζωή, η ζωή του αγαπημένου φίλου, ο Αμίρ δεν μπορεί να βρει την βοήθεια που χρειάζεται. Τα αισθήματα της απώλειας, της μοναξιάς, της έντονης θλίψης και στενοχώριας, μετά τον αναγκαστικό αποχωρισμό με τον φίλο του, δεν αφήνουν τον Αμίρ να ησυχάσει.

Λίγες μέρες αργότερα, όταν οι δυνάμεις εγκαταλείπουν τον μικρό ήρωα και βυθίζεται σε βαθύ ύπνο, το έντονο γάβγισμα του Μαλίκ τον ξυπνάει. Μόλις αντικρίζει ξανά τον αγαπημένο του φίλο η χαρά του είναι απεριγράπτη, δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει ότι κατάφερε τελικά να σώσει τη ζωή του φίλου του.

Η επιστροφή του Μαλίκ δεν δίνει, όμως στον Αμίρ μόνο ευτυχία, χαρά και ικανοποίηση, αλλά γεννά όνειρα και ελπίδες, αφού ο σκύλος συνοδεύεται από τα μέλη της οργάνωσης ασυνόδευτων παιδιών, που του υπόσχονται μία όμορφη χωρίς κακουχίες και ταλαιπωρία. Μία ζωή ήρεμη, χαρούμενη και ξέγνοιαστη, που αξίζει σε κάθε παιδί. Πάνω από όλα, ωστόσο, ο ήρωας νιώθει απεριόριστη ευγνωμοσύνη για τον τετράποδο που φίλο του, που βρίσκεται πάντα κοντά του, του κρατάει συντροφιά και τον σώζει από διάφορες καταστάσεις.

Στο «πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», ο ήρωας της Κοντολέων έρχεται σε σύγκρουση με την κοινωνία⁶⁴. Ο μικρός Αμίρ βιώνει το σκληρό πρόσωπο μίας κοινωνίας που τον αντιμετωπίζει είτε με ρατσισμό είτε με φόβο. Στην πλειοψηφία τους οι άνθρωποι που συναντά στο ταξίδι του δεν τον βοηθούν, αλλά πόσο μάλλον τον περιφρονούν. Ωστόσο, ο ήρωας είναι ένα παιδί σκληρό και υπεύθυνο και αντιμετωπίζει όσες δύσκολες καταστάσεις και όσους δύσκολους ανθρώπους συναντά με το θάρρος και την δύναμη που του έχουν απομείνει.

3.4 «Φτου ξελύπη»

Στο «Φτου ξελύπη» η εστίαση είναι εσωτερική, δηλαδή ο αφηγητής γνωρίζει όσα και ο ήρωας του βιβλίου. Η θέαση της ιστορίας, λοιπόν, είναι περιορισμένη

64. Βλ. Rebecca J. Luckens, *ό.π.*, σ. 68.

(περιορισμένος αφηγητής)⁶⁵. Ο αφηγητής είναι ομοδιηγητικός και συμμετέχει ενεργά στα γεγονότα⁶⁶, Ο αναγνώστης ζει τη δράση και αισθάνεται τα συναισθήματα, όπως ακριβώς τα βιώνει και τα διηγείται ο πρωταγωνιστής, στην συγκεκριμένη περίπτωση η Νούρ. Η συγγραφέας επιλέγει ως πρωταγωνιστή τον ήρωα που πιστεύει ότι θα επηρεάσει περισσότερο με τις ενέργειες και τα συναισθήματά του την εξέλιξη της ιστορίας⁶⁷.

Η Μαριέττα Κόντου χρησιμοποιεί γλώσσα απλή, λιτή και κατανοητή προς τον μικρό αναγνώστη και έναν λόγο διαυγή και αναλυτικό, ώστε να κάνει το βιβλίο της ευανάγνωστο. Επιλέγει κυρίως το πρώτο πρόσωπο στην αφήγηση της, δίνοντας προσωπικό τόνο και οικειότητα στην ιστορία και προβάλλοντας εντονότερα τις σκέψεις της μικρής ηρωίδας στον αναγνώστη.

Το ύφος στο βιβλίο της Κόντου είναι απλό και λιτό λόγω της χρήσης του καθημερινού λεξιλογίου. Είναι εξομολογητικό λόγω του πρώτου προσώπου που χρησιμοποιείται στην αφήγηση αλλά και των παρελθοντικών χρόνων, ζωντανό και γλαφυρό. Θα μπορούσε, επίσης, να χαρακτηριστεί χαλαρό λόγω της αφήγησης αρκετών περιττών στοιχείων που δίνουν την ιδέα ότι πρόκειται για έναν λόγο της στιγμής, χωρίς να έχει προμελετηθεί. Ενώ η ιστορία και τα γεγονότα που αφηγείται η ηρωίδα προσδίδουν έναν δραματικό τόνο.

Κεντρικός ήρωας του βιβλίου είναι η Νουρ, μία μικρή πρόσφυγας από τη Δαμασκό που παίρνει μαζί με την αδερφή της και την γάτα της, Κιταμπάν, τον δύσκολο αυτό δρόμο. Ως δευτερεύοντες ήρωες παρουσιάζονται η Καλίντα, η αδερφή της, οι γονείς της Νουρ, η γάτα της, Κιταμπάν, η καλύτερη της φίλη, Γιασμίν, ο Μύρωνας, οι δύο εθελόντριες που βρήκαν την Κιταμπάν, ο προπονητής της Νουρ, Κλάους, οι συναθλητές και φίλοι της (Καρίμ, Λαλέχ, Μακένα).

Πρωταγωνίστρια στο βιβλίο της Κόντου είναι η μικρή Νουρ. Από τον τίτλο δεν φαίνεται ο κεντρικός ήρωας της ιστορίας, όμως, αυτός γίνεται αμέσως αντιληπτός, μόλις ξεκινά η αφήγηση. Η Νουρ είναι μία μικρή πρόσφυγας, η οποία μαζί με τη μικρή της αδερφή, Καλίντα, ανήκουν στην κατηγορία των ασυνόδευτων παιδιών. Από μία τόσο μικρή ηλικία καλούνται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και τους

65. Βλ. Μένη Δ. Κανατσούλη, *ό.π.*, σσ. 32- 33.

66. Βλ. Gerard Genette, *ό.π.*, σσ. 320- 321.

67. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 316.

γονείς τους. Αφήνουν πίσω τους την ξέγνοιαστη παιδική ηλικία και ενηλικιώνονται απότομα, προκειμένου να παλέψουν για μία καλύτερη και ασφαλέστερη ζωή.

Η Νουρ είναι τόσο δεμένη με τον τόπο της, που κατά την διάρκεια του δύσκολου ταξιδιού με τη βάρκα προς την Ελλάδα, τον νοσταλγεί και υπόσχεται να γυρίσει κάποια στιγμή σε αυτόν. Παρατηρείται, επομένως, ότι πρόκειται για ένα ευαίσθητο παιδί που αποχωρίστηκε την χώρα του και τους δικούς του παρά τη θέλησή του.

Ωστόσο, είναι ένα παιδί - αγωνιστής με πείσμα, καθώς αναλαμβάνει την ευθύνη να κολυμπήσει τραβώντας την βάρκα προς την ακτή, ώστε να φτάσουν σώοι και ασφαλείς όλοι όσοι ήταν επιβιβασμένοι. Θεωρεί τον εαυτό της υπεύθυνο για τη ζωή των ανθρώπων αυτών και δεν ησυχάζει μέχρι να κατέβει μέχρι και ο τελευταίος επιβαίνοντας από τη βάρκα. Έχει δώσει υπόσχεση, άλλωστε, να βοηθάει όσους χρειάζονται τη βοήθεια της και θέλει να την κρατήσει.

Η χώρα της, η γειτονιά της, το σπίτι της, το δωμάτιο της και η οικογένειά της είναι οι σκέψεις που την κάνουν να παίρνει κουράγιο για να συνεχίζει. Αναπολεί τα αγαπημένα της πράγματα και την καθημερινότητά της και διαρκώς καταλήγει στο πιο σταθερό πράγμα της ζωής της, το κομμάτι που αγάπησε περισσότερο από κάθε άλλο, το κολύμπι.

Αυτό που την ενθουσίασε στην κολύμβηση είναι ο συνδυασμός της κίνησης, της ελευθερίας και της αρμονίας («Δεν με απογοήτευσε ποτέ. Ή σχεδόν ποτέ. Είχε την κίνηση, την αρμονία και την ελευθερία που λαχταρούσα - αυτή η ίδια που με κάνει να σπρώχνω τώρα μία βάρκα-») ⁶⁸. Δεν είναι παιδί που επιδιώκει την νίκη. Το κολύμπι της δημιουργεί ένα αίσθημα πληρότητας και την ανάγκη εξερεύνησης ενός νέου κόσμου, μίας νέας χώρας, που θέλει να την κατακτήσει με σεβασμό στους κανόνες, την ιστορία και τους κατοίκους της.

Σαν παιδί, έχει δημιουργήσει με τη φαντασία του και την αθωότητα του έναν δικό του κόσμο, την Κολυμβησία, έναν κόσμο θαλάσσιο, νερένιο και ειρηνικό. Μία φανταστική χώρα που υπάρχουν όλα αυτά που αγαπά, όπως είναι το νερό και όλα όσα έχει στερηθεί από τον πόλεμο ως παιδί, την ασφάλεια και την ειρήνη.

Ο πόλεμος, όμως, δεν της πήρε μόνο αυτά. Από μικρή ηλικία ένιωσε την απώλεια, όταν η αγαπημένη της παιδική φίλη, με την οποία μοιράζεται τα πάντα, εγκαταλείπει τη Δαμασκό μαζί με την οικογένειά της, για να ξεφύγει από τη σκληρότητα του

68. Βλ. Μαριέττα Κόντου, *ό.π.*, σ. 22.

πολέμου. Βρίσκεται, έτσι, ξαφνικά χωρίς τη συντροφιά των παιδικών της χρόνων, κάτι που την κάνει να νιώθει μοναξιά, λύπη και στενοχώρια.

Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα, τα αισθήματα του φόβου και της ανασφάλειας γίνονται εντονότερα. Είναι πλέον έκδηλα ακόμα και στα μάτια των γονέων της που μέχρι τότε εμπιστευόταν απόλυτα. Μεγάλο πλήγμα αποτελεί και ο βομβαρδισμός του σχολείου της, που πήρε μαζί του τις αναμνήσεις της. Χάνει σιγά σιγά τα στηρίγματά της, καθώς πολλά αγαπημένα της πρόσωπα πεθαίνουν και κάνουν τον πόνο και την αγωνία της να κορυφώνονται. Αρχίζει να νιώθει ξένη στην ίδια της τη χώρα.

Είναι ένα παιδί ευαίσθητο με ιδιαίτερη αδυναμία στην καλύτερή της φίλη, Γιασμίν, και στην γάτα της, Κιταμπάν. Η αδυναμία αυτή γίνεται φανερή από το γεγονός πως φεύγοντας παίρνει μαζί της τη φωτογραφία της φίλης της αλλά και την ίδια την Κιταμπάν, την οποία μόλις χάνει στην Λέσβο κινητοποιείται αμέσως για την εύρεσή της. Η Κιταμπάν είναι ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής της και της καρδιάς της και η εξαφάνισή της είναι ένα μεγάλο πλήγμα γι' αυτή («Η Καλίντα, ο Μύρωνας και εγώ τη φωνάξαμε παντού, ψάξαμε κάτω από όλες τις καλές γατίσιες κρυψώνες και αρνηθήκαμε να φάμε και να πιούμε αν δεν την βρίσκαμε.»)⁶⁹.

Δεν σταματάει, ωστόσο, τον αγώνα της για τον τελικό της προορισμό και για μία καλύτερη ζωή. Είναι πεισματάρικη και γνωρίζει πως έχει ως στήριγμα την αδερφή της, Καλίντα. Η Νουρ, έχοντας φτάσει πλέον στο Βερολίνο, ωρίμασε, καθώς έπειτα από ένα τόσο μεγάλο ταξίδι, σε τόσες πολλές χώρες, έχει καταφέρει να ξεχωρίζει ποιοι άνθρωποι γύρω της χαμογελούν αληθινά και ποιοι ψεύτικα. Σκέφτεται, όμως, και αναγνωρίζει το γεγονός πως αν και η ίδια βρισκόταν στη θέση αυτών των ανθρώπων και κάποιοι ξένοι έρχονταν στην χώρα της, ίσως και η ίδια να είχε μία πιο σκληρή και δύσπιστη συμπεριφορά απέναντι τους.

Σαν χαρακτήρα η αθωότητα και η ελπίδα είναι χαρακτηριστικά που ακολουθούν τη Νουρ. Ονειρεύεται και ελπίζει κάποια μέρα να γίνει πιλότος και να γνωρίσει νέους κόσμους και πολιτισμούς. Της αρέσει να πετά και να νιώθει ελεύθερη. Θέλει να ταξιδέψει και να δει νέα πράγματα, να συναναστραφεί με άλλους ανθρώπους, ανταλλάσσοντας ιδέες, όνειρα και απόψεις.

Το τωρινό της ταξίδι, βέβαια, από την Δαμασκό μέχρι το Βερολίνο, δεν θυμίζει σε τίποτα τα όσα ονειρεύεται. Το ταξίδι αυτό είναι γεμάτο ανασφάλεια, αγωνία και φόβο

69. Βλ. Μαριέττα Κόντου, *ό.π.*, σσ. 43- 44.

για την τύχη την δική της και της αδερφής της. Είναι γεμάτο απώλεια και στενοχώρια, διότι αγαπημένα πρόσωπα μένουν πίσω. Ένα ταξίδι που την κάνει να νιώθει άσχημα, διότι θεωρεί τον εαυτό της ξένο και ανεπιθύμητο.

Η Νουρ, βέβαια, είναι από τους αρκετά τυχερούς ανθρώπους που βρίσκονται σε μία τέτοια κατάσταση προσφυγιάς. Μπορεί να πέρασε όλες αυτές τις δυσκολίες στην ζωή της, αλλά το τέλος ήταν αίσιο για αυτή. Οι γονείς κατάφεραν να βρεθούν κοντά σε εκείνη και την αδερφή της στο Βερολίνο, ενώ ο Μύρωνας της έστειλε και την γάτα της.

Γνώρισε, επίσης, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού πραγματικούς φίλους, όπως ο Μύρωνας, η οικογένειά του και ο προπονητής της, Κλάους, που την έκαναν να καταλάβει ότι υπάρχουν παντού πατρίδες και άνθρωποι φιλόξενοι και την βοήθησαν στις δυσκολίες που περνούσε στις ξένες αυτές χώρες. Ανθρώπους και πατρίδες που εκτιμάει και ευγνωμονεί, γιατί την έκαναν να νιώσει ευπρόσδεκτη. Με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύεται, λοιπόν, η ευγένεια και το ήθος του χαρακτήρα της.

Τέλος, της δίνεται μία πολύ μεγάλη ευκαιρία, καθώς έχει τη δυνατότητα να συμμετάσχει στους Ολυμπιακούς αγώνες του Ρίο το 2016 με την ομάδα των προσφύγων. Με την επιμονή της στο όνειρό της, τη συνεχή προσπάθεια να γίνει καλύτερη και τη μεγάλη της αγάπη στην κολύμβηση, τα καταφέρνει. Ο ενθουσιασμός, η χαρά και η ευτυχία της χτυπούν την πόρτα.

Η συναναστροφή με τους υπόλοιπους συναθλητές- πρόσφυγες της δίνει ταυτόχρονα την δυνατότητα να γνωρίσει και άλλους ανθρώπους, πατρίδες και ιστορίες. Η Νουρ δείχνει μεγάλη προσοχή και ενδιαφέρον για τον καθένα από αυτούς και μαγεύεται από όσα ακούει. Δείχνει παράλληλα και μεγάλο σεβασμό για κάθε έναν από τους συναθλητές της αλλά και κατανόηση για όσες δυσκολίες πέρασαν στη ζωή τους, αφού και η ίδια βρέθηκε σε μία παρόμοια κατάσταση. Παρουσιάζεται, επίσης, πολύ κοινωνική, καθώς κατευθείαν δημιουργεί νέες φίλες, ανταλλάσει απόψεις και συζητά τις τεχνικές και τους κανόνες των αθλημάτων τους.

Βγαίνοντας όλοι μαζί στο στάδιο, τα συναισθήματα της Νουρ είναι ανάμεικτα. Από τη μία νιώθει περίεργα, διότι η σημαία των προσφύγων, για την οποία αγωνίζεται, δεν αντιπροσωπεύει μία χώρα αλλά μία κατάσταση που δεν επέλεξε η ίδια και δεν γνωρίζει αν πρέπει να είναι περήφανη γι αυτή («Και σκέφτηκα: «Μα δεν είναι χώρα, ούτε πατρίδα το να είσαι πρόσφυγας»). Είναι μία κατάσταση που δεν την επέλεξε

αλλά μου συνέβη και δεν ήξερα αν έπρεπε να αισθάνομαι περήφανη γι' αυτό»⁷⁰. Από την άλλη νιώθει χαρά και ευτυχία, επειδή κατάφερε να πραγματοποιήσει το όνειρό της και να συμμετάσχει στους αγώνες, αλλά και γιατί βλέπει πως ο κόσμος τους χειροκροτεί την ώρα της εισόδου, επιβραβεύοντας το γεγονός πως κατάφεραν να επιβιώσουν και να ευτυχίσουν μέσα από μία τόσο δύσκολη κατάσταση.

Η ηρωίδα της Κόντου, λοιπόν, έρχεται σε σύγκρουση με την κοινωνία⁷¹. Βλέπει το σκληρό πρόσωπο των ανθρώπων σε όλες τις χώρες που διανύει κατά την διάρκεια του ταξιδιού της και αναγκάζεται να χτίσει και να αναπτύξει μόνη της τις άμυνες της, προκειμένου να επιβιώσει, να ανταπεξέλθει και να φέρει εις πέρας με επιτυχία αυτό το δύσκολο ταξίδι, που δεν επέλεξε αλλά αναγκάστηκε να κάνει.

3.5 «Ο Αντίλ έχει πατρίδα»

Στο «ο Αντίλ έχει πατρίδα» η εστίαση είναι εσωτερική, δηλαδή ο αφηγητής γνωρίζει ακριβώς όσα και ο ήρωας⁷². Υπάρχει, λοιπόν, η οπτική γωνία ενός περιορισμένου παντογνώστη αφηγητή, με αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο. Η συγγραφέας- αφηγήτρια προτιμά να δει κάθε δράση και σκέψη μέσα από τα μάτια ενός ήρωα. Συνήθως, στην παιδική λογοτεχνία ο ήρωας αυτός είναι ο πρωταγωνιστής, στην προκειμένη περίπτωση ο Αντίλ. Ο αφηγητής παρουσιάζει μόνο ότι ο χαρακτήρας αυτός βλέπει, ακούει, αισθάνεται και πιστεύει⁷³. Έχουμε, επομένως, έναν ετεροδιηγητικό αφηγητή, ο οποίος δεν συμμετέχει στα γεγονότα της ιστορίας⁷⁴.

Η Εύη Τσιτιρίδου χρησιμοποιεί στο βιβλίο της μία γλώσσα απλή και λιτή, που, όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις ίσως το παιδί να χρειαστεί τη βοήθεια κάποιου ενήλικα προκειμένου να την κατανοήσει (π.χ. ανακούκουρδα, αναδεύονταν, συγκατάνευσε, αεικίνητο). Ο λόγος της αποτελείται από μικρές περιόδους, φορτίζοντας, με τον τρόπο αυτό, το κείμενο συναισθηματικά και δίνοντας μεγαλύτερη ένταση. Ο λόγος της είναι αναλυτικός με την χρήση πολλών επιθετικών προσδιορισμών, που ομορφαίνουν την αφήγηση.

70. Βλ. Μαριέττα Κόντου, *ό.π.*, σ. 69.

71. Βλ. Rebecca J. Luckens, *ό.π.*, σ. 68.

72. Βλ. Μπάμπης Δερμιτζάκης, *Αφηγηματικές τεχνικές, Ελληνική Πεζογραφία και Δραματουργία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2000, σ. 211.

73. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 437.

74. Βλ. Gerard Genette, *ό.π.*, σσ. 320- 321.

Επιλέγει να αφηγηθεί την ιστορία σε τρίτο πρόσωπο, χρησιμοποιώντας έτσι έναν αντικειμενικό παρατηρητή με επισημάνσεις γενικώς αποδεκτές. Μόνο στους διαλόγους η Τσιτιρίδου χρησιμοποιεί το πρώτο πρόσωπο, δίνοντας έναν εξομολογητικό και προσωπικό τόνο στα σημεία αυτά του κειμένου.

Με τις παραπάνω επιλογές η συγγραφέας καθιστά το ύφος της αφήγησης απλό, λιτό, γλαφυρό, καθώς υπάρχει ευρεία χρήση επιθέτων και εικόνων με περίτεχνη περιγραφή, που το κάνει πιο πλούσιο και από παραστατικό. Είναι λυρικό, εφόσον υπάρχει ωραία εικονοποιία και ποιητική λειτουργία του λόγου. Έχει ζωντάνια, η οποία επιτυγχάνεται με τη χρήση των διαλόγων αλλά και της αναλυτικής σύνταξης.

Κεντρικός ήρωας του βιβλίου είναι ο μικρός Αντίλ. Όπως φαίνεται και από τον τίτλο του βιβλίου, ο Αντίλ είναι μόνος και κύριος πρωταγωνιστής. Ως δευτερεύοντες ήρωες παρουσιάζονται ο παππούς του Αντίλ, Αζίζ, η μητέρα του, Άμαλ, το λαμπερό Πεφταστέρι, η Γοργόνα Θάλασσα, ο ταξιδιάρης Άνεμος, η Καμήλα δρομάδα.

Η επιλογή που κάνει η συγγραφέας για το όνομα του βασικού ήρωα της ιστορίας, Αντίλ, καθώς και των δευτερευόντων, του παππού Αζίζ και της μητέρας Άμαλ, δεν είναι τυχαία. Σύμφωνα με τη Nikolajeva⁷⁵, οι συγγραφείς επιλέγουν τα ονόματα των ηρώων τους, ώστε να είναι αποκαλυπτικά για την ταυτότητα τους. Η ίδια η Τσιτιρίδου, μάλιστα, τονίζει τη σημασία των παραπάνω ονομάτων στο τέλος της ιστορίας ως ένα ξεχωριστό επιπλέον στοιχείο της ιστορίας. Όπως, λοιπόν, αναφέρει το όνομα Αντίλ σημαίνει δίκαιος, ενώ τα ονόματα Αζίζ και Άμαλ σημαίνουν σοφός και ελπίδα αντίστοιχα.

Το μικρό αγόρι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον τόπο του μαζί με την οικογένειά του και να αναζητήσει μία καλύτερη τύχη. Καθισμένο έξω από την σκηνή που διαμένει προς το παρόν, αναπολεί όσα άφησε πίσω του και νιώθει νοσταλγία, μελαγχολία και στενοχώρια. Δείχνει τη μεγάλη αγάπη που έχει για τον τόπο του, αφού η καρδιά του σφίγγεται όταν τον θυμάται, παρόλο που τώρα πια βρίσκεται ασφαλής σε μία νέα χώρα («Ο Αντίλ έστρεψε τα μάτια στον ουρανό. Συλλογιζόταν όσα είχε αφήσει πίσω του κι η καρδιά του σφιγγόταν και στέναζε.»)⁷⁶.

Την αγάπη του, όμως, εκφράζει και για τον σοφό παππού του, Αζίζ, ο οποίος πέθανε στο μακρύ ταξίδι της προσφυγιάς και τον συμβουλεύει, ως όραμα πια, πως

75. Βλ. Maria Nikolajeva, *The Rhetoric of character in children; s literature*, εκδ. Scarecrow Press, Μέριλαντ 2002, σσ. 268- 270.

76. Βλ. Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου, *ό.π.*, σ. 8.

πατρίδα του είναι εκεί που ανθίζει το χαμόγελό του. Πρόκειται, συνεπώς, για ένα ευαίσθητο αγόρι που η ζωή πήρε μακριά του βίαια τους αγαπημένους του ανθρώπους και την μέχρι τότε καθημερινότητα του.

Όταν τα τέσσερα πλάσματα εμφανίζονται μπροστά στον μικρό Αντίλ, προκειμένου να του προτείνουν τέσσερις νέες διαφορετικές πατρίδες, τα συναισθήματα του διαρκώς εναλλάσσονται. Αρχικά δείχνει εντυπωσιασμένο και έκπληκτο από τις διάφορες λάμπεις που βγάζει το Πεφταστέρι, καθώς και από τα έντονα χρώματα και το πλήθος των θαλάσσιων ζώων και φυτών, που κουβαλάει η Γοργόνα Θάλασσα στην ουρά της. Στην συνέχεια, φαίνεται αμήχανος, φοβισμένος και γεμάτος αγωνία απέναντι στον ορμητικό ταξιδιάρη Άνεμο, ενώ, τέλος, δείχνει συγκινημένο από την πρόταση της δρομάδας Καμήλας.

Παρόλα αυτά τα θαυμαστά πράγματα που του συμβαίνουν και που ούτε ο ίδιος δεν μπορεί να πιστέψει, παραμένει ψύχραιμος και αρνείται κάθε πρόταση, δείχνοντας, ωστόσο, και εκφράζοντας την ευγένειά του, τον σεβασμό και την ευγνωμοσύνη προς τα παραπάνω πρόσωπα («-Σ' ευχαριστώ αγαπημένο Καράβι της Ερήμου, με συγκινεί η καλοσύνη σου. Αλλά φοβάμαι την έρημο. Θέλει μεγάλη υπομονή, επιμονή και δεξιότητες για να τη διασχίσεις. Κι εγώ είμαι μόνο ένα μικρό αγόρι.»)⁷⁷.

Γνωρίζει πως είναι ακόμα μικρός και όλα αυτά τα ταξίδια είναι μάλλον επικίνδυνα για εκείνον, για αυτό και αρνείται ευγενικά τις προσφορές και των τεσσάρων ηρώων. Η ηλικία του τού δημιουργεί δικαιολογημένα το αίσθημα του φόβου για το άγνωστο και για τα μακρινά ταξίδια μέσα σε ακραίες καταστάσεις, αλλά και της μοναξιάς, αφού θα βρίσκεται μακριά από την οικογένειά του.

Όταν η μητέρα του Αντίλ τον αναζητά ανήσυχη, ο μικρός ήρωας τρέχει προς το μέρος της και μπαίνει στην αγκαλιά της με λαχτάρα. Αισθάνεται για πρώτη φορά μέσα στην ιστορία την ασφάλεια και την ανακούφιση. Τα μάτια του λάμπουν και από ευχαρίστηση χαμογελά. Συνειδητοποιεί, τότε, πως ο παππούς του είχε δίκιο και πλέον πατρίδα του είναι αυτή η σκηνή που μένει με την μητέρα του. Καταλαβαίνει ότι, όπου και αν βρίσκεται, όταν έχει δίπλα τη μητέρα του, θα υπάρχει ελπίδα («Έχεις δίκιο παππού, σκέφτηκε ο Αντίλ. Πατρίδα είναι εκεί όπου μπορεί ν' ανθίσει το χαμόγελό

77. Βλ. Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου, *ό.π.*, σ. 24.

μας. Και για μένα πατρίδα, αυτή τη στιγμή, είναι το αντίσκηνο που στεγάζει την αγκαλιά της μαμάς μου. Όσο την έχω, όπου κι αν βρεθώ, έχω πατρίδα. Γιατί έχω και ελπίδα»⁷⁸.

Όλα τα παραπάνω, λοιπόν, δείχνουν ένα παιδί που έχει περάσει δύσκολα στη ζωή του. Νοσταλγεί την πατρίδα που άφησε πίσω και μελαγχολεί όταν συλλογίζεται τους αγαπημένους που έχασε. Νιώθει έκπληξη και ενθουσιασμό, καθώς, όμως, και φόβο και αμηχανία προς το άγνωστο, πράγμα που δικαιολογείται από το νεαρό της ηλικίας του. Παρουσιάζεται ως ένα ώριμο παιδί που αντιλαμβάνεται τις δυνατότητες του και κάνει σοφές και δίκαιες επιλογές για τη ζωή του. Δεν παύει, ωστόσο, να είναι ένα παιδί, ένα ευαίσθητο αγόρι που έχει ανάγκη την μητρική αγκαλιά για να συνεχίζει να ελπίζει.

Επομένως, η επιλογή των ονομάτων από την Τσιτιρίδου είναι συμβολική και πετυχημένη. Ο Αντίλ παρουσιάζεται δίκαιος, αφού είναι τελικά σε θέση να κρίνει τις δυνατότητες και τις ικανότητες του. Ο παππούς του, Αζίζ, αποδεικνύεται τελικά σοφός, καθώς η συμβουλή που έδωσε στον Αντίλ κρίνεται σωστή. Και, τέλος, η μητέρα του, Άμαλ, αποτελεί τελικά την μόνη και σίγουρη πηγή ελπίδας για τον μικρό ήρωα.

Ανάλογη με την εναλλαγή των χώρων και των σκηνικών, που γεννιούνται στην αφήγηση, είναι και η συναισθηματική φόρτιση του ήρωα. Ξεκινώντας από το εξωτερικό της σκηνής που βρίσκεται απέναντι από ένα χωρίο, είναι νύχτα, επικρατεί απόλυτη ησυχία και το αγόρι κάθεται σκεπασμένο με μία κουβέρτα, στοιχεία που ευνοούν στην απότομη εμφάνιση των τεσσάρων προσώπων, τα συναισθήματα του Αντίλ μεταβάλλονται συνεχώς.

Άλλοτε με το λαμπερό φως από το Πεφταστέρι, άλλοτε με την αργή, παραπονιαρική μελωδία της Γοργόνας Θάλασσας, άλλοτε με το βουητό του γοργού Ανέμου, άλλοτε με τα πολύχρωμα ρούχα της Καμήλας δρομάδας, το σκηνικό είτε φωτίζεται είτε γεμίζει με διάφορους ήχους. Είναι, λοιπόν, αυτονόητο μέσα σε όλες αυτές τις εναλλαγές του σκηνικού να υπάρχουν και διάφορες εναλλαγές των συναισθημάτων και των αντιδράσεων του ήρωα.

Άρα ο μικρός Αντίλ από εκεί που είναι ήρεμος και μελαγχολικός γίνεται έκπληκτος και ενθουσιώδης. Στη συνέχεια, με ψυχραιμία επανέρχεται και αντιμετωπίζει την κατάσταση λογικά. Αργότερα, βιώνει αισθήματα φόβου αγωνίας και αμηχανίας μέχρι να επιστρέψει τελικά και πάλι στο αρχικό σκηνικό, όπου επικρατεί το σκοτάδι και η

78. Βλ. Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου, *ό.π.*, σ. 26.

ηρεμία της νύχτας, για να νιώσει την ασφάλεια, την στοργή και την ελπίδα που του προσφέρει η μητρική αγκαλιά.

Στο βιβλίο της Τσιτιρίδου ο μικρός ήρωας βιώνει την σύγκρουση με τον ίδιο του τον εαυτό⁷⁹. Μία εσωτερική σύγκρουση στην οποία υπάρχουν ηθικής φύσεως διλήμματα και εσωτερικές διαμάχες που συνδέονται συνήθως άμεσα με την ωρίμανση του χαρακτήρα του μικρού Αντίλ.

3.6 «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους»

Στο βιβλίο της Σοφίας Πανίδου η εστίαση είναι εσωτερική, δηλαδή ο αφηγητής γνωρίζει όσα και ο ήρωας. Έχουμε έναν περιορισμένο αφηγητή και μία περιορισμένη θέαση των πραγμάτων, με την αφήγηση να πραγματοποιείται σε πρώτο πρόσωπο⁸⁰. Ο αναγνώστης ζει τη δράση και αισθάνεται τα συναισθήματα των ηρώων, όπως τα βιώνει και τα εξιστορεί ο πρωταγωνιστής⁸¹. Η συγγραφέα επιλέγει την παρουσίαση των γεγονότων μέσα από τα μάτια και των δύο ηρώων, προκειμένου να εστιάσει και να αναδείξει τις αντιθέσεις των κόσμων τους. Ο αφηγητής είναι ομοδιηγητικός, αφού συμμετέχει στα γεγονότα⁸².

Η Πανίδου χρησιμοποιεί μία πολύ απλή, λιτή και κατανοητή γλώσσα σε ένα πολύ μικρό σε έκταση κείμενο. Ο λόγος της είναι περιεκτικός, με απόλυτη σύνδεση και διάλογο μεταξύ του κειμένου και της εικόνας. Επιλέγει την αφήγηση σε πρώτο ενικό πρόσωπο, δίνοντας έναν εξομολογητικό και προσωπικό τόνο στο κείμενο και προσφέρει αμεσότητα και οικειότητα, ενώ οι σκέψεις προβάλλονται εντονότερα στον αναγνώστη. Το καθημερινό λεξιλόγιο και ο μικροπερίοδος λόγος δημιουργούν ένα ύφος απλό, λιτό, οικείο και άμεσο για τον μικρό αναγνώστη.

Κεντρικοί ήρωες και εξίσου πρωταγωνιστές είναι τα δύο παιδιά, όπως μαρτυρά και ο τίτλος του βιβλίου, η Ζαχρά και ο Νικόλας. Ως δευτερεύοντες ήρωες παρουσιάζονται οι οικογένειές των δύο παιδιών, και πιο συγκεκριμένα οι γονείς τους.

Ένας από τους δύο πρωταγωνιστικούς ρόλους του βιβλίου είναι η μικρή Ζαχρά. Η ζωή της μικρής ηρωίδας παρουσιάζεται κυρίως μέσα από τις εικόνες του βιβλίου, που

79. Βλ. Rebecca J. Luckens, *ό.π.*, σ. 66.

80. Βλ. Μένη Δ. Κανατσούλη, *ό.π.*, σσ. 32- 33.

81. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 416.

82. Βλ. Gerard Genette, *ό.π.*, σσ. 320- 321.

έρχονται να συμπληρώσουν τον μικροπερίοδο λόγο της αφήγησης. Η ιστορία της εκτυλίσσεται σταδιακά, με τα γεγονότα να απεικονίζονται στην αριστερή, κάθε φορά, σελίδα του βιβλίου. Στη δεξιά παρατίθενται σε αντιδιαστολή τα γεγονότα της ζωής του Νικόλα.

Στην πρώτη εικόνα, η ζωή της Ζαχρά παρουσιάζεται ίδια με τη ζωή όλων των άλλων παιδιών. Είναι ένα παιδί που πηγαίνει στο σχολείο και κάθε βράδυ ετοιμάζει την τσάντα του για την επόμενη μέρα. Ένα παιδί που έχει την ανάγκη και το δικαίωμα να μορφωθεί.

Στη συνέχεια, εμφανίζεται στην τάξη μαζί με τους συμμαθητές της να συμμετέχει στο μάθημα και να φαίνεται χαρούμενη, γεγονός που ίσως δηλώνει πως το σχολείο και το μάθημα είναι μία ευχάριστη ενασχόληση για αυτή. Στην τρίτη εικόνα, η Ζαχρά και η οικογένειά της γευματίζουν. Το τραπέζι τους είναι φτωχικό και δεν υπάρχει μεγάλη ποικιλία, δείχνοντας έτσι πως πρόκειται για μία οικογένεια χωρίς μεγάλη οικονομική άνεση. Ωστόσο, για ακόμα μία φορά, η Ζαχρά εμφανίζεται χαμογελαστή και ευτυχισμένη.

Στην επόμενη εικόνα, το ήρεμο σκηνικό που επικρατεί στις τρεις προηγούμενες εικόνες αλλάζει. Το βράδυ, την ώρα που η οικογένεια πηγαίνει για ύπνο, έξω από το σπίτι έχει ξεσπάσει φωτιά, λόγω των βομβαρδισμών. Η Ζαχρά βρίσκεται στο δωμάτιο της και η μητέρα της προσπαθεί να την καθησυχάσει. Το μικρό κορίτσι παρουσιάζεται ανήσυχο και φοβισμένο μέσα στην άγρια κατάσταση που βιώνει. Όπως και κάθε παιδί εμφανίζεται ευαίσθητο και ευάλωτο συναισθηματικά απέναντι στο σκληρό πρόσωπο του πολέμου. Ένα παιδί που έχει ανάγκη την προστασία της οικογένειας.

Αργότερα, όταν τα παιδιά πρέπει να αποχαιρετήσουν το σχολείο, στην εικόνα της Ζαχρά η ερημιά και η καταστροφή κυριαρχούν. Το σχολείο έχει υποστεί πολλές φθορές από τους συνεχείς βομβαρδισμούς και δεν αποτελεί πλέον ασφαλή χώρο για τα παιδιά. Το γεγονός αυτό δηλώνει πως το δικαίωμα της εκπαίδευσης αφαιρείται απότομα και με σκληρό τρόπο, καθώς τα σχολεία δεν είναι σε θέση να φιλοξενήσουν και να στεγάσουν τους μαθητές. Η Ζαχρά, μαζί με τους άλλους μαθητές του σχολείου, αναγκάζεται να εγκαταλείψει το σχολείο της και την ελπίδα για μόρφωση.

Εκτός, όμως, από το σχολείο, η μικρή ηρωίδα αναγκάζεται να εγκαταλείψει μαζί με την οικογένειά της και το σπίτι της. Στην εικόνα παρατηρείται η οικογένεια να κουβαλά κάποια λιγоста υπάρχοντα και να αφήνει το σπίτι, το οποίο κατά πάσα

πιθανότητα, όπως φαίνεται από τα χρώματα του κόκκινου και του μαύρου που βρίσκονται πίσω από την οικογένεια, έχει τυλιχτεί στις φλόγες. Η Ζαχρά απορημένη και λυπημένη κοιτάει πίσω της τα συντρίμια και αποχαιρετά το σπίτι.

Στην επόμενη εικόνα, η οικογένεια είναι επιβιβασμένη σε μία βάρκα μαζί με άλλους πρόσφυγες. Όλους μαζί αγκαλιασμένοι εγκαταλείπουν την πατρίδα τους, αναζητώντας μία καλύτερη τύχη. Μόνο η Ζαχρά βρίσκεται ακουμπισμένη στην άκρη της βάρκας απλώνοντας το χέρι προς την πατρίδα. Φαίνεται στενοχωρημένη που αφήνει τη χώρα της πίσω, επιθυμεί να γυρίσει σε αυτή και αγωνιεί πότε θα φτάσει στη στεριά.

Στην καινούρια χώρα, το σπίτι τους είναι τώρα μία σκηνή. Η οικογένεια αφήνει την άνεση του σπιτιού της και την μέχρι τότε καθημερινότητά της και αναγκάζεται να προσαρμοστεί στις νέες δύσκολες συνθήκες. Η στέγαση και η σίτιση τους δεν περνούν από το χέρι τους πια. Οι διάφοροι οργανισμοί και οι εθελοντές είναι αρμόδιοι για αυτό.

Το γεύμα τους δεν πραγματοποιείται οικογενειακά γύρω από το τραπέζι, αλλά περιμένουν στην ουρά για το συσσίτιο και μοιράζονται το φαγητό τους με τους άλλους πρόσφυγες. Κανένα ίχνος ευτυχίας δεν παρατηρείται πλέον στο πρόσωπο της Ζαχρά. Ακόμα και ο απαραίτητος εμβολιασμός γίνεται σε χώρους με όχι και τόσο ευχάριστο και φιλικό περιβάλλον, όπως είναι οι σκηνές και όχι σε ιατρεία σωστά εξοπλισμένα.

Στην προτελευταία εικόνα η Ζαχρά εμφανίζεται στη μόνιμη κατοικία της, ένα κοντέινερ. Με μεγάλη αγωνία, προσμονή και ανυπομονησία περιμένει τον πατέρα της να την οδηγήσει στο νέο της σχολείο. Μιλάμε, λοιπόν, για ένα παιδί που αγαπάει το σχολείο και επιθυμεί με λαχτάρα να μορφωθεί.

Περνώντας στην τελευταία εικόνα, η Ζαχρά βρίσκεται στη νέα της τάξη και κάθεται στο θρανίο της. Δίπλα της κάθεται ο Νικόλας. Οι ζωές των δύο παιδιών συναντιούνται στο τέλος του βιβλίου. Η Ζαχρά φαίνεται τώρα χαρούμενη, ευτυχισμένη και γεμάτη ελπίδα.

Η ηρωίδα παρουσιάζεται ως ένα παιδί που ζει στην πατρίδα του μία φυσιολογική και ήρεμη ζωή. Είναι ευτυχισμένο με την οικογένειά του, ακόμα και αν μην έχει την πολυτέλεια να ζήσει μία πλουσιοπάροχη ζωή. Αργότερα, όμως, η μικρή ηρωίδα έρχεται αντιμέτωπη με το σκληρό πρόσωπο του πολέμου, που την φοβίζει και την τρομάζει.

Εξαναγκάζεται από πολύ νεαρή ηλικία, λόγω των δύσκολων συνθηκών ζωής, να εγκαταλείψει το σπίτι και τη χώρα της και να προσφύγει σε μία νέα, προς αναζήτηση μίας καλύτερης τύχης. Στην νέα χώρα οι συνθήκες ζωής και πάλι, βέβαια, δεν είναι οι καλύτερες. Παρόλα αυτά της δίνεται η δυνατότητα να ζήσει και πάλι μία ειρηνική ζωή και να έχει το δικαίωμα της ιατρικής περίθαλψης και της μόρφωσης που της στέρησε ο πόλεμος.

Όλα αυτά δίνονται αντιθετικά με τη ζωή του Νικόλα. Από την αριστερή πλευρά του βιβλίου, την πλευρά της Ζαχρά, παρατηρείται μία δύσκολη ζωή για ένα μικρό παιδί, το οποίο αντιμετωπίζει πολλές κακουχίες για να παραμείνει στη ζωή, να μορφωθεί και να ζήσει χωρίς την αγωνία και τον φόβο του πολέμου. Αντίθετα, από τη δεξιά πλευρά, την πλευρά του Νικόλα, παρουσιάζεται μία ζωή ενός παιδιού, που ζει στη χώρα του ειρηνικά μαζί με την οικογένειά του και έχει μία όμορφη καθημερινότητα.

Ο Νικόλας δεν στερείται τίποτα από όσα χρειάζεται ένα παιδί, αλλά φαίνεται να έχει πολλά περισσότερα. Το αγόρι πηγαίνει σε ένα όμορφο σχολείο, γευματίζει με την οικογένειά του σε ένα πλουσιοπάροχο τραπέζι, πηγαίνει διακοπές και, κυρίως, δεν κινδυνεύει η ζωή του και δεν είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το σπίτι και τη χώρα του. Τέλος, δεν έχει τον φόβο και την αγωνία ενός πολέμου και η ζωή του κυλάει ομαλά.

Η αντίθεση ανάμεσα στις δύο ζωές γίνεται ακόμα πιο έντονη, όταν στην εικονογράφηση της Ζαχρά τα χρώματα που επικρατούν είναι πιο ψυχρά, πιο σκούρα και μουντά, κάτι που εντείνει το αρνητικό συναίσθημα, την καταστροφή, την αγωνία, τη θλίψη, τη δυστυχία.

Στην εικονογράφηση του Νικόλα, τα χρώματα είναι πιο θερμά, πιο έντονα και ζωηρά, δημιουργώντας έτσι μία ευχάριστη και χαρούμενη διάθεση. Μόνο στην τελευταία εικόνα και στις δύο σελίδες επικρατούν τα χρώματα της εικονογράφηση του Νικόλα, καθώς και τα δύο παιδιά συναντιούνται στην χώρα του, δίνοντας έτσι την ελπίδα ότι η ζωή της Ζαχρά αρχίζει να αποκτά και αυτή όλα όσα απολαμβάνει το αγόρι και η ίδια έχει στερηθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Σύγκριση βιβλίων

Αφού μελετήσαμε τα έξι αυτά βιβλία σε όλο τους το φάσμα και κυρίως στον ρόλο και την παρουσία των ηρώων - προσφύγων, θα επιχειρήσουμε, στο κεφάλαιο που ακολουθεί, να συγκρίνουμε τα συμπεράσματα, στα οποία καταλήξαμε για τους έξι διαφορετικούς ήρωες, τις έξι διαφορετικές ιστορίες, τις έξι διαφορετικές συγγραφείς.

Ο Αμίρ, ο Φάρις, ο Αντίλ, η Ζαχρά, η Νουρ και η Αϊσέ είναι τα παιδιά - πρόσφυγες των ιστοριών μας. Παιδιά που δεν έχουν καμία σχέση μεταξύ τους, παιδιά που προέρχονται από διαφορετικές χώρες, διαφορετικές οικογένειες και διαφορετικές ζωές. Ωστόσο, οι έξι αυτοί ήρωες βίωσαν κάποιες παρόμοιες συνθήκες, γεγονός που τους κάνει να έχουν, εκτός από διαφορές, και αρκετές ομοιότητες. Τις ομοιότητες αυτές, αλλά και τις διαφορές τους, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε και να επισημάνουμε. Να συγκρίνουμε πως κάθε παιδί αντέδρασε στα όσα βίωσε και βιώνει και ποια συναισθήματα γεννήθηκαν μέσα του.

Μετά τους ήρωες σειρά έχουν οι ιστορίες. Κάθε μία από τις έξι διαφορετικές ιστορίες μας έχει τον δικό της χαρακτήρα, που πλαισιώνεται, εκτός από το κείμενο, και με την κατάλληλη εικονογράφηση. Κάποιες από αυτές είναι αποκυήματα της φαντασίας των συγγραφέων και κάποιες άλλες στηρίζονται σε αληθινές διηγήσεις και γεγονότα, που αποτέλεσαν έμπνευση των συγγραφέων.

Ακόμα και οι ίδιες οι συγγραφείς φέρουν διαφορές στον τρόπο που χειρίζονται και που προσπαθούν να μεταδώσουν στα παιδιά το συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Όλα τα στοιχεία που επιλέγουν διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, από τα ονόματα των ηρώων τους, τον αφηγητή και την εικονογράφηση μέχρι και τον τρόπο που τοποθετεί την κοινωνία να αντιμετωπίζει τους ήρωες αυτούς. Στο κεφάλαιο που έπεται, λοιπόν, θα εστιάσουμε στα τρία αυτά ζητήματα και θα επιχειρήσουμε την σύγκριση των έξι λογοτεχνικών βιβλίων.

4.1 Σύγκριση ως προς τους κεντρικούς ήρωες

Συγκρίνοντας τα βιβλία αναφορικά με τον αριθμό των κεντρικών ηρώων τους παρατηρούμε ότι μοιράζονται ισόποσα σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία, στην οποία ο κεντρικός ήρωας είναι ένας και έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, ανήκουν τρία από τα έξι βιβλία. Το πρώτο είναι το «σκληρό καρύδι», με πρωταγωνίστρια την μικρή Αϊσέ, δεύτερο το «φτου ξελύπη», με πρωταγωνίστρια την Νουρ και τρίτο το «ο Αντίλ έχει πατρίδα», με πρωταγωνιστή τον μικρό Αντίλ.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα υπόλοιπα τρία βιβλία από όσα επιλέξαμε. Στην κατηγορία αυτή οι κεντρικοί ήρωες είναι δύο. Εδώ ανήκουν το «πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», με πρωταγωνιστές τον Αμίρ και τον σκύλο του Μαλίκ, που γίνονται αχώριστοι φίλοι, το «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους», με πρωταγωνιστές την Ζαχρά και τον Νικόλα και το «Χάρης και Φάρις», με πρωταγωνιστές τον Χάρη και τον Φάρις.

Από τα έξι βιβλία, που χρησιμοποιήσαμε συνολικά, μόνο τα δύο δεν αναφέρουν τους κεντρικούς ήρωες στον τίτλο τους, το βιβλίο της Ελένης Σβορώνου, «Σκληρό καρύδι» και το βιβλίο της Μαριέττας Κόντου, «φτου ξελύπη». Στο σκληρό καρύδι, ωστόσο, ο αναγνώστης μπορεί να καταλάβει πως ο τίτλος αναφέρεται στη μικρή Αϊσέ, η οποία αυτοχαρακτηρίζεται σκληρό καρύδι, καθώς θεωρεί τον εαυτό της έναν δυναμικό και όχι ευαίσθητο και ευάλωτο χαρακτήρα.

Το βιβλίο της Άννας Κοντολέων, «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», φανερώνει στον τίτλο του μόνο τον έναν από τους δύο κεντρικούς ήρωες, τον Αμίρ, που είναι ένα παιδί- πρόσφυγας. Ο ρόλος του Μαλίκ, όμως, μπαίνει στην ιστορία από την πρώτη κιάλας σελίδα της αφήγησης, στην πρώτη σειρά με κεφαλαία γράμματα. Η ιστορία ξεκινά με την φράση «Ο ΑΜΙΡ ΚΑΙ Ο ΣΚΥΛΟΣ».

Η συγγραφέας επιδιώκει, έτσι, να γνωστοποιήσει στον αναγνώστη πως ο ρόλος του σκύλου, Μαλίκ, είναι εξίσου σημαντικός στην εξέλιξη της ιστορίας, όσο εκείνος του Αμίρ. Παρ' όλα αυτά, τοποθετεί στον τίτλο μόνο το όνομα του Αμίρ, ίσως γιατί θέλει να κάνει τον αναγνώστη να εστιάσει στα γεγονότα της ζωής του συγκεκριμένου ήρωα. Τα βιβλία «Χάρης και Φάρις», «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους» και «ο Αντίλ έχει πατρίδα» αναφέρουν τους κεντρικούς τους ήρωες στον τίτλο.

Από τους κεντρικούς ήρωες, όμως, όλων των βιβλίων παιδιά- πρόσφυγες είναι η Αϊσέ, η Νουρ, ο Αντίλ, η Ζαχρά, ο Αμίρ και ο Φάρις. Τα περισσότερα από τα παιδιά

αυτά, ο Αμίρ, η Ζαχρά, ο Αντίλ και ο Φάρις, είναι απροσδιόριστης ηλικίας. Στην ιστορία της Αϊσέ, στο «Σκληρό καρύδι», δίνεται η ηλικία της. Η μικρή είναι, όπως η ίδια αναφέρει, εννιάμιση χρονών. Στο βιβλίο «Φτου ξελύπη», επίσης, αναφέρεται η ηλικία της Νουρ. Η πρωταγωνίστρια είναι δεκαεφτά χρονών.

Αναφορικά με το φύλο των παιδιών - προσφύγων παρατηρείται και πάλι μία ισορροπία μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Έχουμε, λοιπόν, τρία αγόρια, τον Αντίλ, τον Αμίρ και τον Φάρις, και τρία κορίτσια, την Αϊσέ, την Νουρ και την Ζαχρά.

Ανάμεσα σε αυτά τα έξι παιδιά τα τρία είναι ασυνόδευτα παιδιά - πρόσφυγες, καθώς οι γονείς τους είτε έμειναν πίσω στην πατρίδα είτε σκοτώθηκαν στον πόλεμο. Τα παιδιά που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι ο Φάρις, ο Αμίρ και η Νουρ. Τα υπόλοιπα τρία παιδιά, η Αϊσέ, ο Αντίλ και η Ζαχρά, έχουν μαζί τον έναν ή και τους δύο γονείς τους.

Όσον αφορά τα ασυνόδευτα παιδιά, ο Φάρις ήρθε στην νέα αυτή χώρα ολομόναχος, αφού οι γονείς του σκοτώθηκαν στον πόλεμο και τα αδέρφια του στρατολογήθηκαν. Ο Αμίρ ήρθε και αυτός μόνος του, καθώς ο πατέρας του σκοτώθηκε όταν ήταν και ο ίδιος πίσω στην πατρίδα, ενώ η μητέρα και ο μικρότερος αδερφός του έμειναν πίσω. Η Νουρ, τέλος, ταξιδεύει προς την νέα χώρα με τη μικρότερη αδερφή της Καλίντα αφήνοντας του γονείς της πίσω στην Δαμασκό. Στην περίπτωση της Νουρ, βέβαια, τα δύο κορίτσια στέκονται τυχερά και οι γονείς τους καταφέρνουν να τα συναντήσουν αργότερα στο Βερολίνο.

Από την άλλη πλευρά, στις ιστορίες, που τα παιδιά έκαναν αυτό το μακρύ ταξίδι με τη συνοδεία ενός ή και των δύο γονέων τους, παρατηρούμε πως η Αϊσέ έφτασε στην νέα χώρα με την συνοδεία της μητέρας και του μικρότερου αδερφού της, ενώ ο πατέρας έμεινε πίσω στην πατρίδα και η μικρή ηρωίδα προσεύχεται για την ζωή του. Η Ζαχρά, αντίθετα, έχει δίπλα της και τους δύο γονείς της, όπως μαρτυρά η εικονογράφηση. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Αντίλ, αφού αναφέρεται πως ο μικρός βγαίνει από την σκηνή αφήνοντας πίσω την υπόλοιπη οικογένεια.

Οι έξι κεντρικοί ήρωες - παιδιά βιώνουν ο καθένας την δική του ιστορία. Άλλες παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους και άλλες διαφορές. Η κάθε ιστορία δημιουργεί σε κάθε ένα από τα παιδιά - πρόσφυγες κάποια συναισθήματα και ψυχολογικές διακυμάνσεις. Τις περισσότερες φορές τα συναισθήματα που δημιουργούνται στους ήρωες έχουν πολλές ομοιότητες. Λίγες είναι οι φορές που σημειώνονται διαφοροποιήσεις.

Σε όλους τους ήρωες είναι έκδηλα τα συναισθήματα του φόβου και της αγωνίας. Όχι μόνο όσο ζουν στην πατρίδα τους στην εμπόλεμη κατάσταση που ξεσπά ή κατά την διάρκεια του μακρινού ταξιδιού μέχρι να φτάσουν στον προορισμό τους, αλλά και στην νέα χώρα παραμονής, όπου το μέλλον τους προμηνύεται δυσσιώνο. Στις ιστορίες της Νουρ, του Αμίρ, της Αϊσέ, του Φάρις και της Ζαχρά τα παραπάνω συναισθήματα γίνονται φανερά με το ξέσπασμα του πολέμου στην πατρίδα τους. Οι βομβαρδισμοί, οι πυροβολισμοί, οι καταστροφές και η απώλεια αγαπημένων προσώπων δημιουργούν στα παιδιά ανασφάλεια. Μόνο στον Αντίλ δεν υπάρχει αναφορά για το τι συνέβη πίσω στην πατρίδα του, ώστε να διαπιστώσουμε ποια ήταν τα συναισθήματα του τότε.

Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, ο φόβος και η αγωνία για την κατάληξή του σημειώνονται και πάλι στις ιστορίες της Νουρ, του Αμίρ και της Ζαχρά. Οι δύο πρώτοι πέρασαν ατελείωτες ώρες μέσα στην θάλασσα, παλεύοντας να φτάσουν στη στεριά και αγωνιώντας για τη ζωή τους. Η Ζαχρά, όπως φαίνεται από την εικονογράφηση, είχε ένα πιο ήπιο ταξίδι. Η αγωνία της, ωστόσο, είναι εμφανής όταν οι, επιβιβασμένοι στη βάρκα, συνταξιδιώτες της ταξιδεύουν αγκαλιασμένοι και προσεύχονται να πάνε όλα καλά.

Οι ιστορίες της Αϊσέ, του Φάρις και του Αντίλ δεν αναφέρονται στο ταξίδι των μικρών ηρώων προς την νέα χώρα. Η ανασφάλεια, όμως, είναι και στη ζωή των παιδιών αυτών ένα από τα κυρίαρχα συναισθήματα, ακόμα και όταν φτάνουν στον προορισμό τους. Τόσο οι άσχημες μνήμες, που δεν μπορούν να διαγράψουν, όσο και η άσχημη αντιμετώπιση που βιώνουν πολλές φορές από τους ανθρώπους στον νέο αυτόν τόπο γεννούν στα παιδιά αγωνία και φόβο για το μέλλον.

Στην περίπτωση αυτή πιο χαρακτηριστικές είναι οι ιστορίες της Νουρ, της Αϊσέ, του Φάρις, του Αμίρ και του Αντίλ. Τα παιδιά αγωνίζονται να επιβιώσουν, να βρουν μία νέα πατρίδα και να παραμείνουν τελικά σε αυτή, να γίνουν ευπρόσδεκτα και να πραγματοποιήσουν τους στόχους και τα όνειρα τους. Στην περίπτωση της Ζαχρά το συναίσθημα αυτό δεν παρατηρείται έντονα στην νέα χώρα.

Τα συναισθήματα της λύπης, της στενοχώριας, της απώλειας και της μοναξιάς κυριαρχούν σε όλες ανεξαιρέτως τις ιστορίες. Όλα τα παιδιά αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν όσα αγαπούσαν, τον τόπο τους, την καθημερινότητά τους, τους κοντινούς τους ανθρώπους. Νοσταλγούν όσα έχασαν ή άφησαν πίσω.

Η Ζαχρά εγκαταλείπει βίαια τη χώρα της μαζί με τους γονείς της, όταν ξεκινούν οι βομβαρδισμοί. Ο μικρός Αντίλ αναστενάζει σκεπτόμενος τα όσα άφησε πίσω στην πατρίδα. Νιώθει θλίψη που είναι μακριά και νοσταλγεί τον παππού του, ο οποίος πέθανε στο μακρύ προσφυγικό ταξίδι. Στην ιστορία της Νουρ υπάρχουν αρκετά σημεία όπου η μικρή ηρωίδα αισθάνεται την απώλεια, τη θλίψη και τη στενοχώρια. Όταν φεύγει από τη χώρα, αφήνοντας πίσω τους γονείς της χωρίς να ξέρει αν ποτέ θα βρεθούν ξανά κοντά της, όταν χάνει την γάτα της, Κιταμπάν, όταν, πίσω στην πατρίδα της, η φίλη της Γιασμίν εγκαταλείπει την χώρα και μένει μόνη της, όταν νιώθει ξένη στις χώρες που πέρα στο ταξίδι της και αντιμετωπίζεται σαν κλέφτρα. Τα γεγονότα αυτά της δημιουργούν συναισθήματα λύπης και μοναξιάς, αλλά και γεννούν μέσα της ένα κενό.

Η Αϊσέ, από την άλλη, αν και σαν χαρακτήρα παρουσιάζεται πιο σκληρή από τους ήρωες των άλλων βιβλίων, βιώνει τα συναισθήματα της στενοχώριας και της απώλειας όταν, στην αρχή της ιστορίας, οι συμμαθητές της κοροϊδεύουν τα παπούτσια που ήταν δώρο της πολυαγαπημένης της γιαγιάς, αλλά και στη συνέχεια, όταν συλλογίζεται πως φεύγοντας από την πατρίδα με την μητέρα και τον αδερφό της άφησε πίσω τον πατέρα της και προσεύχεται για την ζωή του.

Τέλος, στις ιστορίες των δύο αγοριών, του Φάρις και του Αμίρ, τα συναισθήματα της θλίψης, της απώλειας και της μοναξιάς είναι εντονότερα, ειδικά μέχρι ο καθένας από τους δύο να βρει την συντροφιά του Χάρη και του Μαλίκ, αντίστοιχα.

Ο Φάρις, αφού έχασε τους γονείς του στον πόλεμο και είδε τα αδέρφια του να στρατολογούνται, έκανε μόνος του το μακρύ ταξίδι της προσφυγιάς και κατέληξε να παλεύει προκειμένου να παραμείνει στη ζωή. Μόλις ο κύριος Αριστείδης τον ρωτάει για το παρελθόν του, ξεσπάει σε λυγμούς. Η βαθιά θλίψη του και οι άσχημες μνήμες αποτυπώνονται στις ζωγραφιές του με τα χρώματα του κόκκινου και του μαύρου. Οι σκληρές συνθήκες, που πέρασε και περνά ο Φάρις μόνος του, τον κάνουν απόμακρο και να μην δέχεται εύκολα την προσέγγιση των ανθρώπων.

Ο Αμίρ, τώρα, έκανε και αυτός μόνος του το μακρύ ταξίδι της προσφυγιάς αναζητώντας μία καλύτερη τύχη. Η μητέρα και ο μικρότερος αδερφός του παρέμειναν πίσω στην πατρίδα. Χωρίς καμία συντροφιά, λοιπόν, και μακριά από όσους αγαπάει, αγωνίζεται να επιβιώσει. Οι συνθήκες που συναντά στη νέα χώρα δεν είναι και οι καλύτερες. Η κοινωνία δεν τον αποδέχεται και νιώθει παρείσακτος. Τον

θλίβει και τον στενοχωρεί η κατάσταση που βρίσκεται, καθώς ήλπιζε να βρει μία καλύτερη ζωή και να βοηθήσει τους δικούς του ανθρώπους, που έμειναν πίσω.

Μεγάλο ψυχολογικό πλήγμα αποτελεί για τον Αμίρ και ο παρ' ολίγον θάνατος του Μαλίκ μετά τη δηλητηρίασή του. Η θλίψη που βιώνει, μετά την αναγκαστική εγκατάλειψη του σκύλου, τον οδηγούν, σε συνδυασμό με τις άσχημες καιρικές συνθήκες και την έλλειψη τροφίμων, στο να εγκαταλείψει τη μάχη για τη ζωή.

Εκτός από τα συναισθήματα της στενοχώριας, της απώλειας και της μοναξιάς, σε κάποιες από τις ιστορίες φαίνεται και το συναίσθημα του θυμού. Πιο συγκεκριμένα, στο «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», ο Αμίρ βιώνει έντονο το συναίσθημα αυτό, σε τέτοιο βαθμό, που θα μπορούσε κάποιος να το εκλάβει και ως μίσος, όταν μιλά για εκείνους που ήρθαν στην πατρίδα του και έφεραν τον πόλεμο και την καταστροφή. Είναι, λοιπόν, φανερά εκνευρισμένος με την νέα εμπόλεμη αυτή κατάσταση στη πατρίδα του, που τάραξε την ήσυχη και ειρηνική ζωή του.

Το συναίσθημα του θυμού υπάρχει και στην Νουρ, την μικρή ηρωίδα στο «Φτου ξελύπη». Η Νουρ κατηγορεί τον κόσμο των μεγάλων, που «κλέβει το χαμόγελο των ανθρώπων, όπως συνέβη με την φίλη της Γιασμίν, βλέπει την υδρόγειο σφαίρα μόνο ως παιχνίδι, δεν ζωγραφίζει με έντονα και ζωηρά χρώματα και επιδιώκει να δημιουργεί άσχημες καταστάσεις. Στην περίπτωση της Νουρ, ο θυμός της εμπεριέχει και ένα μικρό παράπονο, καθώς η πρωταγωνίστρια πληγώθηκε βαθιά όταν η φίλη της αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη πατρίδα τους και έμεινε μόνη της.

Άλλο ένα συναίσθημα, που είναι έντονο στις ιστορίες των βιβλίων, είναι το συναίσθημα της απελπισίας, της απόγνωσης. Στα βιβλία «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», «Χάρης και Φάρις» και «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους» οι ήρωες έρχονται αντιμέτωποι με καταστάσεις που δεν μπορούν να ελέγξουν, είτε αυτές έχουν να κάνουν με τον εσωτερικό τους κόσμο είτε έχουν σχέση με την αντιμετώπιση μιας εξωτερικής κατάστασης.

Ειδικότερα, ο Αμίρ βρίσκεται σε απόγνωση στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του. Απελπίζεται όταν δεν καταφέρνει να σώσει το μωρό στο μακρύ ταξίδι του. Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται και το αίσθημα ενοχής. Είναι το μοναδικό παιδί από το σύνολο των ηρώων που θεωρεί τον εαυτό του υπαίτιο για κάτι. Νιώθει τύψεις που δεν κατάφερε να κρατήσει στη ζωή το μωρό και αποφεύγει, αργότερα, να έρθει σε επαφή με την μητέρα του παιδιού, καθώς ντρέπεται που δεν φάνηκε αντάξιος της εμπιστοσύνης που του έδειξε. Απελπισμένος εμφανίζεται, επίσης, στη σκηνή της παρ'

ολίγον σύλληψης του από τους αστυνομικούς αλλά και στη δυσκολία που αντιμετωπίζει να σώσει τον φίλο του, Μαλίκ.

Περνώντας στην ιστορία του Φάρις, παρατηρούμε πως ο μικρός ήρωας βρίσκεται σε απελπισία και μεγάλη ψυχολογική πίεση, αφού όταν ο κύριος Αριστείδης τον ρωτά για το παρελθόν του, το παιδί δεν μπορεί να συγκρατήσει τα δάκρυα του. Το ίδιο συμβαίνει και την ώρα που ζωγραφίζει. Νιώθει απεγνωσμένος μακριά από την πατρίδα του, να παλεύει ολομόναχος, δίχως κάποιον δικό του άνθρωπο, δίχως ελπίδα.

Η Ζαχρά, στην δική της ιστορία, με ένα βλέμμα απόγνωσης και απορίας, εγκαταλείποντας το σπίτι της, κοιτά τα αγαπημένα της πράγματα να καταστρέφονται και αναρωτιέται γιατί δεν θα μείνει σπίτι της εκείνο το βράδυ. Το ίδιο βράδυ κοιτά με ένα αίσθημα απελπισίας την πατρίδα της που απομακρύνεται ολοένα και περισσότερο από αυτή, καθώς ταξιδεύει με την βάρκα.

Ωστόσο, αν και τα περισσότερα συναισθήματα που γεννιούνται στους ήρωες των βιβλίων είναι αρνητικά, υπάρχουν και θετικά συναισθήματα που βιώνουν οι μικροί ήρωες- πρόσφυγες. Αισθήματα χαράς, ευτυχίας, αισιοδοξίας και ελπίδας σημειώνονται σε κάθε μία από τις έξι διαφορετικές ιστορίες που επιλέξαμε.

Τα συναισθήματα αυτά είναι πιο έντονα στην ιστορία της Νουρ, στο βιβλίο «Φτου ξελύπη». Η ηρωίδα του συγκεκριμένου βιβλίου, ίσως, στέκεται πιο τυχερή από εκείνους των άλλων ιστοριών. Παρ' ότι στην αρχή ξεκινάει ένα πολύ δύσκολο ταξίδι γεμάτο εμπόδια, καταφέρνει σε όλο αυτό τον δρόμο, από την Δαμασκό μέχρι το Βερολίνο, να γνωρίσει ανθρώπους με ζεστή καρδιά που την βοήθησαν και της έδωσαν δύναμη. Φτάνει στον τελικό προορισμό της μαζί με την μικρότερη αδερφή της, όπου την συναντούν αργότερα οι γονείς της. Εκεί ασχολείται με την μεγάλη της αγάπη, την κολύμβηση, και πραγματοποιεί το όνειρό της, να συμμετάσχει στους Ολυμπιακούς αγώνες. Ζει, λοιπόν, μία ελπιδοφόρα ζωή.

Τα συναισθήματα αυτά συναντούνται επίσης στις περιπτώσεις του Αντίλ, του Αμίρ και του Φάρις. Ο Αντίλ νιώθει μεγάλη χαρά, αισιοδοξία και ικανοποίηση όταν τελικά καταλαβαίνει πως η αγκαλιά της μητέρας του είναι η δική του πατρίδα, που το χαμόγελό του θα ανθίζει πάντα, όπου και αν βρίσκεται, αρκεί να την έχει δίπλα του. Ο Φάρις βιώνει τα ίδια συναισθήματα, όταν γίνεται επιτέλους αποδεκτός από την κοινωνία, βρίσκει χώρο στέγασης και αποκτά δικαίωμα στην εκπαίδευση. Ειδικά όταν βρίσκεται μέσα στην τάξη και παίζει με τα υπόλοιπα παιδιά νιώθει ευτυχισμένος και χαμογελά συνέχεια.

Ο Αμίρ, τώρα, νιώθει χαρούμενος, ικανοποιημένος και ευτυχισμένος στο τέλος της ιστορίας του, όταν καταφέρνει τελικά να σώσει τον Μαλίκ από τη δηλητηρίαση. Στη συνέχεια, ο Μαλίκ σώζει τον Αμίρ από την βαρucheιμωνιά, όταν φέρνει εθελοντές από την οργάνωση προσφύγων, που φροντίζουν τον Αμίρ και προσπαθούν να βρουν λύση για την παραμονή, τη στέγαση και την εκπαίδευσή του. Ο μικρός Αμίρ, λοιπόν, νιώθει ευτυχισμένος και αρχίζει να ελπίζει σε ένα καλύτερο μέλλον.

Στις ιστορίες της Ζαχρά και της Αϊσέ τα παραπάνω συναισθήματα εμφανίζονται σε μικρότερο βαθμό. Η Ζαχρα νιώθει χαρούμενη στην αρχή της ιστορίας της, όταν ετοιμάζει την τσάντα της για το σχολείο και συμμετέχει στο μάθημα της αλλά και όταν γευματίζει το μεσημέρι με τους γονείς της. Τα συναισθήματα της χαράς και της ευτυχίας επανέρχονται και πάλι στο τέλος της ιστορίας, όπου η Ζαχρά πηγαίνει στο νέο της σχολείο, στη νέα χώρα και αντικρίζει τον συμμαθητή της, Νικόλα, με ένα πλατύ χαμόγελο.

Στην ιστορία της Αϊσέ, η μικρή ηρωίδα νιώθει χαρούμενη, αρχικά, όταν η γυμνάστρια, κυρία Περσεφόνη, της χαρίζει το ζευγάρι αθλητικά παπούτσια, που τόσο πολύ ήθελε. Ακόμα, το ίδιο συναίσθημα έχει και για το γεγονός πως τα καταφέρνει στα μαθήματά της αλλά και αποκτά φίλες, με τις οποίες περνά χρόνο μαζί.

Συγκρίνοντας, τώρα, του ήρωες με βάση τον τρόπο που αντιμετωπίζει ο καθένας την κατάσταση, τη οποία βιώνει σημειώνονται αρκετές διαφορές. Ο Αμίρ και η Νουρ στέκονται απέναντι στις δυσκολίες και τις κακουχίες με δυναμισμό και πείσμα. Παρά τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν, όπως οι άσχημες καιρικές συνθήκες και η σκληρή αντιμετώπιση ορισμένων ανθρώπων, δεν σταματάνε τον αγώνα τους.

Ο Αμίρ προσπαθεί δουλεύοντας να βγάλει κάποια λιγοστά χρήματα, προκειμένου να επιβιώσει, και δεν δέχεται με τίποτα την ελεημοσύνη των ανθρώπων. Η Νουρ δεν παρατάει τον αγώνα που κάνει να βγάλει την βάρκα στην στεριά και να οδηγήσει τους συνταξιδιώτες της με ασφάλεια. Τον δυναμικό της χαρακτήρα τον δείχνει, καθώς σε όλο της το ταξίδι δεν παρατάει την προσπάθειά της, ακόμα και αν συναντάει δυσχέρειες, και δεν εγκαταλείπει το όνειρό τη, την κολύμβηση.

Από την άλλη πλευρά, η Αϊσέ παρ' όλων που δείχνει έναν δυναμισμό, αυτό που την χαρακτηρίζει περισσότερο είναι το χιούμορ της. Αντιμετωπίζει την κατάσταση με τους αστυνομικούς, που έρχονται να απελάσουν την οικογένειά της, με χιουμοριστικό τρόπο. Είναι θαρραλέα και πρόθυμη να συνεργαστεί, προκειμένου να λύσει το πρόβλημα.

Ο Αντίλ, στη δική του ιστορία, αντιμετωπίζει την κατάσταση με ελπίδα. Ο μικρός ήρωας ελπίζει να βρει την πατρίδα, όπου το χαμόγελό του θα ανθίζει, και τελικά τα καταφέρνει. Η Ζαχρά, στην δική της ιστορία, φαίνεται φοβισμένη. Αντιμετωπίζει με αγωνία την κατάσταση, καθώς φαίνεται να μην καταλαβαίνει τον λόγο που αναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα της αλλά και για το ποια θα είναι η τύχη της από εδώ και πέρα. Κλείνοντας με τον Φάρις, ο οποίος φαίνεται ο πιο ευαίσθητος και ευάλωτος ήρωας ανάμεσα στους έξι πρωταγωνιστές, δικαιολογείται το γεγονός ότι σε μία τέτοια δύσκολη κατάσταση που περνάει μόνος του, στέκεται πιο φοβισμένος, τρομοκρατημένος και με μεγαλύτερη ανασφάλεια.

4.2 Σύγκριση ως προς τις ιστορίες

Από τα έξι βιβλία της παιδικής λογοτεχνίας που επιλέξαμε, «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους», «Χάρης και Φάρις», «Ο Αντίλ έχει πατρίδα», «Σκληρό καρύδι» και «Φτου ξελύπη», μόνο τα τέσσερα πρώτα αποκαλύπτουν από τον τίτλο τους πως οι ιστορίες τους αφορούν παιδιά - πρόσφυγες. Τα ονόματα, που επιλέγουν οι συγγραφείς και τα τοποθετούν στους τίτλους των τεσσάρων αυτών βιβλίων, Αμίρ, Ζαχρά, Φάρις και Αντίλ, φανερώνουν την καταγωγή των παιδιών.

Όσον αφορά, τώρα, την εικονογράφηση των εξώφυλλων, τα βιβλία που δείχνουν την εικόνα των πρωταγωνιστών τους και καθιστούν σαφή την καταγωγή τους είναι το «Σκληρό καρύδι», το «Φτου ξελύπη» και το «Χάρης και Φάρις». Στο «Σκληρό καρύδι» βλέπουμε την Αϊσέ, ένα κορίτσι με σκούρο δέρμα που φορά μαντίλα. Στο «Φτου ξελύπη», πίσω από την Νουρ στέκεται πλήθος κόσμος, με τις γυναίκες να φορούν μαντίλα. Τέλος, στο «Χάρης και Φάρις», απεικονίζεται κάτω από τη γέφυρα ένα αγόρι με σκούρο δέρμα, κουρελιασμένα ρούχα και θλιμμένο ύφος.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί πως κάποιες από τις ιστορίες που επιλέξαμε στηρίζονται σε πραγματικά γεγονότα. Στον πρόλογο του βιβλίου «Σκληρό καρύδι» η Σβορώνου αναφέρει πως η ιστορία της Αϊσέ στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα που συνέβησαν σε σχολείο της Αθήνας. Την ιστορία της διηγήθηκε η φίλη της Περσεφόνη, ήρωας που υπάρχει και στο βιβλίο.

Ένα ακόμα βιβλίο εμπνευσμένο από αφήγηση πραγματικών γεγονότων είναι το «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ». Όπως αναφέρει και στην αφιέρωση η Κοντολέων, ο

πατέρας της τής αφηγήθηκε την ιστορία του Μαλίκ. Στο τέλος του βιβλίου αναφέρει πως πρόκειται στην πραγματικότητα για την ιστορία ενός άντρα με τον σκύλο του, που μένουν σε έναν κάδο στην οδό Μιχαήλ Βόδα, στο κέντρο της Αθήνας. Την εποχή εκείνη πρόσφυγες έφταναν στην Ελλάδα ζητώντας καταφύγιο σε σκαλοπάτια πολυκατοικιών και αντιμετωπίζουν το αφιλόξενο πρόσωπο των κατοίκων. Η Κοντολέων, λοιπόν, στηριζόμενη στην ιστορία αυτή παραλλάσσει πράγματα και γεγονότα για να τα προσαρμόσει σε όσα εκείνη θέλει να γράψει.

Το τελευταίο βιβλίο που η ιστορία του έχει βάση στην πραγματικότητα είναι το «Φτου ξελύπη». Η ιστορία της Νουρ είναι εμπνευσμένη από την πραγματική ιστορία της κολυμβήτριας Yusra Mardini, μίας νεαρής πρόσφυγα από τη Συρία, που οδήγησε κολυμπώντας μαζί με την αδερφή της τη βάρκα και τους συνταξιδιώτες στο μακρύ ταξίδι της προσφυγιάς. Η Yusra, όπως και η Νουρ, συμμετείχε στους Ολυμπιακούς αγώνες του Ρίο το 2012. Η συγγραφέας, Μαριέττα Κόντου, όταν άκουσε την ιστορία της Yusra, θυμήθηκε την ιστορία του παππού της που έφτασε πρόσφυγας στην Ελλάδα το 1922, μετά την καταστροφή της Σμύρνης, επτά χρονών αγόρι, χωρίς την μητέρα και τις αδερφές του, τις οποίες συνάντησε πολύ αργότερα. Στο τέλος της ιστορίας παραθέτει ένα βιογραφικό σημείωμα που μεταφράζεται στα αραβικά, εξηγώντας την έμπνευση της ιστορίας της.

Συγκρίνοντας, τώρα, τις ιστορίες των βιβλίων με βάση τη χρονική βαθμίδα που εστιάζει το καθένα συναντάμε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν όσα βιβλία εστιάζουν περισσότερο στην χρονική βαθμίδα του παρελθόντος και τα γεγονότα που έχουν συμβεί. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα βιβλία της Ελένης Σβορώνου, «Σκληρό καρύδι», και της Σοφίας Πανίδου, «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους».

Στο πρώτο βιβλίο η Αϊσέ προσπαθεί να είσει τους αστυνομικούς να μην απελάσουν την οικογένειά της, επικαλούμενη γεγονότα από την δύσκολη ζωή που βίωσε μέχρι τώρα. Προβάλλει, έτσι, συνέχεια το παρελθόν της, προκειμένου να πείσει τις αρχές. Στην ιστορία της Ζαχρά, τώρα, η συγγραφέας, η καλύτερα η εικονογράφος, παρουσιάζει την ιστορία της από την στιγμή που η μικρή πηγαίνει σχολείο και ζει ειρηνικά με του γονείς της στην πατρίδα της μέχρι και τώρα στο νέο της σχολείο με τον συμμαθητή της, Νικόλα. Άλλωστε στον τίτλο του βιβλίου χρησιμοποιούνται η λέξη «ιστορίες», μιλώντας, έτσι, για πράξεις που έχουν συμβεί στο παρελθόν.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα βιβλία που εστιάζουν στη χρονική βαθμίδα του παρόντος. Στη κατηγορία αυτή ανήκουν το βιβλίο της Εύης Τσιτιρίδου-Χριστοφορίδου, «Ο Αντίλ έχει πατρίδα», της Γιώτας Αλεξάνδρου, «Χάρης και Φάρις» και της Άννας Κοντολέων, «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ».

Στην ιστορία του μικρού Αντίλ αρχικά περιγράφονται όλα όσα συμβαίνουν στο παρόν του Αντίλ, όταν κάθεται στην αυλή του καταυλισμού όπου μένει. Συναντά τα τέσσερα διαφορετικά πλάσματα που τον καλούν να τα ακολουθήσει, όμως εκείνος αρνείται ευγενικά και τρέχει στην αγκαλιά της μητέρας του, συνειδητοποιώντας πως εκείνη την παρούσα στιγμή είναι ευτυχισμένος, σε εκείνη τη ζεστή αγκαλιά.

Η ιστορία του Φάρις εστιάζει, επίσης, στο παρόν του μικρού ήρωα. Ο Χάρης αφηγείται και περιγράφει την τωρινή κατάσταση, στην οποία συναντά τον μικρό Φάρις και φροντίζει τον νέο του φίλο. Σε όλη του την αφήγηση ο Χάρης χρησιμοποιεί ενεστώτα, έναν παροντικό χρόνο. Στην ιστορία του Αμίρ, τώρα, η ιστορία του μικρού ήρωα παρουσιάζεται στο παρόν, εκτός από το κομμάτι που ο Αμίρ διηγείται στον Μαλίκ την ιστορία του.

Τελευταία είναι η κατηγορία των βιβλίων που αναφέρονται στη χρονική βαθμίδα του μέλλοντος. Στην κατηγορία αυτή ανήκει μόνο το βιβλίο της Μαριέττας Κόντου, «Φτου ξελύπη». Η συγγραφέας χωρίζει την αφήγηση της σε κεφάλαια με βάση το χρόνο. Στο παρόν η Νουρ τοποθετείται να κολυμπάει με την αδερφή της Καλίντα οδηγώντας την βάρκα μαζί με τους άλλους συνταξιδιώτες πρόσφυγες στην στεριά. Ωστόσο, οι χρονικές βαθμίδες δεν καλύπτουν ισόποσα τα κεφάλαια. Η Κόντου επιλέγει να εστιάσει στη χρονική βαθμίδα του μέλλοντος, από την στιγμή που η Νουρ φτάνει στην Ελλάδα μέχρι τη στιγμή που βγαίνει στο στάδιο με τη συμμετοχή της στους Ολυμπιακούς αγώνες του Ρίο το 2012.

Επιχειρώντας, τέλος, να συγκρίνουμε το τέλος κάθε ιστορίας στα έξι βιβλία που επιλέξαμε διαπιστώσαμε ότι τα περισσότερα δίνουν ένα τέλος, συνήθως αίσιο, στην ιστορία του πρωταγωνιστή τους. Το «Σκληρό καρύδι» αποτελεί την μόνη εξαίρεση καθώς δεν δίνει κάποιο συγκεκριμένο τέλος. Η ιστορία καταλήγει με την μικρή Αϊσέ να ρωτά τους αστυνομικούς τι χρειάζεται να κάνει για να μην απελαθεί η οικογένειά της, αλλά η συγγραφέας δεν δίνει την απάντηση, ούτε ενημερώνει τον αναγνώστη για την τύχη της μικρής ηρωίδας.

Στα υπόλοιπα πέντε βιβλία δίνεται ένα τέλος αίσιο. Ο Αμίρ, παρά τις δύσκολες καιρικές συνθήκες και το σκληρό πρόσωπο της κοινωνίας που αντιμετωπίζει και

παρά το γεγονός ότι κινδύνευε να χάσει τόσο τον φίλο του όσο και την ίδια του την ζωή, καταφέρνει τελικά να διασωθεί από τους εθελοντές και να διεκδικήσει μία καλύτερη ζωή για εκείνον και τον Μαλίκ. Ο Φάρις, παρά το δύσκολο ταξίδι που έκανε μόνος του, τελικά συναντά τον Χάρη που τον βοηθά και τον στηρίζει στο να ξαναβρεί την όρεξη για ζωή και να ενταχθεί στην νέα του κοινωνία.

Η ιστορία του Αντίλ έχει και αυτή ένα αίσιο τέλος. Ο μικρός Αντίλ αναζητώντας την πατρίδα του και την ευτυχία του τελικά διαπιστώνει πως το μόνο που του αρκεί είναι ότι έχει την αγκαλιά της μητέρας του. Η Ζαχρά, αν και εγκατέλειψε βίαια τη χώρα της και γνώρισε σε μικρή ηλικία το σκληρό πρόσωπο του πολέμου, τη βρίσκουμε στην τελευταία εικόνα να έχει ενταχθεί στη νέα κοινωνία με τους γονείς της και να πηγαίνει χαρούμενη στο νέο της σχολείο. Τέλος, η Νουρ είναι εκείνη που έχει το πιο αίσιο τέλος. Η μικρή ηρωίδα όχι μόνο καταφέρνει να φτάσει μαζί με την αδερφή της στο Βερολίνο και βρίσκει ξανά τους γονείς και την γάτα της, αλλά και πραγματοποιεί το όνειρό της να συμμετέχει ως κολυμβήτρια στους Ολυμπιακούς αγώνες.

Ωστόσο, παρά το αίσιο τέλος των περισσότερων βιβλίων, κανένα από αυτά δεν δημιουργεί ευχάριστα συναισθήματα στον αναγνώστη κατά την διάρκεια της ανάγνωσης. Μερικές από τις ιστορίες δίνουν στον αναγνώστη πιο έντονο το συναίσθημα της λύπης και της απόγνωσης, ενώ άλλες λιγότερο έντονα.

Οι ιστορίες της Αϊσέ και του Αντίλ είναι αυτές που δεν δίνουν τόσο απόλυτα και έντονα τα συναισθήματα της λύπης και της απόγνωσης. Η Αϊσέ παρουσιάζει τα γεγονότα που συνέβησαν στη ζωή της με χιουμοριστικό και περιπαιχτικό λόγο. Ο Αντίλ, από την άλλη, δεν περιγράφει το ταξίδι και τις δυσκολίες που έζησε αλλά τη συνάντησή του με τα μυστήρια αυτά πλάσματα που τον έκαναν να διαπιστώσει ότι μπορεί να είναι ευτυχισμένος με όσα έχει.

Η Νουρ στην δική της ιστορία αφηγούμενη το μακρύ και σκληρό ταξίδι της με την βάρκα αλλά και τα όσα βίωσε πίσω στην πατρίδα της γεννά στον αναγνώστη δυσάρεστα συναισθήματα που, όμως, ανατρέπονται στο τέλος με την αίσια κατάληξη της ιστορίας της και την πραγματοποίηση του παιδικού της ονείρου.

Οι ιστορίες της Ζαχρά, του Αμίρ και του Φάρις δημιουργούν στο αναγνώστη τα πιο δυσάρεστα συναισθήματα. Παρά το αίσιο τέλος των ιστοριών, κατά τη διάρκεια της αφήγησης και τα τρία παιδιά- πρόσφυγες βρίσκονται αντιμέτωπα με πολύ σκληρές συνθήκες και βιώνουν τις φρικαλεότητες που μπορεί να προξενήσει ένας πόλεμος.

4.3 Σύγκριση ως προς την προσέγγιση της κάθε συγγραφέα

Ξεκινώντας με το τι είδος αφηγητή επιλέγει ο κάθε συγγραφέας για να αφηγηθεί την ιστορία του, διαπιστώνουμε πως η πλειοψηφία των συγγραφέων επιλέγει έναν περιορισμένο αφηγητή και μία εσωτερική εστίαση. Ο αφηγητής γνωρίζει όσα ακριβώς και ο ήρωας του βιβλίου και η παρουσίαση των γεγονότων είναι υποκειμενική. Η επιλογή αυτού του είδους αφηγητή και η πρωτοπρόσωπη, στις περισσότερες περιπτώσεις, αφήγηση βοηθά τον αναγνώστη στο να βιώσει πιο έντονα την ιστορία, τα γεγονότα και τα συναισθήματα του βιβλίου.

Οι συγγραφείς, λοιπόν, επιλέγουν ως πρωταγωνιστές τους ήρωες που πιστεύουν ότι με τις ενέργειες και τα συναισθήματά τους θα επηρεάσουν περισσότερο την εξέλιξη αλλά και τον αναγνώστη. Στα βιβλία «Σκληρό καρύδι», «Φτου ξελύπη», «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους» και «Χάρης και Φάρις» χρησιμοποιείται η τακτική αυτή πιο έντονα από τα άλλα δύο βιβλία. Στα πρώτα τρία βιβλία πρωταγωνιστούν τα παιδιά- πρόσφυγες και η αφήγηση γίνεται από τα δικά τους μάτια. Στο τέταρτο βιβλίο ως αφηγητής δεν χρησιμοποιείται το παιδί- πρόσφυγας, ο Φάρις, αλλά το παιδί που το βοηθά και το στηρίζει, ο Χάρης.

Στις περιπτώσεις της Αϊσέ, της Νουρ και της Ζαχρά οι συγγραφείς επιχειρούν να φέρουν τον αναγνώστη στη θέση του ήρωα- πρόσφυγα, προκειμένου να καταλάβει την κατάσταση που βιώνει ο ήρωας. Στην ιστορία του Φάρις, όμως, η Αλεξάνδρου θεωρεί ότι ο ήρωας που θα επηρεάσει το αναγνωστικό κοινό είναι ο Χάρης. Πιστεύει πως ο αναγνώστης θα ταυτιστεί με τον Χάρη και θα νιώσει συμπόνια και συμπάθεια για τον συνάνθρωπό του, ανεξαρτήτως καταγωγής.

Σε μία άλλη προσέγγιση, το βιβλίο της Κοντολέων, «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», έχει έναν παντογνώστη αφηγητή και μία μηδενική εστίαση. Ο αφηγητής εδώ γνωρίζει περισσότερα από τον ήρωα, αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο, έχει αντικειμενική θέαση των πραγμάτων και μπορεί να δώσει όποια πληροφορία θεωρεί σχετική. Ο αφηγητής, λοιπόν, προσπαθεί να καλύψει όλες τις οπτικές γωνίες μίας ιστορίας και όχι μόνο του ήρωα.

Τέλος, στο βιβλίο της Εύης Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου, «Ο Αντίλ έχει πατρίδα» συναντάμε έναν περιορισμένο παντογνώστη αφηγητή. Η συγγραφέας επιλέγει την εσωτερική εστίαση, όπου ο αφηγητής γνωρίζει όσα και ο ήρωας, αλλά η αφήγηση εδώ είναι τριτοπρόσωπη και όχι πρωτοπρόσωπη. Η συγγραφέας- αφηγητής επιλέγει

να δει την κάθε σκέψη και δράση μέσα από τα μάτια του ήρωα, στη συγκεκριμένη περίπτωση του μικρού Αντίλ. Θέλει να δείξει μόνο όσα σκέφτεται, κάνει και αισθάνεται ο Αντίλ.

Όσον αφορά την εικονογράφηση που επιλέγει κάθε συγγραφέας να συνοδέψει το κείμενό του, τα έξι βιβλία που μελετήσαμε χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει τα βιβλία που παρουσιάζουν και στις εικόνες του τη σκληρή αυτή πραγματικότητα που περιγράφουν, ακριβώς όπως είναι. Τα βιβλία αυτά είναι το «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», «Φτου ξελύπη» και «Χάρης και Φάρις». Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα βιβλία που δεν χρησιμοποιούν τόσο σκληρές εικόνες. Τα βιβλία αυτά είναι το «Σκληρό καρύδι», «Ο Αντίλ έχει πατρίδα» και «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους».

Πιο συγκεκριμένα, στην ιστορία του Αμίρ οι εικόνες είναι ασπρόμαυρες και περιγράφουν σκληρές βίαιες και σκληρές, όπως ο βομβαρδισμός και η εικόνα ανθρώπων να προσπαθούν να γλιτώσουν από πνιγμό. Οι φιγούρες, ωστόσο, έχουν την αίσθηση σκίτσου, όπως και στο βιβλίο του Αντουάν ντε Σαιντ- Εξυπερύ, «Μικρός πρίγκιπας». Στην ιστορία της Νουρ, στο βιβλίο «Φτου ξελύπη», οι εικόνες είναι και εκεί ασπρόμαυρες αλλά με πιο ρεαλιστική εικονογράφηση από την ιστορία του Αμίρ. Οι εικόνες δείχνουν με μεγαλύτερο σκληρό την Νουρ να τραβάει την βάρκα και να τρέχει να σωθεί από τις αρχές της Σερβίας.

Συγκριτικά με τα άλλα δύο προαναφερθέντα βιβλία, στην ιστορία του Φάρις η εικονογράφηση δεν είναι τόσο σκληρή. Διαθέτει πιο έντονα και ζωηρά χρώματα και οι φιγούρες μοιάζουν να έχουν σχεδιαστεί με παιδί. Υπάρχουν, ωστόσο, πολλές εικόνες με ωμότητα. Για παράδειγμα, ο Φάρις εμφανίζεται με κουρελιασμένα ρούχα, υπερβολικά αδύνατος, βρώμικος και συνεχώς λυπημένος. Οι ζωγραφιές του μικρού ήρωα απεικονίζουν, επίσης, την σκληρότητα του πολέμου με τρόπο που ένα παιδί μπορεί να κατανοήσει και με τα χαρακτηριστικά χρώματα του μαύρου και του κόκκινου.

Στην δεύτερη κατηγορία συναντάμε τα βιβλία «Ο Αντίλ έχει πατρίδα», «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους» και «Σκληρό καρύδι». Στην εικονογράφηση του Αντίλ και της Αϊσέ τα χρώματα είναι αρκετά έντονα και ζωηρά. Στην ιστορία της Ζαχρά, όμως, τα χρώματα αυτά κυριαρχούν μόνο στην δεξιά σελίδα, όπου παρουσιάζεται η ζωή του Νικόλα. Η αριστερή σελίδα, που αναφέρεται στη ζωή της Ζαχρά, έχει πιο σκούρα και μουντά χρώματα. Και στις τρεις ιστορίες, βέβαια, οι φιγούρες παρουσιάζουν μία

παιδικότητα, ειδικά στην Ζαχρά θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως οι εικόνες του βιβλίου είναι ζωγραφιές παιδιών ελαφρώς επιμελημένες. Στην ιστορία του Αντίλ η εικονογράφηση διαθέτει ένα ονειρικό, φανταστικό και εξωπραγματικό στοιχείο.

Τα τελευταία αυτά τρία βιβλία προσπαθούν να παρουσιάσουν στον αναγνώστη με ήπιο τρόπο της προσφυγικές ιστορίες των παιδιών και, αντιθετικά με τις περιπτώσεις του Αμίρ, της Νουρ και του Φάρις, να μην δώσουν σκληρές εικόνες που δείχνουν την ωμή πραγματικότητα.

Σε επόμενο στάδιο, επιχειρούμε να συγκρίνουμε τον τρόπο που καθεμία από τις συγγραφείς επιλέγει να παρουσιάσει την ιστορία συνδυαστικά και με τις ηλικίες στις οποίες απευθύνεται. Οι συγγραφείς, λοιπόν, των βιβλίων «Χάρης και Φάρις», «Σκληρό καρύδι» και «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ» απευθύνονται σε ηλικίες από οχτώ ετών και πάνω. Στην ηλικιακή αυτή ομάδα το παιδί είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται περισσότερα πράγματα, έχει αναπτύξει την αναγνωστική του ικανότητα σε ικανοποιητικό βαθμό και, επομένως, είναι πια έτοιμο να ξεκινήσει να ωριμάζει πνευματικά και να διαμορφώνει γνώμες, απόψεις και συμπεριφορές.

Στα παραπάνω βιβλία οι συγγραφείς επιλέγουν να δείξουν στο αναγνωστικό τους κοινό την σκληρή πραγματικότητα. Όσες δυσκολίες συμβαίνουν στις ζωές του Φάρις, της Αϊσέ και του Αμίρ προβάλλονται μέσα από την ωμή παράθεση των γεγονότων. Η απώλεια, ο θάνατος, η προσφυγιά, η μοναξιά, οι κακουχίες, ο συνεχής αγώνας επιβίωσης και η απαξίωση της κοινωνίας εντείνουν τη\ σκληρή παράθεση και διήγηση των ιστοριών. Ένα παιδί μικρότερο της ηλικίας των οχτώ ετών δεν έχει ακόμα την ψυχική δύναμη να δεχτεί την άσχημη πραγματικότητα λόγω της ευαισθησίας του. Από την ηλικία αυτή και μετά, όμως, το παιδί σαν προσωπικότητα πρέπει να αφυπνίζεται και να αρχίζει να συνειδητοποιεί ότι στον κόσμο που ζει δεν είναι όλα όμορφα και εύκολα.

Στην ίδια ακριβώς γραμμή κινείται και η συγγραφέας Μαριέττα Κόντου με το βιβλίο «Φτου ξελύπη» παρουσιάζοντας την ιστορία της Νουρ τόσο σκληρά όσο την έζησε η Yusra Mardini. Η ηλικία στην οποία απευθύνεται, βέβαια, το βιβλίο είναι από δέκα ετών και πάνω. Στην περίπτωση αυτή ίσως να έχει επιλεχθεί η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα λόγω της μεγάλης έκτασης του κειμένου και όχι γιατί τα γεγονότα που παρουσιάζονται είναι πιο βίαια από εκείνα των παραπάνω βιβλίων. Επομένως, το βιβλίο θα μπορούσε να έχει και αναγνωστικό κοινό μικρότερης ηλικίας από αυτό που προτείνεται.

Η μοναδική συγγραφέας που απευθύνεται σε μικρή ηλικία είναι η Σοφία Πανίδου. Το βιβλίο της, «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους», απευθύνεται σε παιδιά άνω των τεσσάρων ετών, καθώς στηρίζεται κυρίως στην εικονογράφηση και ελάχιστα στον γραπτό λόγο. Κάθε ζεύγος σελίδων περιέχει μία κοινή πρόταση και για τις δύο ιστορίες των παιδιών. Είναι, έτσι, πολύ εύκολο στην ανάγνωση, αφού οι εικόνες έχουν τον πρωταρχικό ρόλο.

Ακόμα και στην ιστορία της Ζαχρά η πραγματικότητα δεν δίνεται με ωμό και άγριο τρόπο. Δεν παρατηρούνται σχεδόν καθόλου σκληρές εικόνες. Μόνο δύο από τις εικόνες έχουν λίγο πιο έντονο το στοιχείο αυτό, η εικόνα της φωτιάς που ξεσπάει και η εικόνα του κατεστραμμένου σχολείου της Ζαχρά. Τα μοναδικά αρνητικά συναισθήματα που δηλώνονται είναι ο φόβος και η αγωνία και όχι ο θάνατος και η ανάγκη για επιβίωση. Η ηλικία των τεσσάρων ετών θεωρείται αρκετά μικρή ώστε ένα παιδί να μπορεί να διαβάσει έστω και μία μικρή πρόταση. Επομένως η καλύτερη ηλικία στην οποία μπορεί να απευθυνθεί το βιβλίο είναι τα έξι έτη και πάνω.

Το βιβλίο «Ο Αντίλ έχει πατρίδα» είναι το μοναδικό από τα έξι στο οποίο δεν δίνεται κάποια προτεινόμενη ηλικία για τον αναγνώστη. Θα μπορούσαμε να ορίσουμε να ορίσουμε την ηλικία αυτή στα επτά με οχτώ έτη και πάνω, αν λάβουμε υπόψη ότι το περιεχόμενο του βιβλίου παρουσιάζεται με έναν πιο ομαλό και ήπιο τρόπο στο παιδί - αναγνώστη. Η συγγραφέας δεν αναφέρεται σε σκληρά γεγονότα της ζωής του μικρού ήρωα αλλά κάνει μόνο μία μικρή αναφορά στον θάνατο του παππού του, που χάθηκε στη θάλασσα, με έμμεσο και έντεχνο τρόπο («όπως πριν τον πάρουν στα υγρά παλάτια τους τα κύματα.»)⁸³. Παρόλο που η έκταση του κειμένου είναι μικρή και το ονειρικό στοιχείο το κάνει να φαίνεται πιο παιδικό από τις ηλικίες που προτείνεται το δύσκολο λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται, όπως οι λέξεις ανακούκουρδα, αναδεύονταν κ.α., κάνει δύσκολη την ανάγνωση και την κατανόηση του κειμένου στις μικρότερες ηλικίες.

Όσον αφορά, τώρα, τον τρόπο που κάθε συγγραφέας βάζει την κοινωνία να αντιμετωπίζει τον ήρωα - πρόσφυγα κάνουμε τις παρακάτω παρατηρήσεις. Στα βιβλία «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ», «Σκληρό καρύδι», «Χάρης και Φάρις» και «Φτου ξελύπη» οι παιδικοί ήρωες- πρόσφυγες αντιμετωπίζονται από την κοινωνία με έντονο φυλετικό ρατσισμό.

83. Βλ. Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου, *ό.π.σ.* 8.

Ο Αμίρ από την πρώτη στιγμή που φτάνει στην νέα πατρίδα έρχεται αντιμέτωπος με το σκληρό πρόσωπο της κοινωνίας. Η άσχημη συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι του και η άρνηση να τον αποδεχτούν εξαιτίας της καταγωγής και της εμφάνισής του τον κάνουν να νιώθει ξένος και παρείσακτος. Ακόμη και η εύρεση εργασίας είναι δύσκολη, καθώς κανένας δεν θέλει να τον προσλάβει λόγω της εξωτερικής του εμφάνισης και της έλλειψης εμπιστοσύνης προς αυτόν. Ο μικρός ήρωας συγκρούεται με την κοινωνία και όταν συλλαμβάνεται από τους αστυνομικούς. Υπάρχουν, βέβαια, και ήρωες που προσπαθούν να τον βοηθήσουν, όπως ο μαγαζάτορας, τα παιδιά του νεοκλαστικού και τα μέλη της οργάνωσης των ασυνόδευτων παιδιών. Στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας, ωστόσο, η αντιμετώπιση της κοινωνίας προς τον Αμίρ είναι αρνητική.

Παρόμοια συμπεριφορά δέχεται και η Αϊσέ στο βιβλίο «Σκληρό καρύδι». Αρχικά στο σχολείο όπου οι συμμαθητές της την κοροϊδεύουν για τα παπούτσια της, δημιουργώντας της συναισθήματα θλίψης, στενοχώριας, θυμού και ντροπής. Στη συνέχεια, όταν αναγκάζεται να έρθει αντιμέτωπη με τους αστυνομικούς, προκειμένου να τους πείσει να της δώσουν χρόνο, παρατηρείται και πάλι η σύγκρουση με την κοινωνία και τις αρχές της.

Η ρατσιστική συμπεριφορά φαίνεται στο βιβλίο «Χάρης και Φάρις» στο γεγονός πως το μικρό αγόρι κατέληξε να ζει κάτω από μία γέφυρα αλλά και στο ότι φοβάται να πλησιάσει και να εμπιστευτεί τους ανθρώπους γύρω του. Τα δύο αυτά στοιχεία μαρτυρούν ότι είναι ένα παιδί που δεν αντιμετωπίστηκε από την κοινωνία με τον καλύτερο τρόπο. Ακόμα και μέσα στην οικογένεια του Χάρη ο Φάρις βιώνει ρατσιστική συμπεριφορά, όταν ο πατέρας του Χάρη αρνείται να εμπλακεί στη ζωή του μικρού αγοριού - πρόσφυγα. Ένα άλλο τέτοιο περιστατικό αποτελεί και η αντιμετώπιση των δύο συμμαθητών του μέσα στην τάξη, που φαίνονται να ενοχλούνται από την άφιξη του.

Τέλος, στην ιστορία της Νουρ, στο βιβλίο «Φτου ξελύπη», η ηρωίδα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τις συναντάει στις χώρες που περνά ανθρώπους που δεν τις συμπεριφέρθηκαν με τον καλύτερο τρόπο. Αρκετοί από αυτούς την αντιμετωπίζουν σαν κλέφτρα κάνοντας τη να νιώθει ξένη και ανεπιθύμητη, ενώ άλλη τη διώχνουν. Λίγοι είναι οι άνθρωποι που την έκαναν να νιώσει ευπρόσδεκτη, όπως ο Μύρωνας και ο προπονητής Κλάους.

Αντίθετα με τα παραπάνω τέσσερα βιβλία, τα βιβλία «Ο Αντίλ έχει πατρίδα» και «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες τους» δεν περιέχουν στοιχεία που να υποδηλώνουν κάποια μορφή σύγκρουσης με την κοινωνία. Στην περίπτωση του Αντίλ, η οικογένεια λογικά αντιμετωπίστηκε με θετική συμπεριφορά, κρίνοντας από το γεγονός ότι στεγάζεται, λαμβάνει την απαραίτητη φροντίδα και δεν διατρέχει κίνδυνο σύλληψης και απέλασης. Το ίδιο συμβαίνει και με την οικογένεια της Ζαχρά. Όπως φαίνεται από τις εικόνες, η Ζαχρά και οι γονείς της δέχονται την βοήθεια των οργανώσεων και των εθελοντών. Τους παρέχεται στέγαση, σίτιση, περίθαλψη και δίνεται η ευκαιρία στην ηρωίδα να μορφωθεί.

Συνεπώς, διαπιστώνουμε ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η αντιμετώπιση των παιδιών προσφύγων και των οικογενειών τους είναι αρνητική. Οι συγγραφείς επιλέγουν να τονίσουν, στην πλειονότητα των βιβλίων, την σύγκρουση των ατόμων αυτών με την κοινωνία και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην νέα χώρα μέχρι τελικά να λάβουν κάποια βοήθεια. Παρατηρείται πως η βοήθεια αυτή προσφέρεται τις πιο πολλές φορές από τις διάφορες οργανώσεις και ότι οι άνθρωποι που τους συνδράμουν εκτός αυτών είναι ελάχιστοι.

Κλείνοντας τη σύγκριση ως προς την προσέγγιση των συγγραφέων, προσπαθήσαμε να διαπιστώσουμε αν διαφαίνονται κάπου οι γνώμες των συγγραφέων για το κοινωνικό φαινόμενο και ειδικότερα για τις αρνητικές συμπεριφορές που προαναφέραμε. Σε κάποια βιβλία οι συγγραφείς κρίνουν την συμπεριφορά αυτή, άλλοτε πιο αυστηρά και άλλοτε πιο ελαστικά, ενώ σε κάποια άλλα επιλέγουν να μην την κρίνουν καθόλου.

Στο βιβλίο «Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ» το μικρό αγόρι όταν έρχεται στη νέα χώρα αντιμετωπίζεται με ρατσισμό. Οι άνθρωποι της το περιφρονούν, το αποφεύγουν και δεν του προσφέρουν καμία βοήθεια. Η συγγραφέας αντιμετωπίζει την συμπεριφορά αυτή με μία δόση ειρωνείας και την κατακρίνει έμμεσα. Μέσα στο κείμενο χρησιμοποιεί φράσεις όπως «μόνο την θλίψη τους δεν άντεχαν γιατί τους θύμιζε κάτι από τον εαυτό τους», «μα ο Αμίρ δεν ήταν δικό της παιδί, όπως μία σκληρή μάνα αρνείται να θρέψει ένα ξένο παιδί, έτσι και η νέα γη σκληρά τον αρνήθηκε», «...μιας γκρίζας πόλης, που έβαφε τα πάντα, σκέψεις και συναισθήματα, γκρίζα» και «κι όσο πιο πολύ ξεχώριζε κάποιος ανάμεσα τους, τόσο πιο πολύ τον αντιπαθούσαν», που δηλώνουν ότι δεν συμμαρτίζονται την ίδια άποψη και θεωρεί την αντιμετώπιση του Αμίρ από τους ανθρώπους σκληρή. Πιστεύει ότι στην καινούρια χώρα δεν δόθηκε μία

ευκαιρία στο μικρό αγόρι γιατί δεν το θεωρεί μέλος της δικής της κοινωνίας και γιατί ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους κατοίκους της.

Με την ίδια ειρωνεία στέκεται και η συγγραφέας Ελένη Σβορώνου στο βιβλίο «Σκληρό καρύδι». Στην συμπεριφορά των αρχών απέναντι στην Αϊσέ και την οικογένειά της παρουσιάζεται ερειστική μέσα από τα λόγια της μικρής ηρωίδας. Στην αρχή του κειμένου η Αϊσέ χρησιμοποιεί τις φράσεις «Καλά, ξανά θα τα λέμε; Σας τα έχω πει εκατό φορές! Κάθε φορά που με ρωτάτε. Αλλά δεν μου δίνετε σημασία. Πάμε πάλι!» και «Ξέρω ότι δεν θα σας αλλάξω γνώμη γιατί εσείς φοράτε στολή και η μαμά μου μαντίλα και εγώ είμαι μικρή».

Η Σβορώνου βάζει την Αϊσέ να δείξει μέσα από τα λόγια της τη γνώμη της για την αρνητική στάση των αστυνομικών απέναντι της. Όπως παρατηρείται, οι αρχές δεν είναι η πρώτη φορά που έρχονται να ελέγξουν τα χαρτιά της οικογένειας. Προφανώς έχουν κάνει και άλλες απόπειρες, στις οποίες η Αϊσέ προσπαθεί να τους εξηγήσει την κατάσταση αλλά εκείνοι αρνούνται να την καταλάβουν και να της δώσουν την απαραίτητη σημασία. Το παιδί τονίζει, επίσης, με καυστικό τρόπο το γεγονός ότι η στολή δίνει στους αστυνομικούς εξουσία, ότι η μητέρα της φοράει μαντίλα, κάτι που την κάνει να θεωρείται ξένη και να στοχοποιείται και ότι η ίδια είναι μικρή για να της δώσουν προσοχή.

Στο επόμενο βιβλίο, «Χάρης και Φάρις», η Γιώτα κ. Αλεξάνδρου διαθέτει απέναντι στην ρατσιστική αντιμετώπιση που δέχεται ο Φάρις μία στάση που εκφράζει περισσότερο λύπη και θυμό. Η συγγραφέας μέσα από την φράση του Χάρη «Δεν ξέρετε τι πέρασε για να φτάσει ως εδώ... Αφήστε τον ήσυχο! Είναι παιδί. Όπως όλοι μας!» δηλώνει την θλίψη και την οργή για την σκληρή συμπεριφορά των συμμαθητών του προς τον Φάρις. Τοποθετεί, λοιπόν, τον Χάρη να εκφράζει όσα η ίδια, πιθανόν, σκέφτεται. Πιστεύει ότι η συμπεριφορά αυτή δεν αρμόζει διότι και ο Φάρις είναι απλά ένα παιδί όπως όλοι μέσα στην τάξη και δεν διαφέρει από τους υπόλοιπους μαθητές.

Τέλος, στο βιβλίο «Φτου ξελύπη», η Μαριέττα Κόντου φαίνεται πιο διαλλακτική. Αν και είναι φανερό πως επιδοκιμάζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων που βοηθάνε την Νουρ, καθώς τους χαρακτηρίζει ως «χαμογελαστούς ανθρώπους», που ζουν σε «χαμογελαστές πόλεις και νησιά», παρουσιάζεται να δικαιολογεί εν μέρει την συμπεριφορά όσων κρατούν μία επιφυλακτική στάση. Για παράδειγμα, η Νουρ λέει πως και η ίδια αν βρισκόταν στη θέση όσων δέχονται στην χώρα τους πρόσφυγες δεν

θα ήξερε αν είχε μία θετική συμπεριφορά ή θα ήταν και αυτή καχύποπτη. Επομένως, αν και τάσσεται υπέρ μίας πιο καλής αντιμετώπισης των προσφύγων δίνει ένα πολύ μικρό «άλλοθι» σε όσους έχουν αντίθετη συμπεριφορά.

Όσον αφορά, τέλος, τα βιβλία «Ζαχρά και Νικόλας, οι ιστορίες του» και «Ο Αντίλ έχει πατρίδα», οι συγγραφείς έχουν επιλέξει ήδη να μην παρουσιάσουν ιστορίες που να περιέχουν ρατσιστική συμπεριφορά προς τους ήρωες. Έτσι, λοιπόν, και η Πανίδου και η Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου δεν κρίνουν αρνητικές συμπεριφορές προς τα παιδιά- πρόσφυγες αλλά ούτε και παραθέτουν, ωστόσο, τέτοιες συμπεριφορές.

Συζητήσεις- Συμπεράσματα

Μελετώντας, συγκρίνοντας και αναλύοντας τα έξι αυτά βιβλία καταλήγουμε ότι στο συμπέρασμα ότι οι ομοιότητες που παρουσιάζουν είναι αρκετά περισσότερες από τις διαφορές τους. Στις ιστορίες τους, οι συγγραφείς εμφανίζουν τους παιδικούς ήρωες-πρόσφυγες να εγκαταλείπουν τον τόπο τους, είτε μόνοι τους είτε με τις οικογένειές του, προκειμένου να αναζητήσουν μία καλύτερη τύχη.

Έχουν βιώσει την ωμότητα του χάνοντας αγαπημένα πρόσωπα, έχουν επιχειρήσει ένα μακρινό και επικίνδυνο ταξίδι για να φτάσουν στην νέα χώρα και τώρα παλεύουν να επιβιώσουν και να αποκτήσουν μία καλύτερη ζωή γεμάτη ασφάλεια. Ακόμη και στην νέα γη, όμως, αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Η αρνητική συμπεριφορά και η απαξίωση της κοινωνίας δεν τους δίνουν την ευκαιρία να ξεκινήσουν από την αρχή.

Μέσα από το συγκινησιακό ύφος και την συναισθηματική γλώσσα αλλά και την πρωτοπρόσωπη στις περισσότερες ιστορίες αφήγηση, που τοποθετεί τον αναγνώστη σε κεντρικό ρόλο, οι συγγραφείς επιχειρούν να θίξουν κοινωνικά ζητήματα και να αφυπνίσουν συνειδήσεις. Καταδικάζουν την ρατσιστική και σκληρή συμπεριφορά της κοινωνίας απέναντι στους μικρούς ήρωες, χωρίς να προσπαθούν να μεταδώσουν με διδακτισμό τις όποιες απόψεις και πεποιθήσεις μπορεί να έχουν.

Παρ' όλα αυτά το τέλος στις ιστορίες είναι σχεδόν πάντα αίσιο με τους ήρωες να απολαμβάνουν την φροντίδα και την βοήθεια που αναζητούν. Σίγουρα σε κάθε περίπτωση τα γεγονότα δεν παρουσιάζονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Κάθε συγγραφέας μέσα από τον ήρωα που επιλέγει παραθέτει την ιστορία της όπως εκείνη κρίνει και νομίζει, άλλοτε με σκληρότητα, άλλοτε πιο ήπια, άλλοτε εμφανώς πιο ειρωνικά, άλλοτε με θλίψη και θυμό.

Στόχος όλων, ωστόσο, αποτελεί η αφύπνιση του παιδιού - αναγνώστη και η ευαισθητοποίηση του. Επιχειρούν να δώσουν στο νεαρό αναγνωστικό κοινό να καταλάβει ότι στον κόσμο στον οποίο ζούμε κάποιοι άνθρωποι βιώνουν πολύ δύσκολες καταστάσεις, που δεν τις επέλεξαν οι ίδιοι, αλλά τους επιβλήθηκαν από τρίτους. Βιώνουν την αγριότητα ενός πολέμου και τον πόνο του ξεριζωμού, τον κίνδυνο του ταξιδιού προς την αναζήτηση μίας καλύτερης ζωής και την περιφρόνηση της νέας κοινωνίας. Οι συγγραφείς προσπαθούν, λοιπόν, μέσα από τις ιστορίες τους να κινητοποιήσουν το παιδικό αναγνωστικό κοινό να συμβάλλει αν όχι στο να

επιλυθούν τα προβλήματα των ανθρώπων αυτών, τουλάχιστον στο να κάνουν τον κόσμο τους πιο όμορφο.

Θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός πως όλα τα λογοτεχνικά βιβλία που μελετήσαμε έχουν γυναίκες συγγραφείς. Αυτό συνέβη καθώς τα περισσότερα βιβλία της τελευταίας δεκαετίας γύρω από το θέμα έχουν γραφτεί από γυναίκες. Ίσως, λοιπόν, αυτό να είναι ένα καθαρά τυχαίο και συγκυριακό γεγονός ίσως, όμως, και να υποδηλώνει πως οι συγγραφείς που ανήκουν στο γυναικείο φύλο είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες πάνω στο θέμα.

Η χρήση των λογοτεχνικών βιβλίων δεν θα έπρεπε να παραμένει, βέβαια, μόνο σε εξωσχολικό αναγνωστικό επίπεδο, αλλά να ενταχθεί και στην εκπαιδευτική πράξη. Σχολικά μαθήματα, όπως η Γλώσσα, η Γεωγραφία, η Ιστορία και η Ευέλικτη Ζώνη, μπορούν να τα αξιοποιήσουν στα πλαίσια τους, προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος τις έννοιες του πολέμου, της ειρήνης και της προσφυγιάς, να αντιληφθούν τις κακουχίες που μπορεί να περνάνε τα παιδιά που ζουν στις συνθήκες αυτές, να παρακολουθήσουν στον χάρτη το μεγάλο ταξίδι που κάνουν φεύγοντας από τη χώρα τους και να συγκρίνουν την κατάσταση με άλλες παρόμοιες που έχει βιώσει ο ελληνοισμός στο παρελθόν.

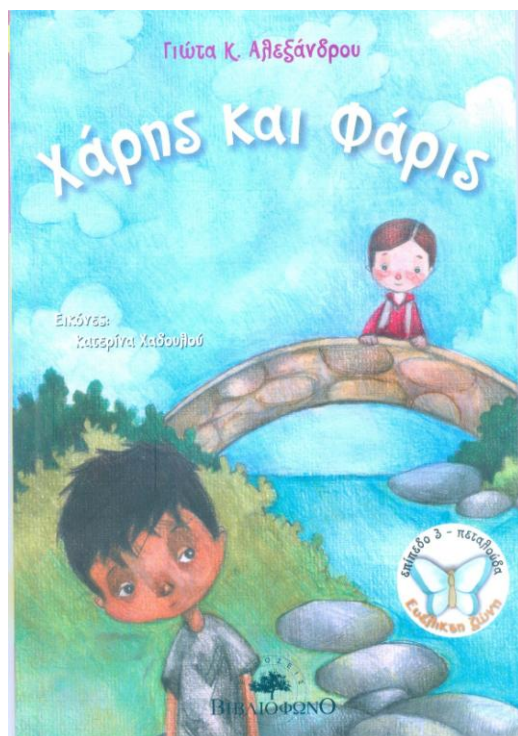
Στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης θα μπορούσε να ακολουθηθεί η μέθοδος της βιβλιοθεραπείας⁸⁴. Σύμφωνα με την μέθοδο αυτή, οι μαθητές μέσα από την ανάγνωση των βιβλίων θα έρθουν αντιμέτωπα με το προσφυγικό κοινωνικό ζήτημα, θα παρατηρήσουν τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τα παιδιά - πρόσφυγες τις δυσκολίες αυτές, θα ταυτιστούν μαζί τους, αφού ανήκουν στην ίδια ή σε κοντινά ηλικιακή ομάδα και θα συγκρίνουν τις ζωές τους καταλήγοντας σε συμπεράσματα.

Εν κατακλείδι, στο σύνολο της εργασίας, της μελέτης και της αναζήτησής μας για λογοτεχνικά βιβλία Ελλήνων συγγραφέων που εκδόθηκαν, ως πρώτη έκδοση, την τελευταία δεκαετία και αφορούν το κοινωνικό αυτό φαινόμενο, διαπιστώσαμε πως συγκριτικά με την έξαρση και την ένταση την οποία βιώνει το φαινόμενο αυτό τα τελευταία χρόνια, ειδικά στην Ελλάδα, τα βιβλία που υπάρχουν είναι ελάχιστα προς το παρόν.

84. Βλ. Σμαράγδα Παπαδοπούλου- Μανταδάκη, *Η κοινωνιοσυναισθηματική διδασκαλία της γλώσσας μέσα από το παιδικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα: Ένα παράδειγμα με θεματική ενότητα «το διαζύγιο»*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, σ. 21.

Παράρτημα- Εικόνες

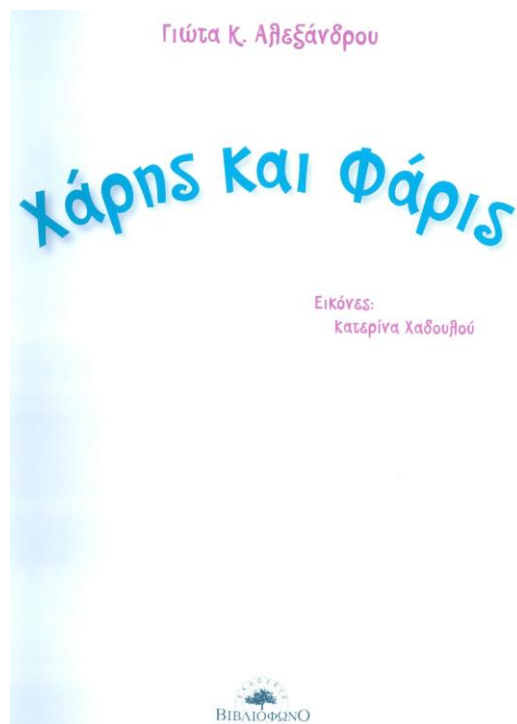
«Χάρης και Φάρις», Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Πρώτη σελίδα

Δεύτερη σελίδα

Τα παιχνίδια μας

Αγγλία - Stuck in the mud [στακ ιν δε μαντ] - Κολλημένος στη λάσπη

Είναι ένα είδος κυνηγητού. Όποιον ακουμπήσει ο κυνηγός, μένει ακίνητος με τα χέρια και τα πόδια ανοιχτά. Μπορεί να ελευθερωθεί μόνο από κάποιο άλλο παιδί που θα περάσει ανάμεσα από τα πόδια του. Όταν όλα τα παιδιά «κολλήσουν στη λάσπη», τελειώνει το παιχνίδι. Κυνηγός γίνεται το τελευταίο παιδί που έμεινε ελεύθερο, χωρίς να πιαστεί.

Γαλλία - 1, 2, 3, soleil [εν, ντε, τρουά, σολέι(γ)] - 1, 2, 3, ήλιος

Ένα παιδί τα φυλάει, κοιτώντας τον τοίχο. Λέει «εν, ντε, τρουά, σολέι(γ)» και μετά γυρίζει προς τα άλλα παιδιά που, ενώ όσο τα φυλάει έτρεχαν προς το μέρος του, τώρα πρέπει να μείνουν ακίνητα. Όποιος καταφέρει να ακουμπήσει τον τοίχο πρώτος, κερδίζει και παίρνει τη θέση αυτού που τα φυλάει.

Τα παιχνίδια της τάξης

Ασυνόδευτα παιδιά

Τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερα παιδιά φθάνουν μόνα τους στη χώρα μας χωρίς γονείς ή άλλο συγγενή ή ενήλικα υπεύθυνο γι' αυτά, που να τα συνοδεύει και να τα φροντίζει. Κατά κανόνα έρχονται από χώρες όπου γίνεται πόλεμος ή παραβιάζονται ανθρώπινα δικαιώματα, ή όπου δεν είναι δυνατόν να επιβιώσουν λόγω φτώχειας, πείνας ή περιβαλλοντικών καταστροφών.

Τα παιδιά αυτά συχνά είναι θύματα βίας, είναι παιδιά-πρόσφυγες που εξαναγκάζονται να φύγουν από την πατρίδα τους διότι αντιμετωπίζουν σοβαρούς κινδύνους για τη ζωή και την ασφάλειά τους.

Τα παιδιά-πρόσφυγες αποτελούν ειδική ομάδα προσφύγων. Είναι σημαντικό, όμως, να θυμόμαστε ότι είναι πάντα παιδιά και πρέπει να προστατεύονται ως παιδιά. Χρειάζονται ειδική προσοχή, είναι ιδιαίτερα ευάλωτα κι έχουν ανάγκη τη στήριξη των ενηλίκων προκειμένου να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν ξεπερνώντας τα τραύματά τους, σωματικά και ψυχολογικά.

Διεθνείς οργανισμοί, όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, καθώς και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, επιδιώκουν δράσεις σε συνεργασία και με τις αρμόδιες ελληνικές

Πληροφορίες για τα ασυνόδευτα παιδιά

Προτάσεις για

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες είναι ενδεικτικές και αξιοποιούν τεχνικές εκπαιδευτικού δράματος, με κύριο στόχο την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και τη διερεύνηση και κριτική θεώρηση αντιλήψεων, στάσεων, προκαταλήψεων. Περιγράφονται σε β' πληθυντικό πρόσωπο, όπως θα απευθύνονταν στα παιδιά. Καλό είναι να ορίσουμε μια συνθηματική λέξη ή έναν ήχο που θα χρησιμοποιούμε για το παγωμα της δράσης, ώστε να τους δίνουμε νέες οδηγίες (π.χ. παλαμάκια, ταμποурίνο, ινδιάνικα κουδουνάκια). Επίσης, επιθυμητό είναι να έχουν προηγηθεί παιχνίδια επικοινωνίας και εμπιστοσύνης, για να διαμορφωθεί το κατάλληλο ψυχολογικό κλίμα που θα τους επιτρέψει να εκφραστούν, χωρίς να νιώθουν ότι λογοκρίνονται.

Εναλλακτικά, αν η ανάγνωση της ιστορίας γίνει από τον εκπαιδευτικό μέσα στην τάξη, μπορεί προς στιγμήν να διακοπεί και να ενθαρρυνθούν τα παιδιά να παιδί να διατυπώσουν υποθέσεις σχετικά με τον Φάρις. Πώς βρέθηκε κάτω από τη γέφυρα; Γιατί δε φεύγει; Γιατί δε μιλάει; Γιατί είναι μόνος του; Πού είναι οι δικοί του; Γιατί είναι τα ρούχα του βρόμικα και ακισμένα; Τι φοβάται; Όταν ολοκληρωθεί η ανάγνωση, προχωράμε στην επεξεργασία της ιστορίας μέσα από βιωματικές δραστηριότητες.

• Καταιγισμός ιδεών

Σε κύκλο. Ποια είναι η πρώτη λέξη ή φράση που σας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη «πρόσφυγας»; Δεχόμαστε όλες τις απαντήσεις χωρίς κριτική και τις γράφουμε σε χαρτί του μέτρου. Γιατί κάποιος γίνεται πρόσφυγας; Καταγράφουμε τις ιδέες τους (πόλεμοι, πολιτικές και θρησκευτικές διώξεις, περιβαλλοντικές καταστροφές). Ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρουσιάσει σχετικές φωτογραφίες ως ερέθισμα.

• Οι παγωμένες εικόνες της προσφυγιάς

Χωρίς να το πολυσκεφτείτε, πάρτε μια θέση στον χώρο, δεί-

εκπαιδευτικούς

χνοντας με το σώμα και το πρόσωπό σας την εικόνα που σας έρχεται στο μυαλό ή το συναίσθημα που σας προκαλεί η λέξη «πρόσφυγας». Όποιον αγγίζω στον ώμο, θα μου λέει μία λέξη ή μία φράση (ανίχνευση της σκέψης).

• Τι ξέρουμε για τον Φάρις;

Σε κύκλο. Το περίγραμμα του Φάρις στον τοίχο (ρόλος στον τοίχο). Γράφουμε τις πληροφορίες που μας δίνονται για τον Φάρις στην ιστορία. Όσο προχωρούν οι δραστηριότητες, θα κολλάμε αυτοκόλλητα χαρτάκια με τις νέες πιθανές πληροφορίες για τη ζωή του.

• Τι θέλουμε να μάθουμε;

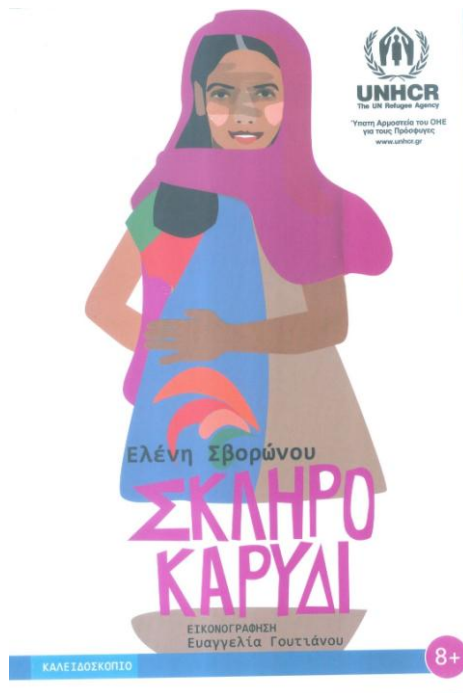
Σε αυτή την άδεια καρτέλα φανταστείτε ότι κάθεται ο Φάρις (καρέκλα της αλήθειας). Τι θέλετε να μάθετε γι' αυτόν; Καταγράψουμε τις ερωτήσεις σε χαρτί του μέτρου. Πιθανές ερωτήσεις: Από ποια χώρα είσαι; Ποιο είναι το επάγγελμά σου; Πόσων χρόνων είσαι; Πόσα αδέρφια έχεις; Τι δουλειά κάνουν οι γονείς σου; Πώς είναι το σπίτι σου; Το σχολείο σου; Τι παιχνίδια παίζετε στη χώρα σου; Τι μουσική ακούτε; Τι χορούς έχετε; Τι φαγητά τρώτε; Τι ρούχα φοράτε; Τι έγινε, όταν ξέσπασε ο πόλεμος; Τι συνέβη στους γονείς σου και στα αδέρφια σου; Πώς κατάφερες να το σκάσεις; Έφυγες μόνος σου ή μαζί με άλλους; Τι δυσκολίες αντιμετώπισες στο ταξίδι σου; Τι έτρωγες; Πού κοιμόσουν; Πώς σου φέρθηκαν οι άνθρωποι που συναντούσες; Πώς έφθασες στη χώρα μας; Τι θα ήθελες να κάνεις τώρα;

• «Με λένε Φάρις...»

Σε τετράδες. Αξιοποιώντας το Διαδίκτυο, εντοπίστε τις χώρες όπου γίνονται ένοπλες συρράξεις. Επιλέξτε μια από αυτές ως την πιθανή χώρα προέλευσης του Φάρις. Συλλέξτε όσο περισσότερες πληροφορίες και φωτογραφίες μπορείτε, προσπαθώντας να

Προτάσεις για το πώς μπορούν οι εκπαιδευτικοί να αξιοποιήσουν το βιβλίο

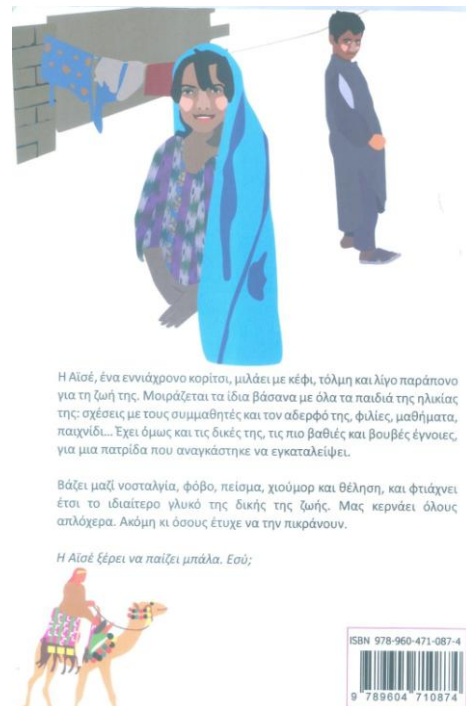
«Σκληρό καρύδι», Ελένη Σβορώνου

Εξώφυλλο βιβλίου

Πρώτη σελίδα

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Δεύτερη σελίδα

Η ξενιτιά, η φυλακή, η φτώχεια, η ορφάνια,
τα τέσσερα ζυγιάστηκαν σ' ένα βαρύ καντάρι
και πιο βαριά η ξενιτιά με τα πολλά φαρμάκια.
δημοτικό

Εκατομμύρια Αϊσέ

Η Αϊσέ του βιβλίου που μόλις διαβάσατε είναι ένα από τα εκατομμύρια παιδιά που κάθε χρόνο ξεριζώνονται από τη χώρα τους, το σπίτι, το σχολείο, την οικογένεια και τους φίλους τους, για να γλιτώσουν από τον πόλεμο και τη βία. Η Αϊσέ είναι ένα παιδί-πρόσφυγας.

Γι' αυτά τα παιδιά δεν υπάρχει επιλογή: πάνω απ' όλα, πρέπει να σωθούν, τα ίδια και οι οικογένειές τους. Τις περισσότερες φορές δεν έχουν κανένα περιθώριο επιλογής: ούτε για τον τόπο της «σωτηρίας» τους ούτε για τη γλώσσα που θα πρέπει να μάθουν. Διαφορετικά θα είναι και τα παιχνίδια με τα «ξένα» παιδιά σε ένα «ξένο» σχολείο και τα «ξένα» φαγητά που θα πρέπει να τα συνηθίσουν, ίσως και κάποια στιγμή να τα προτιμήσουν.

45

Στοίχος για την ξενιτιά

Πληροφορίες για παρόμοιες ιστορίες σαν της Αϊσέ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Αιτών άσυλο: Το άτομο που έχει υποβάλει αίτημα να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας και περιμένει την έκβαση της σχετικής απόφασης.

Ανιθαγενής: Κάποιος τον οποίο κανένα κράτος δεν θεωρεί υπήκοό του, σύμφωνα με τη νομοθεσία του. Σήμερα υπάρχουν πάνω από 10 εκατομμύρια ανιθαγενείς στον κόσμο, ενώ κάθε δέκα λεπτά γεννιέται ένα παιδί χωρίς ιθαγένεια.

Ασυνόδευτοι ανήλικοι: Παιδιά κάτω των 18 ετών που έχουν χωριστεί και από τους δύο γονείς τους, ενώ για τη φροντίδα τους δεν είναι υπεύθυνος κάποιος ενήλικος, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ή πρακτική. Τα δικαιώματα των ασυνόδευτων ανηλίκων, όπως και όλων των παιδιών, κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση του ΟΗΕ του 1989 για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Εσωτερικά εκτοπισμένοι: Τα άτομα που έχουν εκτοπιστεί από τις εστίες τους, αλλά παραμένουν στην επικράτεια της χώρας τους.

Παρατεταμένη προσφυγική κατάσταση: Μια προσφυγική κατάσταση διάρκειας τουλάχιστον πέντε ετών. Οι Αφγανοί πρόσφυγες σε ολόκληρο τον κόσμο παραμένουν σήμερα ο μεγαλύτερος πληθυσμός σε παρατεταμένη προσφυγική κατάσταση, υπό τη φροντίδα της Ύπατης Αρμοστείας,

Πρόσφυγας: Η Σύμβαση για το Καθεστώς του Πρόσφυγα του 1951 ορίζει τους πρόσφυγες ως τα άτομα εκείνα που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής ή συνήθους

50

Γλωσσάρι για λεξιλόγιο σχετικό με το θέμα

Στον πατέρα μου,
που μου είπε την ιστορία του Μαλίκ

Πώς γεννήθηκε η ιστορία του Αμίρ

Το 2008 δίπλα σ' έναν κάδο σκουπιδιών στην οδό Μιχαήλ Βόδα, στο κέντρο της Αθήνας, κοιμόταν ένας άντρας αγκαλιά μ' έναν σκύλο. Άνθρωποι διαφόρων ηλικιών έβρισκαν κατάλυμα στα κεφαλόσκαλα των πολυκατοικιών και στις εισόδους των παλιών νεοκλασικών. Μετά από λίγο καιρό τα σκαλοπάτια εξοπλίστηκαν με καρφιά για να τους εμποδίζουν να βρискουν εκεί καταφύγιο. Κι ακόμα δεν είχε αρχίσει στην Ελλάδα η οικονομική κρίση και δεν έφταναν κατά χιλιάδες τα ζύματα των προσφύγων και των μεταναστών.

Ωστόσο εκείνες οι εικόνες του 2008, μιας γειτονιάς που είχε γίνει τότε το δεύτερο σπίτι μου, υπήρξαν η αφορμή για να γεννηθεί μέσα μου αυτή η ιστορία. Μια ιστορία που έμεινε στο συρτάρι για αρκετά χρόνια, μέχρι να βρει τελικά τον δρόμο της. Λίγο καιρό αργότερα ακολούθησε το τραγικό ναυάγιο της Λαμπεντούζας. Τα άδεια κουφάρια των μαγαζιών στις συνοικίες της πόλης διαδέχονταν το ένα το άλλο –απόδειξη μιας οικονομικής κρίσης που ήρθε για να μείνει– και σε λίγο καιρό τα κεφαλόσκαλα γέμισαν αστέγους όλων των εθνικοτήτων, το ίδιο και τα συσσίτια.

Λίγο πριν το Αιγαίο αρχίσει να γίνεται ένα απέραντο νεκροταφείο, η ιστορία αυτή είχε βγει από το συρτάρι και είχε βρει τον στόχο της. Ήρωάς της αυτός ο μικρός πρίγκιπας της Ανατολής – γιατί και στην Ανατολή υπάρχουν μικροί πρίγκιπες. Και στο επίκεντρό της το ζήτημα των «ασυνόδευτων παιδιών».

80

Αφιέρωση συγγραφέα

Έμπνευση συγγραφέα

Θέλεις να μάθεις περισσότερα
για τα ασυνόδευτα παιδιά όπως ο Αμίρ;

Ποια είναι τα ασυνόδευτα παιδιά;

Είναι παιδιά που ταξιδεύουν μόνα τους, έχοντας χάσει τους γονείς τους ή έχοντας βίαια χωριστεί από αυτούς.

Κάθε χρόνο εκατοντάδες ασυνόδευτα παιδιά φτάνουν στην Ελλάδα.

ΜΕΤΑΔΡΑΣΗ
SPACE FOR THE METASTARTERS & THE STARTERS

Η «ΜΕΤΑδραση» είναι μια οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών η οποία υποστηρίζει τα ασυνόδευτα παιδιά με μια σειρά από δράσεις:

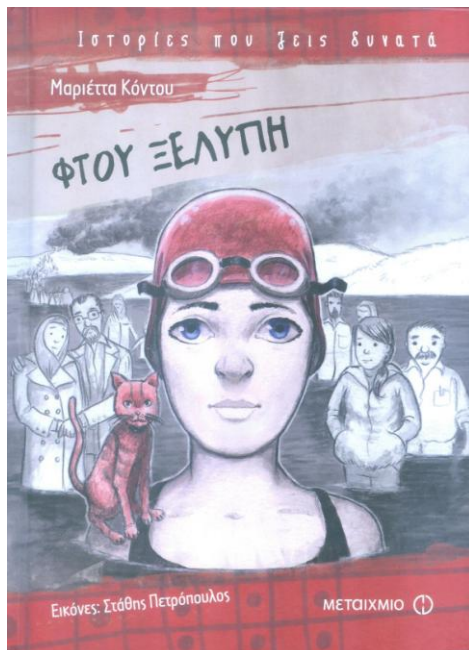
1. Συνοδεύει με ασφάλεια παιδιά που έχουν εντοπιστεί στα σύνορα της χώρας ή να ζουν σε ακατάλληλες συνθήκες (π.χ. στον δρόμο) προς κατάλληλους ξενώνες που βρίσκονται σε διάφορα σημεία της Ελλάδας (Αθήνα, Πάτρα, Αλεξανδρούπολη, Κόνιτσα, Κρήτη, Βόλο κ.λπ.), όπου θα βρουν στέγη, τροφή, τη δυνατότητα να πάνε στο σχολείο, να αλληθούν κ.ά.
2. Μέσω του προγράμματος «Δίκτυο Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων» δίνει τη δυνατότητα σε κάποια από αυτά να έχουν «τον δικό τους άνθρωπο», ο οποίος θα φροντίζει για οτιδήποτε χρειάζονται, από θέματα υγείας και εκπαίδευσης μέχρι το να φτάσουν με ασφάλεια στον συγγενή τους που βρίσκεται σε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
3. Με το πρόγραμμα «Ένα Σπίτι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», παράλληλα με τη νομική στή-

86

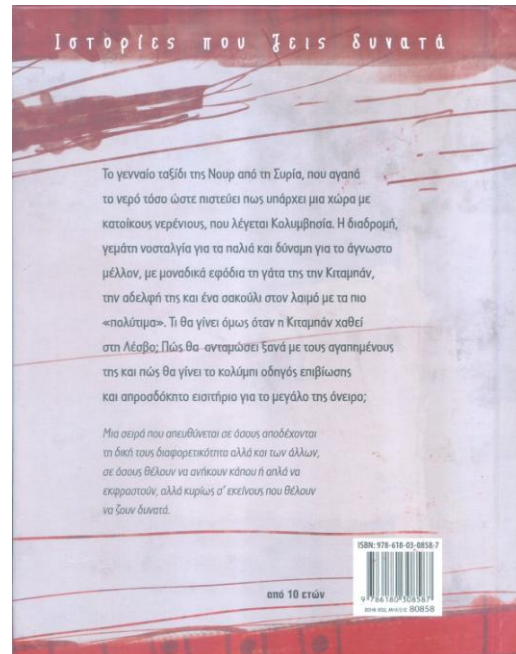
Πληροφορίες για τα ασυνόδευτα παιδιά

Πληροφορίες για την ΜΕΤΑΔΡΑΣΗ

«Φτου ξελύπη», Μαριέττα Κόντου

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Πρώτη σελίδα

Αφιέρωση βιβλίου

«Είμαστε παιδιά σαν όλη τ' άλλα, τίποτα διαφορετικό, όμως γεννηθήκαμε σε τόπους που δεν είναι χαμογελαστοί και διολέξαμε να μην τα παρατήσουμε και αντί να μας κυνηγούν, να κυνηγάμε εμείς έναν στόχο.»

Απόφθεγμα

«Θα ήταν ντροπή να νιγόνταν οι άνθρωποι που δεν ήξεραν κολύμπι, θα ήταν ντροπή να νιγόνταν άδικα ενώ θα μπορούσα τουλάχιστον να νιγτώ περιήγηση που αγωνίστηκα για το όνειρό μου»

Yusra Mardini,
καλεμπήτρια, πρόσφυγας από τη Συρία,
που πήρε μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Ρίο
Αύγουστος 2016

Δήλωση της Yusra Mardini

Τα ασυνόδευτα παιδιά

Γιατί κάποιοι άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους;

Πώς κάποια παιδιά καταλήγουν σε μια ξένη χώρα μόνα τους;

Τι μπορούμε να κάνουμε για να τα βοηθήσουμε;

Υπάρχουν χώρες του κόσμου όπου επικρατεί βία και πόλεμος. Οι συνθήκες ζωής εκεί είναι δύσκολες κι επικίνδυνες. Εκατομμύρια άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους σε αναζητηση ασφάλειας. Αυτοί οι άνθρωποι ονομάζονται πρόσφυγες.

Κάποια παιδιά κάνουν το ταξίδι αυτό μόνα τους, έχοντας χάσει τους γονείς τους ή έχοντας αναγκαστεί να χωριστούν από την οικογένειά τους. Τα παιδιά αυτά ονομάζονται «ασυνόδευτα παιδιά» και είναι εκτεθειμένα σε πολλούς κινδύνους.

Όπως η Νουρ, χιλιάδες ασυνόδευτα παιδιά φτάνουν στην Ελλάδα μόνα τους, χωρίς τη δυνατότητα να μείνουν σε ένα σπίτι και να έχουν κάποιον να τα φροντίζει, όπως τα υπόλοιπα παιδιά.

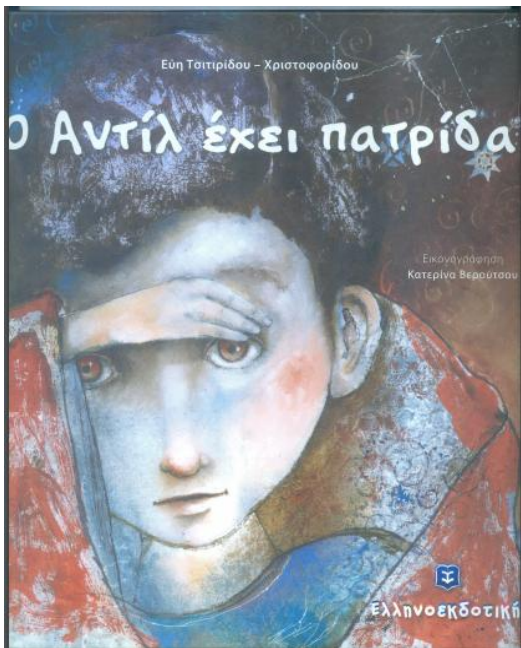
75

Πληροφορίες για τα ασυνόδευτα παιδιά

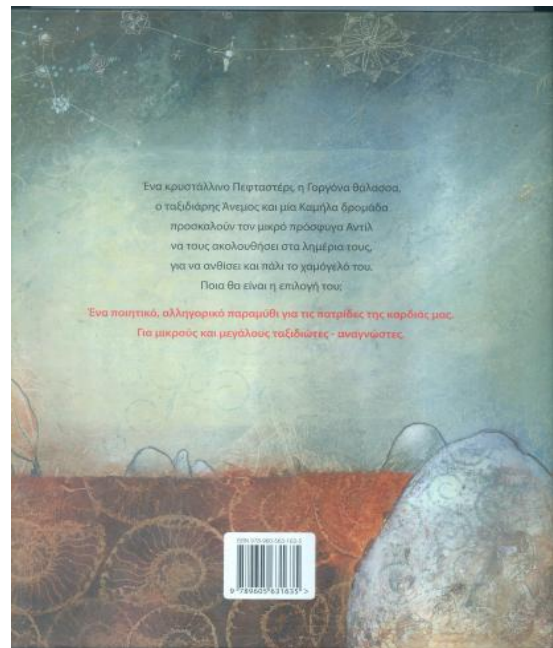

Άλλα βιβλία της σειράς

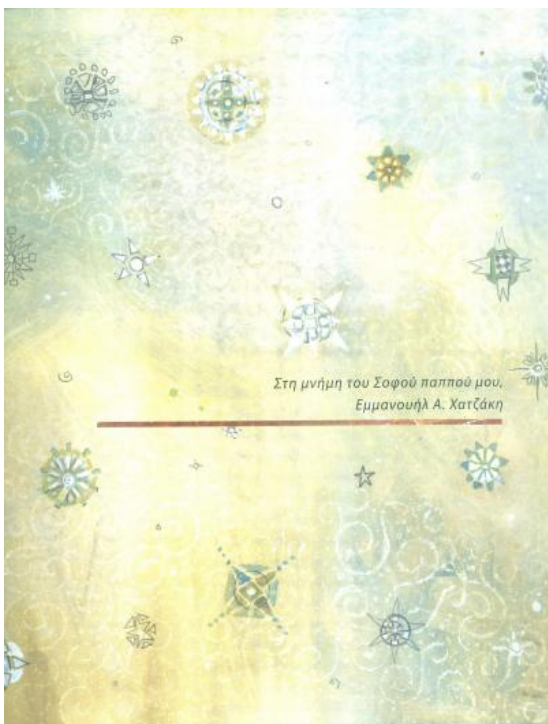
«Ο Αντίλ έχει πατρίδα», Εύη Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Αφιέρωση βιβλίου

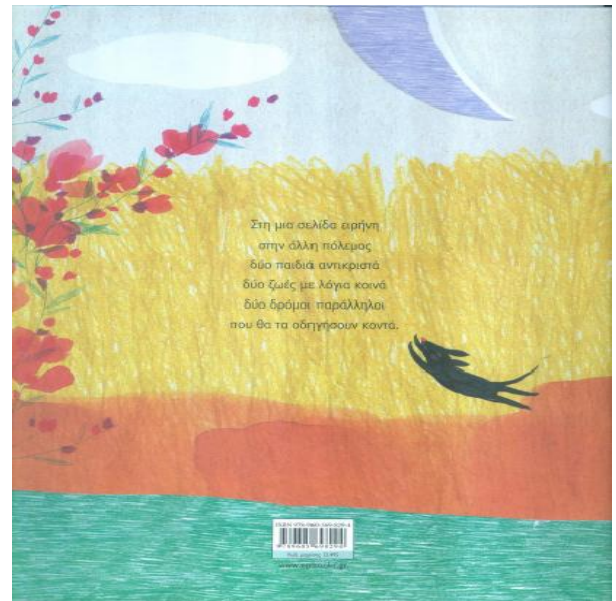

Δεύτερη σελίδα

«Ζαχρά και Νικόλας. Οι ιστορίες τους», Σοφία Πανίδου

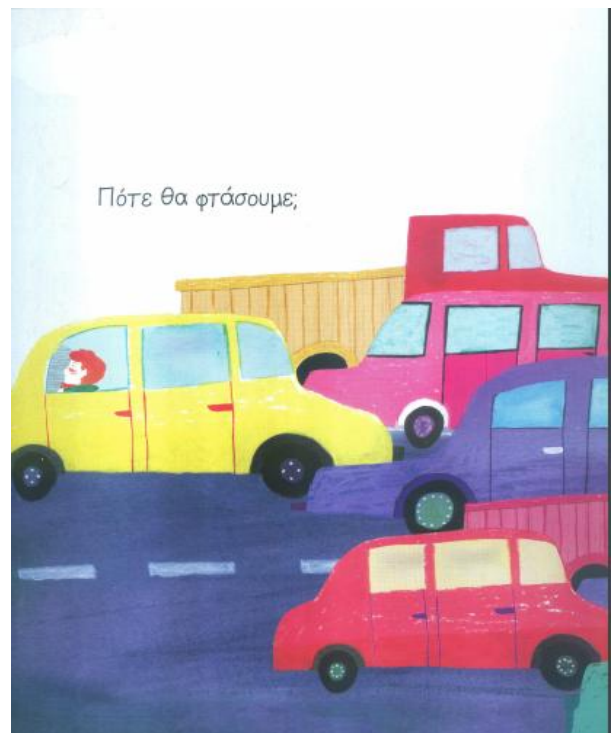
Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Πρώτη σελίδα

Δείγμα εικονογράφησης

Βιβλιογραφία

- Αλεξάνδρου Κ. Γιώτα, *Χάρης και Φάρης*, εκδ. Βιβλιόφωνο, Αθήνα 2013.
- Γκοβάρης Χρήστος, *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, εκδ. Άτραπος, Αθήνα² 2004.
- Δερμιτζάκης Μπάμπης, *Αφηγηματικές τεχνικές, Ελληνική Πεζογραφία και Δραματουργία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2000.
- Freud Sigmund, *Η ερμηνεία των ονείρων*, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου, εκδ. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, Αθήνα⁸ 2013.
- Genette Gerard, *σχήματα III*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2007.
- Hunt Peter, *Criticism Theory and Children's Literature*, εκδ. Basic Blackwell, Οξφόρδη 1991.
- Ζωγράφου Ανδρέας, *Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής στην Ελλάδα*, εκδ. ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ, Πάτρα 1997.
- Κανατσούλη Δ. Μένη, *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, εκδ. ΤΥΠΟΘΗΤΩ- ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα² 2004.
- Κανατσούλη Δ. Μένη, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη² 2007.
- Καρακίτσιος Ανδρέας, *ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ... αναπαραστάσεις του μικρού άλλου, του ειδικού παιδιού και του αστικού τοπίου*, εκδ. ΖΥΓΟΣ, Θεσσαλονίκη 2008.
- Καρασαββίδου Ελένη, *Παιδική λογοτεχνία και ετερότητα: η εικόνα του άλλου στην ελληνική παιδική λογοτεχνία ή από τον φολκλωρικό εαυτό στον φολκλωρικό άλλον: μία συγκριτική μελέτη*, Διδακτορική διατριβή, Εθνικό αρχείο διδακτορικών διατριβών 2012, Ανακτήθηκε από:
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/27425#page/1/mode/2up>
- Καρπόζηλου Μάρθα, *ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ*, ΕΚΔ. Καστανιώτη, Αθήνα¹¹ 2009
- Καψάλης Δ. Γεώργιος, *Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998.

- Κοντολέων Άννα, *Πρίγκιπας σημαίνει Αμίρ*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2015.
- Κόντου Μαριέττα, *Φτου ζελύπη*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2017.
- Luckens J. Rebecca, *A Critical Handbook of Children's Literature*, εκδ. Harper Collins College Publishers, Νέα Υόρκη⁵ 1995.
- Νικολάου Γεώργιος, *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο*, εκδ. πεδίο, Αθήνα 2011.
- Nikolajeva Maria, *The Rhetoric of character in children's literature*, εκδ. Scarecrow Press, Μέριλαντ 2002.
- Πανίδου Σοφία, *Ζαχρα και Νικόλας, οι ιστορίες τους*, εκδ. Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018.
- Παπαδάτος Σ. Γιάννης, *ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ και ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 2016.
- Παπαδοπούλου- Μανταδάκη Σμαράγδα, *Η κοινωνισυναισθηματική διδασκαλία της γλώσσας μέσα από το παιδικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα: Ένα παράδειγμα με θεματική ενότητα «το διαζύγιο»*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.
- Παπαντωνάκης Δ. Γεώργιος, *Θεωρίες λογοτεχνίας και ερμηνευτικές προσεγγίσεις κειμένων για παιδιά και για νέους*, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2009.
- Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου Λότη, *Η παιδική λογοτεχνία στην εποχή μας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1990.
- Σβορώνου Ελένη, *ΣΚΛΗΡΟ ΚΑΡΥΔΙ*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα² 2016.
- Τσιτιρίδου- Χριστοφορίδου Εύη, *Ο Αντίλ έχει πατρίδα*, εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα 2017.
- Tucker Nicholas, *Suitable for Children? Controversies in Children's literature*, εκδ. Sussex University Press, Λονδίνο 1976.